

A közfoglalkoztatási csapda

A közfoglalkoztatási csapda

A Magyar Szegénységellenes Hálózat jelentése
a közfoglalkoztatottak háttéréről,
helyzetéről és lehetőségeiről

Magyar Szegénységellenes Hálózat
Budapest 2014

A kiadvány alapját képező kutatás megvalósítását
a Stefan Batory Foundation és a Nyílt Társadalom Intézet Alapítvány
támogatása tette lehetővé.

A kutatást vezette: Márton Izabella és Vojtonovszki Bálint

A szövegben több helyen hivatkozott online elérhető kiegészítő táblázatok
elérési útja: http://www.mszeh.hu/letoltheto_dokumentumok/kozfogl_tablak.pdf

A jelentést összeállította: Farkas Zsombor, Molnár György, Molnár Zsuzsanna

Szöveggondozás: Haraszi Judit

Borító: Éles Andrea

Tördelés: Éles Andrea

Nyomdai munkák: NestPress Kft.

Fotók: Fekete Hajnal (6. oldal), Csécei Ilona (10. oldal), Krizsai Andrea (80. oldal)

© Magyar Szegénységellenes Alapítvány
© Farkas Zsombor, Molnár György, Molnár Zsuzsanna

Kiadó: Magyar Szegénységellenes Alapítvány
1073 Budapest, Erzsébet krt. 17.
Telefon: 0630 298 8826
E-mail: hapn@hapn.hu
www.mszeh.hu

ISBN 978-963-08-8803-5

Tartalomjegyzék

1. Összefoglaló	7
2. Bevezető	11
3. Munkanélküliség, foglalkoztatás és közfoglalkoztatás Magyarországon ...	15
3.1. Tények a munkanélküliségről és a foglalkoztatásról	15
3.2. Közfoglalkoztatás „régén” és most	18
4. A kérdőíves adatfelvétel elemzése	21
4.1. A minta összetétele	21
4.1.1. Területi megoszlás	21
4.1.2. Etnikai összetétel	23
4.1.3. Demográfiai összetétel, iskolai végzettség	23
4.2. Munkatapasztalat, munkanélküliség és a lehetséges kiutak	25
4.3. A közfoglalkoztatással kapcsolatos tapasztalatok	31
4.4. Közmunkás tapasztalatok összehasonlítása a korábbi évekkkel ...	44
4.5. A közmunkások életkörülményei	47
4.5.1. Lakáshelyzet	47
4.5.2. Jövedelmi viszonyok, létminimum	55
4.5.3. Mire elég a jövedelem?	59
4.5.4. A háztartások eszközellátottsága, deprivációs mutatók	66
4.5.5. A háztartások további tagjai	70
4.5.6. Szubjektív kérdések	74
5. Mit mondanak a közmunkások – az interjúk alapján	81
5.1. Akikkel beszélgettünk...	81
5.1.1. Az interjúalanyok alapvető jellemzői	82
5.1.2. Életkörülmények	83
5.2. Út a közmunkába. És van-e onnan kiút?	88
5.2.1. A „közmunkába kerülés” jellemző útjai	88
5.2.2. Kiút a közmunkából?	92
5.3. A közmunka jellemzői, körülményei	94
5.3.1. A „fizetés”	94
5.3.2. Munkakörülmények: „35 fok melegben kézi kaszáljál csak...” ..	99
5.3.3. A munka értéke, hasznossága	104
5.4. Belső és külső viszonyok, társadalmi megítélés	107
5.4.1. „Másodrendű állampolgárok”	107
5.4.2. „Társadalmi megítélés”: mit gondol a falu, mit mondanak az emberek... ..	110
Felhasznált, hivatkozott források	113
A kutatás lebonyolításában részt vettek	118
A Magyar Szegénységellenes Hálózat bemutatása	119

„A Kormány álláspontja továbbra is az, hogy segély helyett munkát kell adni az embereknek. A közfoglalkoztatottak bére 2013. január 1-jétől jelentősen nőtt. A közfoglalkoztatás rendszere tehát minden állítás ellenére sikeres.”

(Belügyminisztérium Sajtóosztály)

1. Összefoglaló

A Magyar Szegénységellenes Hálózat arra vállalkozott, hogy kismintás kutatás keretében vizsgálja a közfoglalkoztatottak helyzetét, életkörülményeit és lehetőségeit. Kérdőívvel 533, interjúval 42 (jelenleg vagy a közelmúltban) közmunkásként dolgozó személyt kerestünk fel. *A minta közel sem reprezentatív, de arra alkalmas, hogy adalékokat nyújtson a rendszer visszásságairól, diszfunkcióiról, a közmunkás lét nehézségeiről, valamint megmutassa azt, hogy a közfoglalkoztatás – a kormányzati kommunikációval szemben – közel sem vezet vissza az elsődleges munkaerőpiacra, és semmiképpen nem hatékony kezelése a munkanélküliségnek.* (Még akkor sem, ha ezzel javíthatók a foglalkoztatási statisztikák.)

Világos, hogy egy átfogó vizsgálatot nem tudunk helyettesíteni, ugyanakkor kérdőíves kutatásunk használható egy későbbi, a közfoglalkoztatottakra reprezentatív adatfelvétel megtervezéséhez is (amennyiben lenne szándék és pénz egy ilyenre). (Kutatásunk már nem terjedhetett ki a kormányzat által beharangozott téli közfoglalkoztatásra és a hozzá kapcsolódó képzésre.)

A kérdőíves adatfelvételbe bekerültek többsége két hátrányos helyzetű megyében (Borsod-Abaúj-Zemplén, Szabolcs-Szatmár-Bereg) él, más csoportosításban 40 százaléuk az észak-magyarországi régióban lakik. A mintába bekerültek jelentős része (41 százaléka) a fővárosban és megyei jogú városokban, ötödük pedig (ezer fő alatti) kistelepüléseken dolgozott/dolgozik „közmunkásként”. Ez a lakóhelyi megoszlás azt (is) jelenti, hogy jellemzően nem a legrosszabb körülmények között élő és dolgozó embereket találtuk meg. A kép sok szempontból így is nagyon kedvezőtlen: a mintába került „közmunkás háztartások” közel kétharmada jövedelmi szegény, 90 százaléuk pedig a létminimum alatt él. Lakáskörülményeik szintén nagyon rosszak, negyedük-ötödük otthonából hiányoznak a legalapvetőbb civilizációs eszközök is. Sokaknak komoly gondot jelentenek a felhalmozott díjhátralékok, valamint alapvető szükségleteik kielégítése, biztosítása. Ezzel együtt ezek az emberek is arra töreksenek, hogy munkához jussanak, családjuk számára pénzt keressenek: csak kevesebb, mint tizedük nem dolgozott soha rendszeresen, közel felük már 16–18 évesen dolgozni kezdett,

illetve 70 százalékuk (2009 óta) próbálkozott rendes munkahelyet találni. (Az egy másik kérdés, hogy a munkaügyi központ, kirendeltség a megkérdezettek kevesebb, mint ötöde számára tudott „rendes” állást ajánlani.) Azt, hogy dolgozni akarnak, az is jelzi, hogy a válaszadók felének (2009 óta) volt valamilyen (bejelentett vagy nem bejelentett) alkalmi munkája. A közfoglalkoztatás tipikusnak mondható jellemzőit igazolja, hogy *a túlnyomó többség szakképzettséget nem igénylő, alacsony presztízsű tevékenységeket végez, és azt a „bizonyos” 49–50 ezer Ft-ot viszi haza. Sokkal kevesebb azok aránya, akik szakképzettséget igénylő munkát látnak el (valamivel több pénzt keresve így). Előbbi munkatípusok pedig közel sem olyanok, amelyek segítenék a munkaerőpiacra történő kilépést, a készségek és képességek fejlesztését, felhasználható munkatapasztalat megszerzését. A megkérdezettek negyedét éppen, hogy a közmunka akadályozta a munkakeresésben, miközben kétharmadának életében semmilyen változást nem hozott. A legsúlyosabb jelzett probléma egyértelműen az alacsony fizetés, de sokan a kiszámíthatatlanságot, a rövid munkaszerződést és a rossz munkakörülményeket is gondként említették. Ráadásul a válaszadók több mint 40 százaléka számára 2013-ban nehezebb lett a bekerülés a rendszerbe az előző évekhez képest, és felük mondta azt, hogy a közmunka feltételei romlottak. Mindezek az eredmények egyértelműen összefüggésben állnak a szigorításokkal, a feltételek és szankciók erősödésével. Azzal, hogy a kormányzat bármi áron növelni akarja a foglalkoztatási statisztikát, és meg akarja rendszabályozni a szegényeket, erősítve az „önhibás” szegény és munkanélküli társadalomban élő képét.*

Az *interjúk* kiegészítésként szolgáltak a survey-adatok mellett, illetve abban segítettek, hogy a közfoglalkoztatás néhány szegmenséről részletesebb és „közelibb” képet kapjunk. A megkérdezett „köz munkások” megosztották velünk tapasztalataikat és véleményüket, meséltek életkörülményeikről és a közfoglalkoztatotti lét számos nehézségéről. Ezzel együtt az interjúalanyok között voltak olyanok is, akik kedvező tapasztalatokról számoltak be. A többség azonban nem ebbe a csoportba tartozik: *élethelyzetük reménytelen, a közmunka, amely nem más, mint kilátástalan kényszer-munka, semmilyen lehetőséget nem jelent számukra, és közel sem képes kiemelni szegénységéből/mélységénységéből.* Tudják persze, hogy más esélyük nincs, ha nem a 22 800 Ft-os „segélyt” akarják hazavinni, illetve nem akarnak „kizáródni” a segélyezés és közfoglalkoztatás rendszeréből. Pedig dolgoznak ezek az emberek, ahogyan csak tudnak, igyekeznek bevételhez juttatni családjukat. Rengeteget dolgoznak, jellemzően nagyon rossz körülmények között, megalázó bánásmód és feltételek mellett. Számos interjúalany számolt be arról, hogy (főként a kistelepüléseken) a helyi vezetők szinte rabszolgaként tekintenek rájuk, ehhez igazítják beszédmódjukat és a munkakörülményeket is. Egyikük egyszerűen csak ennyit mondott: *„itt emberi életre megy a dolog...”*

Összegezve: a közfoglalkoztatás csak nagyon keveseket vezet vissza az elsődleges munkaerőpiacra. A többséget akadályozza a munkakeresésében, egyéb jövedelem-szerző tevékenységek felkutatásában. (Miközben erre megy el a központi „munkaügyi kiadások” túlnyomó többsége.) A közfoglalkoztatottaknak járó bér közel nem elég ahhoz, hogy a szegénységi küszöb fölé emelje a családot. A létminimum szintjétől pedig messze elmarad. A közfoglalkoztatottak többségének rendkívül rosszak az életkörülményei, jövedelmi viszonyai és lakáshelyzetük. (A rendszer korábbi elemét, amely szerint a közmunkások a minimálbér összegét keresték meg, úgy tűnik, a kormányzatnak nem áll szándékában visszaállítani.) A végzett munka jellege többnyire nem jelent valós munkatapasztalatot, nem segíti a nyílt munkaerőpiacon szükséges készségek és tudások fejlesztését. A közmunkások helyzetét a gyakran előforduló nagyon rossz munkakörülmények, a megalázóbb feltételek sem könnyítik meg. A közfoglalkoztatás rendszere sajátos csapdaként működik. A benne lévők számára a közfoglalkoztatás előnyösebb, mint a foglalkoztatást helyettesítő támogatás, és sokkal könnyebben elérhető (kötelező), mint a tényleges foglalkoztatás. Ezért a (tartós) munkanélküliek – jobb híján – alapvetően arra törekszenek, hogy bekerüljenek a rendszerbe (minthogy a kötelező jelleggel együtt is sokan kimaradnak a „közmunkából”). Viszont a közfoglalkoztatás, ha nincs a családban rendszeresen foglalkoztatott, óhatatlanul olyan mértékű elnyomorodáshoz vezet, ami egyre inkább megakadályozza a valódi munkavállalást, nem csak a közfoglalkoztatott, hanem később a gyerekei számára is. Egy olyan rossz egyensúly alakul ki, amiből már egyre nehezebb, szinte lehetetlen kimozdulni, és ezzel a dolog elkezd önbeteljesítő módon működni: akik bekerültek a rendszerbe, azok egy idő után tényleg alkalmatlanná válnak a normális munkavállalásra.

*A baj az, hogy a kormányzat ezekről a gondokról mintha nem venne tudomást. A rendszer javítására tett kísérletek helyett az a cél vezérli, hogy a strukturális problémákat elfedve, a szegényeket és tartós munkanélkülieket egyre „szorosabban fogja”.**

* A kéziratot 2014. január 5-én zártuk le.

2. Bevezető

- „– És ebből a közmunka bérből... Nem tudom, nálatok mennyi ez?
– 49 000 forint.
– Ez a nettó pénzete?
– Az a nettó.
– És abból hogy tudtok megélni?
– Hát sehogy, éldegélünk, míg nem döglünk meg.
– És ebből, hogy lehet lakást fizetni?
– Sehogy.
– És akkor van, aki segítsen nektek?
– Hát, ha anyu nem kapna nyugdíjat, akkor annyi lenne.”

„Közfoglalkoztatásban kizárólag olyan embereket alkalmazunk, akiknek a munkaerőpiacon még minimálbért fizető munkára sincs esélyük. Bármikor kiléphetnek, ha akár csak időmunkához is jutnak, majd amikor annak vége, újra visszatérhetnek a rendszerbe. Közfoglalkoztatottként bért kapnak és nem segélyt, karban tartjuk a munkaelejüket, az önbecsülésüket, nem érzik magukat haszontalannak, nem vesznek el, nem züllenek el, hiszen napról napra értékteremtő munkát végezhetnek. A gyermekeik is látják, hogy a jövő, a megélhetés munkával biztosítható. Természetes viszont, hogy ezt úgy tesszük, hogy a társadalomnak is legyen haszna belőle. Senkivel nem akarunk feleslegesen gödröket ásatni. Hasznos, értékteremtő munkát kell végezni” – nyilatkozta Pintér Sándor 2013 szeptemberében. A belügyminiszter azt is mondta, hogy „a magyar közfoglalkoztatás rendszere megoldást kínálhat a világ számos országa számára is a szociális feszültségek csökkentésére, miután látható, hogy a többségi társadalom mindenütt egyre nehezebben fogadja el – és a jövőben még kevésbé lesz hajlandó elfogadni –, hogy egészséges, életerős emberek kizárólag segélyből éljenek generációkon keresztül”.¹

A helyzet az, hogy 2013-ban a közfoglalkoztatás átlagos nettó bére jóval elmaradt a szegénységi küszöbtől, a minimálbérnek pedig mintegy 80 százaléka volt. A felajánlott „köz munkát” iskolai végzettségtől függetlenül el kell fogadni, elutasítás esetén a támogatást egy évre megvonják, a segélyezettet a munkaügyi nyilvántartásból 60 napra

¹ Feket Gy. Attila–Pintér Sándor: Végére járunk, mi is történt valójában. NOL, 2013. szeptember 25. Lásd még erről a Magyar Nemzet Online összeállítását, amely idézve a Népszabadságnak adott interjút, kiemeli: {a belügyminiszter} „arra a kérdésre, hogy ha a vízügy több tízezer közfoglalkoztatottnak tudna munkát adni, miért nem rendes foglalkoztatásban és tisztességes bérért végeztetik el a munkát, azt válaszolta: a közfoglalkoztatás nem az elvégzett munkáról szól, hanem az emberről, akinek a munkaereje nem kell a piaci szférának”. <http://mno.hu/belfold/pinter-elmondta-mirol-szol-a-kozfoglalkoztatasi-1186230>

kizárják. A munkaügyi kirendeltségeken nem ritka, hogy nem kell a regisztrált állás-keresők utazási költségeit megtéríteni. A környező településekről (8–10 kilométerről) gyalog érkeznek, mert nem bírják megelőlegezni a buszjegyet. A helyzet azonban az, hogy a leszakadó kistérségekben és településeken a mindenüktől megfosztottak számára az egyetlen lehetőség a „közmunka”, a polgármester, aki ezt „megadja”, maga a megváltó. Ezzel együtt a közfoglalkoztatási programok elvben egyszerre több funkciót (szociális, foglalkoztatási és politikai célokat) is betöltenek (A közfoglalkoztatás nemzetközileg sem hatékony. Interjú Scharle Ágotával 2011). Sokak számára a „közmunka” jelenti az egyetlen lehetőséget arra, hogy a 22 800 forintos segélynél több pénzhez jussanak. Ezért meg is tesznek mindent, mert az elsődleges munkaerőpiacon – lakóhelyük, iskolai végzettségük vagy éppen cigányságuk miatt – nincs esélyük elhelyezkedni. A közfoglalkoztatás rendszere valószínűleg nem megszüntethető. A baj az, hogy a kormányzati politikák meg sem próbálkoznak a problémák tényleges kezelésével. Azzal sem, hogy – jobb híján – legalább olyan rendszert működtessenek, amely nem jogtipró és szankcionáló, lehetőséget ad a minimális, de tisztességes megélhetésre, és nem másodrendű állampolgárokként kezeli a munkanélkülieket, a szegényeket. A helyzet az, hogy ettől egyre messzebb kerülünk...

A Magyar Szegénységellenes Hálózat (a továbbiakban: Hálózat) arra nem vállalkozhatott, hogy a közfoglalkoztatás egészről átfogó kutatást készítsen. Ilyen adatfelvétel egyelőre nem létezik, adatok alig vagy egyáltalán nem érhetők el.² A Hálózat fontosnak tartotta azt, hogy lehetőségeihez képest legalább néhány szegmensét vizsgálja a közfoglalkoztatásnak. *2013 nyarán és őszén kvantitatív és kvalitatív módszerekkel kutatást végzett „közmunkások” körében. Ennek célja, hogy a közfoglalkoztatottak háttéréről, helyzetéről és lehetőségeiről adalékokat adjon. A „közmunka” néhány olyan szegmensét próbáltuk vizsgálni, amelyek egyfelől a rendszerben lévő számára fontosak, másfelől meghatározó jellemzői a rendszernek. Két eszközt használtunk: (1.) a kérdőíves adatfelvétel során 533 jelenleg vagy az elmúlt három évben „közmunkásként” dolgozó személyt kérdeztünk meg (alapjellemezőkről, életkörülményekről, a közfoglalkoztatással kapcsolatos tapasztalataikról). (2.) A mintába bekerülők közül 42 fővel készült *strukturált interjú* (a közfoglalkoztatásba vezető útjukról, élethelyzetükről, a „közmunka” jellemzőiről, körülményeiről, társadalmi megítéléséről). A reprezentativitás nem lehetett cél a kis elemszámú minta miatt, illetve azért sem, mert az elért közfoglalkoztatottak körét behatárolták a Hálózat tagszervezeteinek és önkénteseinek kapcsolatai és kapacitásai.*

² Lásd erről pl.: Koltai–Kulinyi (2013) és Balogh és mtsai (2013)

A kutatás illeszkedik a Hálózat közösség-szervező tevékenységéhez, amely során a fővárosban önkéntes érdekvédelmi csoportot hoztunk létre munkanélküliek és közfoglalkoztatottak részvételével. Célunk ezzel a módszerrel is az, hogy a kormányzat beleszólást biztosítson a szegénységben élők számára a róluk szóló döntésekbe. A kutatási jelentés tehát az adatok és interjúk elemzése mellett azt is hivatott segíteni, hogy a Közmunkás Mozgalom a Jövőért³ csoport tevékenysége a jelenleginél ismertebb és hatékonyabb legyen.

Minthogy a kutatásban részt vevő kérdezőbiztosokat és az interjúk készítőit a Hálózat tagszervezeteinek munkatársaiból és önkénteseiből toboroztuk, nem feltétlenül a szakértelem volt a döntő szempont, hanem a probléma, az élethelyzet és a helyszín (a település) ismerete. (A kérdezők között is akadtak közfoglalkoztatottak, a szegénység által érintettek.) Ennél fogva a kutatás lebonyolítása jelentős felkészítést, majd komoly adattisztítási munkát jelentett, még akkor is, ha az adatfelvételt végzők elhivatottan dolgoztak.

Kismintás kutatásunk arra alkalmas, hogy rámutasson a rendszer gyenge pontjaira, és felhívja a figyelmet arra az általánosan tapasztalható tendenciára, amely szerint a közfoglalkoztatás többnyire nem képes betölteni munkaerő-piaci (re)integrációs funkcióját. A kérdőíves adatfelvétel – többek között – adalékokkal szolgál a „közmunkások” életkörülményeiről, munkatapasztalatáról, a lehetséges kiutakról, jövedelmi helyzetéről. Az interjúk vizsgálat – más szempontok szerint – a közfoglalkoztatottak élethelyzetét és lehetőségeiket, „közmunkába” kerülésük okait, munkavégzésük körülményeit és a közfoglalkoztatotti lét társadalmi megítélését mutatja be – 42 interjúalany tapasztalatai alapján. Az egyértelműen látszik, hogy a közfoglalkoztatás jellemzően „lefelé húzó spirál”. A „közmunkásokat” olyan kényszerhelyzetbe szorítja, amelyben foglalkoztathatóságuk, munkavállalási esélyük nem javul, kiszolgáltatottságuk viszont nő. A helyzetből kitörni nagyon nehéz, rendszerszinten szinte lehetetlen.

A kutatás azt is bizonyítja, hogy ezek az emberek sokat dolgoznak. „Közmunkásként”, feketén, szezonális és alkalmi munkával igyekeznek több bevételhez jutni, mert a segélyből megélni nem lehet. Sokat dolgoznak – kiszolgáltatva, gyakran megalázó feltételek és körülmények között, rendszertelen és alacsony fizetésért. „A kormányzati döntéshozók mintha szándékosan nem akarnának tudomást venni azokról a kutatásokról, amelyek adatokkal bizonyítják, hogy a mélyszegénységben élők is keményen dolgoznak, csak éppen a fekete- vagy szürkegazdaságban.

³ A csoportról bővebben: <http://koz munkasmozgalom.blog.hu/>

Gyakran időben több munkát végeznek, mint a konszolidált társadalmi csoportok tagjai – jóval kevesebb pénzért.”⁴

Az összegző tanulmány 3. fejezetében a magyarországi munkanélküliség és foglalkoztatás tényeit, valamint a közfoglalkoztatás jellemzőit ismertetjük röviden. Az áttekintés korántsem teljes körű, csak felvázoljuk a fontosabb adatokat, tendenciákat, a főbb lépéseket és elemeket. A 4. fejezet a kérdőíves adatfelvétel eredményeit, a 5. fejezet az interjú vizsgálat tapasztalatait foglalja össze. Utóbbi két fejezet – szándékaink szerint – kiegészíti egymást; a kvantitatív felmérés részletesen vizsgálja a közfoglalkoztatottak élethelyzetének egyes dimenzióit, amihez az interjúk elemzése egy-egy terület mentén nyújt kiegészítő (és csak szűk keresztmetszetben értelmezhető) információkat.

⁴ Czene Gábor. A jobbágyság feltámasztása. Szociálpolitika – Szalai Júlia szociológus szerint ijesztő, amit a kormány művel a közmunkásokkal. NOL, 2013. október 9.

3. Munkanélküliség, foglalkoztatás és közfoglalkoztatás Magyarországon

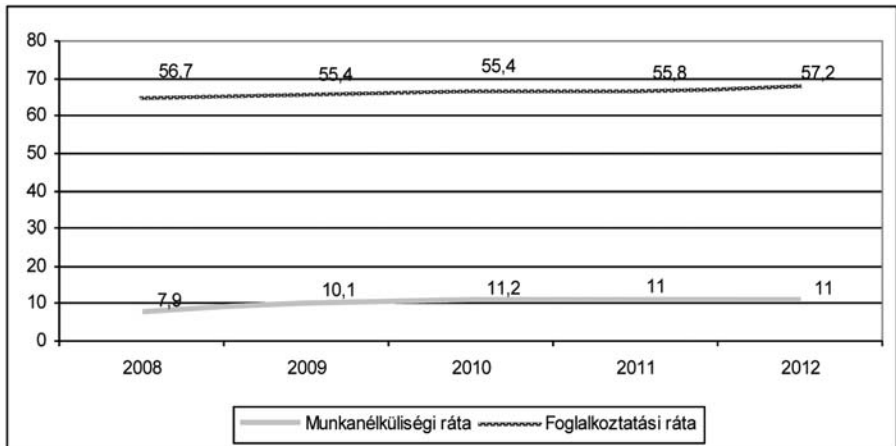
3.1. Tények a munkanélküliségről és a foglalkoztatásról

A Központi Statisztikai Hivatal (KSH) adatai alapján 2013. első negyedévében a 15–64 évesek munkanélküliségi rátája 11,8 százalék, a második negyedévben 10,3 százalék volt. 2013. augusztus–októberben a ráta 9,9 százalék volt, ami az előző év azonos időszakához képest 0,7 százalékpontos javulást jelent. Az utolsó elérhető adat szerint 434 ezer regisztrált munkanélkülit tartanak nyilván. A foglalkoztatottság aránya 2013. első negyedévében 56,6 százalék, az augusztus–októberi időszakban már 59,3 százalék volt (a 15–64 évesek között)⁵. A 2009 és 2013 közötti évközi (háromhavi) adatokat összevetve az látszik, hogy 2009-ben még az év eleji mutatók voltak kedvezőbbek, mint az év többi időszakának adatai. 2010-től a tendencia megfordult: minden évben az év első negyedévében jeleznek rosszabb helyzetet az adatok, majd az év további időszakaiban javult a helyzet. Ennek oka az, hogy a téli hónapokban (az év elején) kevesebben dolgoznak a közfoglalkoztatás rendszerében, mint később. Az éves idősoros adatok alapján a munkanélküliségi ráta 2008 és 2009 között jelentősen (7,9%-ról 10,1%-ra), majd 2010-re további 1 százalékponttal emelkedett (11,2%). 2010 és 2012 között viszont lényegében nincs változás. A foglalkoztatási ráta ugyanakkor az utolsó két vizsgált év között viszonylag nagymértékben (1,4 százalékponttal) emelkedett; 2012-ben 57,2 százalék volt. (1. ábra) „A 2012. évi kedvező foglalkoztatási mutatókban jelentős szerepet játszott a közfoglalkoztatás is, amely a növekedés több mint felét magyarázza. A közfoglalkoztatás jelentős részben a rossz munkaerő-piaci paraméterű, tartósan munkanélküliek köréből von be foglalkoztatottakat a munkaerőpiacra. A közfoglalkoztatás kiterjesztésével magyarázható, hogy az alacsony iskolai végzettségűek létszámának foglalkoztatottakon belüli csökkenése lelassult.” (KSH 2013/a)

Az Európai Unió átlagához képest Magyarország foglalkoztatási rátája még így – a közfoglalkoztatás „csodafegyverként” történő tömeges alkalmazásával – is alacsony. Az Eurostat adatai alapján a 2013. második negyedévi adatok szerint a 15–64 évesek hazai foglalkoztatási aránya (58,3%) 6 százalékponttal, a 20–64 éveseké (63,1%) 5 százalékponttal alacsonyabb az EU-28 átlagainál (64,1% és 68,4%). Ennél is súlyosabb a lemaradás a fiatalok (15–24 évesek) foglalkoztatása terén: nálunk a korosztály 19,2 százaléka, az EU-ban közel harmada (32,1%) dolgozik. (2. ábra)

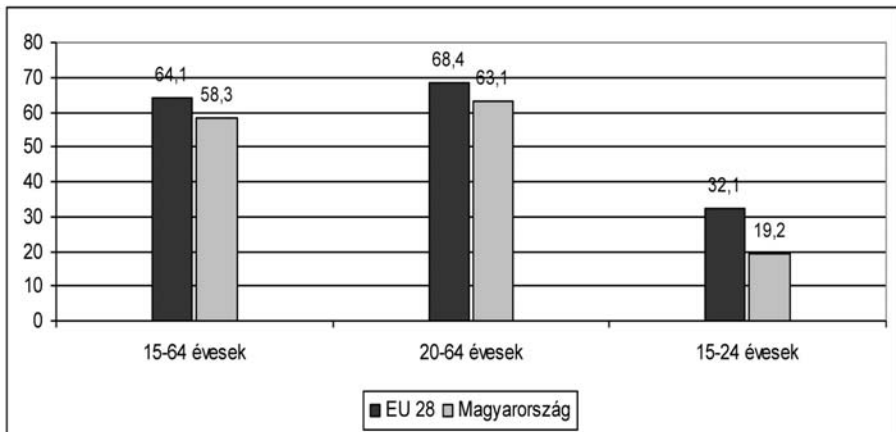
⁵ Lásd erről: KSH STADAT-táblák. http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_qf034.html

1. ábra: A munkanélküliségi ráta és a foglalkoztatási ráta változása (15–64 évesek), 2008–2012 (%)

Forrás: KSH. http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qlf002.html

2. ábra: Foglalkoztatási ráták Magyarországon és az EU-28 átlagai, 2013. II. negyedév (%)

Forrás: Eurostat. (Letöltés: 2013. 12. 21.)

<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do?jsessionid=9ea7d07d30def2e3afc3787e4c4dab37d38546aeca84.e340aN8PchaTby0Lc3aNchuMch0Le0>

A hazai munkanélküliség, illetve a tartós munkanélküliek, a segélyezettek problémájának „kezelésére” egyre inkább egyetlen, központi szerepet betöltő kormányzati eszköz látszik; ez a közfoglalkoztatás. „2012-ben az aktív foglalkoztatáspolitikai eszközök érintett létszáma 527,50 ezer fő volt. Ebből a közfoglalkoztatás új rendszerében 2012-ben 311,5 ezer fő volt foglalkoztatva, különböző közfoglalkoztatási típusokban. 2011-ben 482,9 ezer fő volt érintve aktív foglalkoztatáspolitikai eszközökben, melyből 265,6 ezer fő volt közfoglalkoztatásban. Az érintett létszám az előző évhez viszonyítva 11,8%-kal emelkedett. A közfoglalkoztatásban érintettek létszáma 2011-hez viszonyítva 17,3%-kal nőtt, a többi aktív eszközben minimális (-0,6%-os) csökkenés volt megfigyelhető (...) 2012-ben az aktív eszközök 59,9%-a volt közfoglalkoztatás, 4,1 százalékponttal több, mint 2011-ben.” (Tajti 2013: 4) Mindeközben 2012-ben az álláskeresői segély megszűnt, az álláskeresői járadék folyósításának maximális ideje a korábbi 9 hónapról 3 hónapra csökkent (és legalább 360 nap munkaviszony szükséges hozzá). Ennek következményeként a járadékban részesülők száma 2010 és 2012 között mintegy felére (115 ezer főről 59 ezer főre) csökkent.⁶

Magyarország 2011-ben GDP-jének mindössze 0,8 százalékát költötte munkanélküli ellátásokra, ami akkor az EU-15 és az EU-27 átlagának felét (1,6%) jelentette. Az erre a területre költött költségvetési kiadások a korábbi években (2008–2010) is a GDP 1 százaléka körül voltak, vagy valamivel az alatt változtak. (Eurostat) A hazai adatok azt jelzik, hogy a munkanélküli ellátásokra költött kiadások folyamatosan csökkennek: 2010-ben a GDP 1,1 százalékát, 2011-ben 0,97 százalékát, 2012-ben már csak 0,76 százalékát költötte az állam ilyen célokra.⁷ A Nemzeti Foglalkoztatási Alap (NFA) központi költségvetésen belüli kiadásai 2011 és 2012 között 7,6 százalékkal nőttek, amiben jelentős szerepük van az uniós finanszírozású programoknak is. Ezzel együtt az álláskeresői ellátásokra fordított kiadások a vizsgált időszakban közel felére csökkentek (-48,6%), miközben a közfoglalkoztatásra (2012-ben elsősorban Start-munkaprogramokra) költött költségvetési pénzek 60 Mrd Ft-ról 132 Mrd Ft-ra (121 százalékkal) emelkedtek. (Tajti 2013) Világosnak tűnik, hogy a közfoglalkoztatás az az eszköz, amellyel a kormányzat „megoldani” véli a munkanélküliség és a szegénység strukturális problémáit.

⁶ Lásd erről: KSH STADAT-táblák. http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_q1f029.html, Letöltés: 2013. december 15.

⁷ Lásd erről: Az államháztartás konszolidált funkcionális kiadásai. http://www.parlament.hu/irom39/04365/adatok/fejezetek/fu_gdp.pdf

3.2. Közfoglalkoztatás „régén” és most

A közfoglalkoztatás rendszere – elsőként közhasznú foglalkoztatásként – már a rendszerváltás előtti években megjelent. A közmunka programokat 1996-tól szervezi az állam, a közcélú foglalkoztatást – a szociális segély egyik feltételeként – 1997-ben vezették be. Az önkormányzatok számára 2000-ben vált kötelezővé a közcélú foglalkoztatás szervezése. Az ebben való részvétel pedig a rendszeres szociális segély alapfeltétele lett. (Csoba 2010) *A közfoglalkoztatás jelenlegi rendszerének alapjait a 2009-ben bevezetett „Út a munkához” program alakította ki.* Ugyanakkor „a foglalkoztatás elsődlegességét, sőt kötelezettségét a passzív ellátásban részesülők körében (...) nem a 2009-től életbe lépő „Út a munkához” program fogalmazta meg elsőként. A 2000 májusától életbe lépő szabályozás és gyakorlat a munkanélküliekre nézve az „Út a munkához” program csaknem minden lényeges elemét tartalmazta.” (Csoba 2010: 7) Az „Út a munkához” programot, amely jelentős mértékben átalakította a szociális segélyezés rendszerét, szigorította a jogosultság feltételeit, számos szakember bírálta.⁸ A közfoglalkoztatás 2011-ben bevezetett (és azóta többször megváltoztatott) rendszerének célja szerint „az alacsonyan kvalifikált emberek számára olyan megoldást kell kínálni, amely hosszú távon biztosítja megélhetésüket és segíti visszalépésüket az elsődleges munkaerőpiacra. (NFST)” 2012-ben – a bérpótló juttatást felváltó foglalkoztatást helyettesítő támogatás (FHT) bevezetésével, a segély összegének csökkentésével, a jogosultsági feltételek szigorításával – létrejött a közfoglalkoztatás jelenleg működő rendszere. Célja a tartós munkanélküliek, „hátrányos, gyakran halmozottan hátrányos helyzetű álláskereső, kiemelten a foglalkoztatást helyettesítő támogatásban részesülők közfoglalkoztatási” (Bagó 2013: 4) támogatása. Röviden: a különböző formákban működő közfoglalkoztatási rendszerek „elsődleges célja nem a helyi munkapiac élénkítése, hanem inkább a munkavégző képesség leépülésének megakadályozása és a munkára való hajlandóság tesztelése.” (Keller – Bódis 2012: 63) Másként: „a növekvő népszerűségű közfoglalkoztatási programok (...) nem a piaci állásba kerülést segítik, hanem a segélyek és az alkalmi munkák közti körforgást – a munkanélkülivé váló képzetlenek többsége előbb-utóbb ebben a zsákutcában találja magát”. (Fazekas K. – Scharle Á. 2012: 7) „(...) a közcélú, a közmunka programok, az „Út a munkához” vagy a START program; mind a közfoglalkoztatás eszköztárának elemei, amelyeket a jobb- és a baloldali kormányok a kezdetek óta többnyire rövid távú „statisztikajavítási” szándékkal vezettek be. (Szabó 2013: 73). „Az irodalom és településszintű adatokon végzett saját számításaink alapján egyértelmű, hogy a hazai közfoglalkoztatási programok nem vezettek a hosszú távú munkanélküliség

⁸ Lásd erről pl. Esély, 2010/1. és Fazekas–Kézdi (2011)

csökkenéséhez. Nyilvánvalónak tűnik, hogy a közfoglalkoztatási programok nem javítják a résztvevők foglalkoztatási esélyeit.” (Köllő – Scharle 2011: 160)

A jelenleg működő rendszerről csak részleges adatok és információk érhetők el. Ezek alapján 2011-ben összesen mintegy 251 ezer fő, 2012-ben 261 ezer fő vett részt közfoglalkoztatásban, melynek átlagos ideje 2011-ben 2,9 hónap, 2012-ben 3,8 hónap volt. A közfoglalkoztatóknak kifizetett támogatás összege előbbi évben 45 Mrd Ft, utóbbiban közel 148 Mrd Ft volt.⁹ (Koltai – Kulinyi 2013) Egy másik adat szerint „a közfoglalkoztatás új rendszerében 2011-ben összesen 265,6 ezer fő vett részt, 2010-ben a köz-jellegű foglalkoztatásokban összesen 186,3 ezer fő. (...) 2011. év folyamán az NGM által indított programokban 248,5 ezer fő vett részt, míg a BM által indított programokban 17,1 ezer fő”. (Tajti 2012: 35–36) 2012-ben 311,5 ezer ember került be a közfoglalkoztatás rendszerébe. 2008-ban az aktív munkaerő-piaci eszközökkel érintettek (191 ezer fő) 33 százaléka, 2012-ben (527 ezer fő) 59 százaléka volt közfoglalkoztatott. (Kulinyi 2013) *A kormány 2013. november és 2014. április között 200 ezer fő bevonását tervezi a téli közfoglalkoztatásba.* Közülük 100 ezren dolgoznak, másik felük képzésben vesz részt.¹⁰ A Türr István Képző és Kutató Intézet (TKKI) a téli közfoglalkoztatás keretében 50 ezer ember képzését végzi.¹¹

A Központi Statisztikai Hivatal (KSH) munkaerő-felmérésének adatai alapján „a közmunkából kilépők többnyire ismét közfoglalkoztatotti vagy munkanélküli-státuszba kerülnek, bár 2011-től növekedett a munkapiacról – feltételezhetően csak ideiglenesen, az újból közmunkába kerülés idejéig – kivonulók aránya is. Kedvezőnek tekinthető ugyanakkor, hogy a közmunkások mintegy 5 százaléka a gyenge munkakereslet ellenére el tud helyezkedni nem közmunkás foglalkoztatásban”. (Cseres-Gergely Zs., Kátay G., Szörfi B. 2012: 27) A kormányzat 2012-től az előző évre jellemző rövid idejű (1–4 hónapos, napi 4 órás) közfoglalkoztatást hosszabb időtartamú „közmunkával” (2–12 hónapos, napi 6–8 órás), valamint a kistérségi Start–munkaprogramokkal váltotta fel. Utóbbiak elvben „(...) közösségformáló hatásúak, élhetőbbé, lakhatóbbá teszik a településeket, azok közvetlen környékét, növelik a lakosság szubjektív biztonságérzetét, javítják a közbiztonságot, és napi nyolcórás munkát jelentenek a résztvevőknek. A támogatások hozzájárulnak intézményeik hatékonyabb működtetéséhez és szervezeteik önellátásának kialakításához.” (Tajti 2012: 35)

⁹ Foglalkoztatást helyettesítő támogatásra 63,3 Mrd Ft-ot, rendszeres szociális segélyre 15,8 Mrd Ft-ot költött a központi költségvetés 2011-ben. (KSH 2012) Szociális Statisztikai Évkönyv 2011.

¹⁰ Lásd erről: Czomba Sándor, foglalkoztatáspolitikáért felelős államtitkár tájékoztatása. <http://www.kormany.hu/hu/nemzetgazdasagi-miniszterium/foglalkoztataspolitikaert-elelos-allamtitkarsag/hirek/ketszazezen-vesznek-reszt-a-teli-kozmunkaprogramban>

¹¹ Lásd erről: TKKI <http://www.tkki.hu/page.php?pid=555>, illetve a sajtóban: Közmunka és napocska: „Már a hátuk közepére sem kívánják a sok képzés”. http://hvg.hu/iithon/20131211_Kozmunka_es_napocska_Mar_a_hatuk_kozepere, ill. Lenézett közmunkások. <http://nepszava.hu/cikk/1004098-lenezett-kozmunkasok>

A Magyarországon tapasztalható területi-regionális egyenlőtlenségeket, térségek és települések leszakadást, a szegények és segélyezették térbeli koncentrációját a közfoglalkoztatás is tükrözi. 2011-ben számuk és arányuk szerint is Borsod-Abaúj-Zemplén (42 ezer fő) és Szabolcs-Szatmár-Bereg (41 ezer fő) megyében volt a legtöbb közfoglalkoztatott. Ezzel szemben a nyugat-dunántúli megyékben létszámuk 5 ezer fő alatti. (Tajti 2012) A közmunkaprogramok – főként 2010-től – a hátrányos helyzetű régiókban koncentrálnak. Ennek ellenére „a nagyobb aktivitás mellett (...) a munkanélküliségi ráta nem tudott csökkenni, sőt Észak-Magyarországon és a Dél-Dunántúlon tovább növekedett.” (Cseres-Gergely és mtsai 2012: 34)

Összegzésként végül még egy (kicsit hosszabb) idézet: „A közfoglalkoztatás egyes programjai 2012-től a korábbinál szervezettebbnek és tartalmasabbnak, „értékteremtőnek” tűnnek. A munkák többsége azonban továbbra is csupán korlátozott célú kényszerfoglalkoztatást jelent, amely nem nyit utat a munkaerőpiacra. (...) A közfoglalkoztatás 2009 óta ugyancsak csökkenő, de a segélyeknél valamivel magasabb jövedelmet biztosít. 2009-ben még a minimálbért fizették a közmunkáért, 2012-ben ennek kevesebb, mint 80 százalékát, bruttó 71 800 forintot. A családok biztonságérzetét azonban – sok egyéb mellett – az is aláássa, hogy a közfoglalkoztatás, ezen belül a teljes idejű közfoglalkoztatás lehetőségei az utóbbi években hektikusan ingadoztak.” (Ferge 2012: 18)

4. A kérdőíves adatfelvétel elemzése

4.1. A minta összetétele

A kérdőíveket a Hálózat tagjai, önkéntesei olyan személyekkel vették fel, akik vagy most közfoglalkoztatottak, vagy a közelmúltban azok voltak. Összesen 533 felhasználható kérdőív született. A kérdőívek egy része hiányos, nem minden kérdés esetében áll rendelkezésünkre ennyi válasz. Az esetszámokat ezért mindig külön közöljük. A kérdezés 2013 augusztusában és szeptemberében zajlott.

A megkérdezettek 75 százaléka jelenleg is közfoglalkoztatott, további 15 százaléka pedig olyan regisztrált munkanélküli, aki a kérdezés időpontjában éppen nem volt a közfoglalkoztatásban alkalmazva. Mintegy 6 százaléuk olyan, aki korábban közfoglalkoztatott volt, de most teljes, esetleg részmunkaidőben dolgozik. A többiek (szintén korábban közfoglalkoztatottak) a kérdezéskor gyesen voltak, öregségi vagy rokkantnyugdíjba mentek, nem bejelentett alkalmi munkából éltek, részmunkaidőben dolgoztak vagy ápolási díjon voltak. Ez a megoszlás esetleges, nem tükrözi a volt közfoglalkoztatottak aktivitás szerinti összetételét.

Nyomatékosan hangsúlyozzuk, hogy az adatfelvétel nem reprezentatív, ezért a közfoglalkoztatottak helyzetének pontos megítélésére nem alkalmas. Arra a célra viszont megfelel, hogy benyomást szerezzünk segítségével a közfoglalkoztatottak helyzetéről, és támpontot nyújtson egy reprezentatív adatfelvétel minél hatékonyabb megtervezéséhez. A reprezentativitás hiánya miatt kerüljük, hogy túlínterpretáljuk a megfigyeléseinket és elvi összefüggéseket próbáljunk igazolni.

4.1.1. Területi megoszlás

A megkérdezettek területi megoszlása (lásd 1. táblázat) meglehetősen egyenetlen. Az esetszámokat is figyelembe véve néhány megyét összevontunk. A 2. táblázat az összevonásokat és az összevont területi csoportok megnevezését tartalmazza. A következőkben, ha valamilyen terület jellegzetességéről lesz szó, akkor ezeket fogjuk használni.

1. táblázat: A megkérdezettek területi megoszlása

	Kérdőívek száma	Megoszlása (%)
Budapest	61	11
Baranya	35	7
Borsod-Abaúj-Zemplén	195	37
Csongrád	20	4
Hajdú-Bihar	5	1
Heves	21	4
Jász-Nagykun-Szolnok	59	11
Pest	2	0
Szabolcs-Szatmár-Bereg	120	23
Tolna	15	3
Összesen	533	100

2. táblázat: A megkérdezetteknek az összevont területi egységek szerinti összetétele

	Db	Megoszlás (%)
Alföld (Csongrád + Hajdú-Bihar + Jász-Nagykun-Szolnok)	84	16
Budapest (Budapest + Pest megye)	63	12
Dél-Dunántúl (Baranya + Tolna)	50	9
Észak-Magyarország (Borsod-Abaúj-Zemplén + Heves)	216	41
Szabolcs-Szatmár-Bereg	120	23
Összesen	533	100

A településtípus szerinti összetételt a 3. táblázat mutatja be. A mintában szereplő megyei jogú városok: Hódmezővásárhely, Miskolc, Nyíregyháza, Pécs, Szeged és Szolnok. A többséget Miskolc és Nyíregyháza adja. A kistelepülések esetében sajnos van olyan is, ahol 20 ember is egy faluból került a mintába, így nem zárhatjuk ki, hogy néhány helyi jellegzetesség nyomja rá a bélyegét a kapott eredményekre.

3. táblázat: A megkérdezettek településtípus szerinti összetétele, N = 533 (%)

Budapest	11
Megyei jogú város	29
Más legalább 5000 lakosú település	15
1000–4999 lakosú település	23
1000-nél kevesebb lakosú település	21
Összesen	100

4.1.2. Etnikai összetétel

A kérdőívben ugyanolyan módon, ahogy a népszámlásban történt – tehát lehetőséget adva elsődleges és másodlagos nemzetiség megjelölésére – a nemzetiséghez tartozást is megkérdeztük. Erre a kérdésre majdnem mindenki, 528 fő válaszolt. A magyaron és a roma/cigányon kívül alig jelöltek meg más nemzetiséget (2 fő tekintette magát elsősorban, 8 pedig másodsorban más nemzetiségűnek).

A kérdésre válaszolók 30 százaléka (159 fő) mondta azt, hogy *első, vagy másodsorban roma*. A továbbiakban őket tekintjük romának. Az elemzés során további bontást nem alkalmazunk, csak érdekességként jegyezzük meg, hogy 22 százalékuk csak romának tartja magát, 35 százalék elsősorban romának, másodsorban magyarnak, míg a fennmaradó 43 százalék elsődlegesen magyarnak (1 esetben horvátnak) és másodsorban romának.

4.1.3. Demográfiai összetétel, iskolai végzettség

A megkérdezettek 45 százaléka férfi, 55 százaléka nő. Az életkor szerinti megoszlást mutatja be a 4. táblázat, a legidősebb megkérdezett 61 éves. Nem mindenki adta meg a születési évre vonatkozó információt.

4. táblázat: A megkérdezettek életkor szerinti összetétele, N = 520 (%)

Legfeljebb 24 éves	8
25–34 éves	21
35–44 éves	28
45–54 éves	29
55 éves vagy idősebb	14
Összesen	100

A háztartások 22 százaléka egyszemélyes, 11 százaléka pedig egyetlen párból (házas, vagy élettársak) áll (lásd 5. táblázat). 44 százalék él együtt kiskorú (19 évesnél fiatalabb) gyermekével. A háztartások 48 százalékában van 19 évesnél, és 41 százalékában 15 évesnél fiatalabb gyerek. A megkérdezettek felének van párja, 29 százaléka házas és a házastársával, további 20 százalék pedig élettárssal él. A párkapcsolatban élők között nagyon magas tehát az élettárssal élők aránya. A megkérdezettek 12 százaléka neveli pár nélkül kiskorú gyerekeit.

5. táblázat: A megkérdezettek családban elfoglalt helye, N = 533 (%)

Egyedülálló	22
Házas vagy élettársával él, más nincs a családban	11
Párjával és gyermekével/gyerekeivel él	32
Ebből: csak felnőtt gyereke van	5
Párjával, gyermekével/gyerekeivel és más felnőttel él	6
Gyerekeit, gyerekeit egyedül nevelő szülő	11
Ebből: csak felnőtt gyereke van	2
Gyerekeit egyedül nevelő szülő, más felnőtt is van	4
Felnőtt gyerekként él a családban	12
Egyéb	3
Összesen	100

A legmagasabb iskolai végzettség esetében figyelembe vettük valamilyen OKJ-s képzés elvégzését is. A várakozásoknak megfelelően magas az alacsony végzettségűek aránya, ami romák körében még erőteljesebb: közel háromnegyedük (71%) legfeljebb nyolc osztályt végzett.

6. táblázat: A megkérdezettek legmagasabb iskolai végzettség szerinti megoszlása, N = 521 (%)

	Nem roma	Roma	Összesen
Kevesebb mint 8 általános	2	12	5
8 általános	27	59	36
OKJ-s képzés	9	6	8
Szakmunkásképző, szakiskola	27	16	24
Érettségi	27	7	21
Felsőfokú	8	0	6
Összesen	100	100	100

4.2. Munkatapasztalat, munkanélküliség és a lehetséges kiutak

A megkérdezettek mindössze 8 százaléka még sohasem dolgozott rendszeresen¹² életében. A romák és nem romák közti különbség (amennyire ez a minta adottságai mellett megállapítható) elenyésző. A mintába kerültek nagy hányada (nagyjából fele) viszonylag korán, 16–18 éves korában kezdett rendszeresen dolgozni, 13 százalék ennél korábban, 31 százalék pedig később.

7. táblázat: Hány éves korában kezdett el rendszeresen dolgozni? (%)

Sohasem dolgozott rendszeresen	8
16 éves kora előtt	13
16–18 évesen	48
18 éves kora után	31
Összesen	100

A válaszadók 15 százaléka csupán a rendszeres munkakezdés óta eltelt idő legfeljebb negyedében dolgozott, vagyis „aktív évei” nagyon nagy hányadában nem talált megfelelő munkát (lásd: az online elérhető kiegészítő táblázatok között¹³). Területileg vizsgálva a fővárosban a legnagyobb azok aránya, akik aktív éveik túlnyomó részében (több mint háromnegyedében) dolgoztak. Brutális mértékű a különbség a romák és nem romák közt: a romák mindössze 16, míg a nem romák 42 százalékáról mondható el, hogy aktív éveik több mint háromnegyedében dolgoztak. Ez minden bizonnyal összefügg az iskolai végzettségben mutatkozó eltéréssel (lásd 6. táblázat). Hogy a munkanélküliség (pontosabban a munka nélkül levés – ideértve az inaktivitás különböző formáit is) halmozottan érinti a háztartásokat, az kiderül abból is, hogy ahol jelenleg egyetlen aktív dolgozó tagja sincs a háztartásnak, ott nagyobb valószínűséggel találunk olyant, aki eddigi – elvileg – aktív éveinek csak kis hányadát töltötte munkával.

Még kedvezőtlenebb képet kapunk, ha csak a legutóbbi időket, a 2009 eleje óta eltelt kb. 4 és fél évet vizsgáljuk. A megkérdezettek bő fele (51%) ennek az időszaknak több mint háromnegyedében munka nélkül volt¹⁴. Ebben a vonatkozásban a köz-

¹² A többi kérdésre adott válasz részletes elemzése azt mutatja, hogy a rendszeres munkavégzést nem egyformán értelmezték a megkérdezettek. A *soha nem dolgozott* választ adók között sokan vannak olyanok, akik rendszeresen végeztek alkalmi munkát, de rendes állásuk soha nem volt.

¹³ A jelentésben terjedelmi okok miatt nem szerepel minden táblázat. A szövegben minden esetben jelezzük, amennyiben az elemzéshez on-line (a Hálózat honlapján) elérhető táblázat kapcsolódik. A kiegészítő táblázatokat tartalmazó dokumentum a http://www.msze.hu/letoltheto_dokumentumok/kozfogl_tablak.pdf

foglalkoztatásban való részvétel is munkanélküliségnek számít, hiszen a közfoglalkoztatottak regisztrált munkanélküliek¹⁵.

Átlagosan több mint három évet voltak munka nélkül a megkérdezettek ebben az időszakban, a munkanélküli, illetve közmunkás lét tehát nem újdonság számukra. A fővárosban ennél sokkal jobb a helyzet (az átlag kb. 2 és fél munka nélkül töltött év), a megyei jogú városokban egy hajszállal, a kisebb településeken pedig még a nagyvárosokénál is rosszabb. A romák és nem romák közt ismét meglehetősen nagy különbséget tapasztalunk: míg a romáknak több mint 60, addig a nem romák kevesebb mint 50 százaléka töltötte munka nélkül az elmúlt évek túlnyomó részét.

8. táblázat: Hány hónapig, illetve az eltelt idő mekkora részében volt munka nélkül 2009 eleje óta? N = 501 (%)

	Totál	Budapest	Megyei jogú város	Más, legalább 5000 lakosú tel.	1000–4999 lakosú tel.	1000-nél kevesebb lakosú tel.	Nem vallja magát romának	Romának (is) vallja magát
Hónapok – átlag	38	28	35	42	40	43	37	41
Az eltelt idő								
max. negyedében	13	21	18	12	10	5	15	9
Max. felében (több mint negyedében)	17	33	18	12	17	12	20	12
Max. háromnegyedében (több mint felében)	19	21	22	14	17	19	18	19
Több mint háromnegyedében	51	25	42	62	56	64	47	61
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100

Megjegyzés: Számos későbbi elemzésben használjuk majd az itt kialakított kategóriákat. Azokra, akik a 2009 eleje óta eltelt idő legalább felében munka nélkül voltak úgy fogunk röviden hivatkozni, hogy *többnyire munka nélkül voltak*. Ők teszik ki a minta 70 százalékát.

¹⁴ A munkanélküliség fogalma itt a szubjektív munkanélküliséget írja le, azt a helyzetet, amikor a megkérdezett munkanélkülinek tekinti magát. (Ezt az önértékeléses munkanélküli fogalmat használja például az EU-SILC adafelvétele is.) Nem az ILO definíció szerinti munkanélküliségről van tehát szó. Lehetnek eltérések az önértékelésben, elsősorban abban a tekintetben, hogy valaki munkanélkülinek tekinti-e magát, ha van rendszeres bejelentetlen alkalmi munkája, vagy sem. A lényeg, hogy a megkérdezett úgy ítéli meg, nincs normális munkája. Ha nem ezt a munkanélküliség kategóriát használjuk, hanem a regisztrált munkanélküliséget, azt mindig jelezzük.

¹⁵ Az „ebben a vonatkozásban” kitétel a mondatban arra utal, hogy a közfoglalkoztatottak kizárólag a regisztrált munkanélküliek közül kerülnek ki és a közfoglalkoztatás lejártával automatikusan újra regisztrált munkanélküliek lesznek. Ugyanakkor a közfoglalkoztatás időtartamára kiveszik őket a regisztrált munkanélküliek nyilvántartásából. A statisztikai nyilvántartástól függetlenül a közfoglalkoztatottak tényleges helyzete a regisztrált munkanélkülié. Megjegyezzük, hogy nagy részük maga is így gondolja. A kérdőívben, az aktivitás esetében két válaszlehetőséget is meg lehetett adni. Sokan voltak, akik az egyik lehetőségként a közfoglalkoztatottat, a másikként a regisztrált munkanélkülit jelölték meg.

A 2009 eleje óta a kérdezésig eltelt mintegy 54 hónapon belül közmunkásként csak a munka nélkül töltött idő kevesebb mint felében (átlagosan 16 hónapig) dolgoztak a megkérdezettek, és átlagosan 3,1 alkalommal voltak közfoglalkoztatottak. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében ennél egy kicsit rosszabbnak tűnik a helyzet. Bár a minta nem-reprezativitása miatt a területi összefüggésekre vonatkozó megállapításokkal óvatossá kell lennünk, az adatok azt mutatják, hogy a 46 százalékos országos átlaggal szemben itt a 2009 eleje óta munka nélkül töltött idő csupán 36 százalékában jutottak közmunkához a megkérdezettek. A közmunka elől leginkább „elzártak” (vagyis azok, akik a munka nélkül töltött idő csak egész kis hányadában jutottak közmunkához) a fővárosban vannak a legkevesebben.

9. táblázat: A munka nélkül töltött idő mekkora részében volt közfoglalkoztatott 2009 eleje óta, illetve az ebben az időszakban munka nélkül, valamint közmunkásként töltött idő átlaga hónapokban

	Totál	Budapest	Észak-Magyarország	Szabolcs-Szatmár-Bereg m.	Alföld	Dél-Dunántúl
A munka nélkül töltött idő átlagosan mekkora részében voltak közfoglalkoztatottak? (N = 495) ^a (%)	46	54	50	36	43	48
Munka nélkül töltött hónapok átlaga (N = 501)	38	28	40	37	42	40
Ebből közfoglalkoztatottként töltött idő átlaga (N = 519) (%)	16	13	19	10	16	19
A munka nélkül töltött idő mekkora részében volt közfoglalkoztatott? (%)						
Max. negyedében	33	15	29	47	29	38
Max. felében (több mint negyedében)	27	31	21	27	39	23
Max. háromnegyedében (több mint felében)	21	33	24	15	19	9
Több mint háromnegyedében	20	20	25	10	14	30
Összesen	100	100	100	100	100	100

^a Ezt az arányt azokra számoltuk ki, akik mind a munkanélküliség, mind a közmunka időtartamára válaszoltak, ezért ezek a százalékok nem számíthatók közvetlenül az alatta lévő két sorból.

A még közelebbi múltban, a 2012 eleje óta eltelt kb. másfél évben a megkérdezettek átlagosan 9 hónapig voltak közfoglalkoztatottak, átlagosan 1,7 alkalommal. 2012 eleje óta tehát relatíve többet voltak közfoglalkoztatottak, de ez lehet csupán

a szelekciós hatás eredménye, hiszen a megkérdezés pillanatában is a válaszadók 75 százaléka közmunkás volt.

2009 eleje óta a megkérdezettek 28 százaléka nem jelentkezett semmilyen állásra. Akik jelentkeztek, azoknak is csak 18 százalékát vették föl.

10. táblázat: Jelentkezett-e valamilyen állásra 2009 eleje óta; ha igen, felvették-e? N = 520 (%)

	Megoszlás az összes válaszadó körében	Megoszlás a jelentkezőkön belül
Nem jelentkezett állásra	28	–
Jelentkezett, de nem kapta meg a munkát	59	82
Jelentkezett és meg is kapta a munkát	13	18
Összesen	100	100

A munkaügyi központ mindössze a megkérdezettek 17 százaléka számára ajánlott (nem közmunka) állást ebben az időszakban – minél nagyobb településről beszélünk, ez az arány annál magasabb. (A részletes adatok megtalálhatóak az on-line elérhető kiegészítő táblázatban.)

A „normális” állás keresése és a közmunka mellett – feketén vagy bejelentve – alkalmi munkákkal egészíti ki jövedelmét a megkérdezettek egy része. Legalább (összesen) 1 hónapos időtartamban bejelentett alkalmi munkát a válaszadók 19, nem bejelentettet 35 százaléka vállalt 2009 eleje óta. A két csoport közt átfedés is van, így összesen a közmunka által érintettek feléről mondható el, hogy dolgoztak alkalmi munkásként az elmúlt 4 és fél évben.

Ez az arány értelemszerűen magasabb azok körében, akik többnyire „rendes” munka nélkül voltak ebben az időszakban (vö. 8. táblázat). A lenti táblázat jól mutatja, hogy akik munka nélkül vannak, azok számára a cél a munkához (és ezáltal elsősorban, de nem kizárólag a keresethez) jutás olyan úton, amilyen adódik. A „törvényes” vagy „nem törvényes” út választása nem egymást kizáró lehetőségek közti döntés, hanem a lehetőségek függvénye. Alább látható, hogy 15 százaléknyan vannak a közmunkások közt azok, akik mind feketén, mind fehéren vállaltak (legalább 1 hónapig) alkalmi munkát az elmúlt időszakban. A romák körében valamivel magasabb azok aránya, akik vállaltak alkalmi munkát – nem utolsó sorban azért, mert közülük többen voltak hosszú időn keresztül munka nélkül a vizsgált időszakban.

Ami a fekete és fehér alkalmi munkavállalás arányát illeti, az előbbi sokkal gyakrabban fordul elő a fővárosban, mint a kisebb településeken.

11. táblázat: Volt-e bejelentett és/vagy nem bejelentett alkalmi munkája legalább (külön-külön) 1 hónapig 2009 eleje óta? N = 418 (%)

	Totál	Budapest	Megyei jogú város	Más, legalább 5000 lakosú tel.	1000–4999 lakosú tel.	1000-nél kevesebb lakosú tel.	Nem vallja magát romának	Romának (is) vallja magát	Többnyire munka nélkül volt	Többnyire dolgozott
Egyik sem volt	50	51	50	52	48	52	54	43	46	60
Csak NEM bejelentett volt	20	32	22	17	15	19	19	24	22	17
Csak bejelentett volt	14	4	12	16	19	16	15	13	14	14
Mindkettő volt	15	13	15	16	18	13	12	21	18	9
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Nemcsak többen vállaltak feketén munkát (vagy jutottak többen ezen az úton alkalmi jövedelemhez), mint bejelentve, de összességében hosszabb ideig is tudtak nem bejelentve dolgozni (átlagosan 10,5 hónap az elmúlt 4 és fél év során), mint legalísan (átlagosan 6 hónap, az átlagokba nem beleszámolva a 0 hónapokat, vagyis azokat, akik nem vállaltak az adott módon alkalmi munkát). A bejelentett alkalmi munkalehetőségek gyakran oly kevés időre szólnak, hogy a mintában találunk 13 százaléknyi olyan válaszadót, aki ugyan dolgozott bejelentve alkalmilag ebben az időszakban, de kevesebb, mint egy hónapig.

A feketén végzett alkalmi munka többnyire kockázatmentes az illető vállalkozó számára (91 százaléknak nem volt belőle problémája). Gondot nem annyira a dolog illegális volta, mint a könnyebb becsaphatóság jelent. (A részletes adatok megtalálhatóak az on-line elérhető kiegészítő táblázatban.)

Az alkalmi munkavállaláson kívül – elméletben legalábbis – sok mindent megtennének azért a megkérdezett közfoglalkoztatottak, hogy bejelentett munkához jussanak (12. táblázat). Átképzésben a túlnyomó többség (87%) részt venne ennek érdekében, ingázásra is hajlandó volna nagyjából háromnegyedük. Más településre költözni már csupán 41 százalék volna hajlandó a biztos bejelentett munka érdekében, de ez is meglehetősen magas arány, ismerve a magyar belföldi mobilitási hajlandóságot. Meglepően sokan, több mint egyharmadnyian vannak azok is, akik hajlandóak volnának hét közben munkásszállón lakni. A magukat romának vallók mindhárom vizsgált szempontból mobilabbnak tűnnek, mint a nem románok, ami nem magyarázható pusztán azzal a ténnyel, hogy a háztartásban többen, illetve régebben munkanélküliek. Különösen a munkásszállón élés vállalása esetében szembeötlő a különbség. Ugyanígy különbséget figyelhetünk meg azok közt, akiknek van, illetve akiknek nincs aktív

dolgozó családtagjuk – vagyis mind a napi, mind a heti ingázás, mind a belföldi migráció olyan áldozat, amit jóval nagyobb eséllyel vállalnak a kilátástalanabb helyzetben lévők.

A migrációs hajlandóságot az is jelentősen befolyásolja, hogy van-e rendszeresen foglalkoztatott¹⁶ tagja a háztartásnak, hiszen az egyrészt erősíti a helyhez kötöttséget, másrészt csökkentheti a készletét.

12. táblázat: Ha jelenleg nincs bejelentett munkája, és reális lehetőség lenne arra, hogy bejelentett állást kapjon, vállalná-e a következőket? (%)

	Totál	Nem vallja magát romának	Romának (is) vallja magát	Van rendszeresen foglalkoztatott tagja a háztartásnak	Nincs rendszeresen foglalkoztatott tagja a háztartásnak
Részt vegyen átképzésben, N = 415	87	86	89	86	89
Településéről több mint 1 órányira lévő munkahelyre menjen, N = 425	76	73	84	68	79
Más településre költözzön, N = 423	41	39	45	29	44
Hét közben munkásszálláson lakjon, N = 425	35	29	47	20	38

Ami az átképzést illeti, a tények kicsit másként festenek, mint az elképzelések. Akiaknak ajánlott már a munkaügyi központ valamilyen tanfolyamot, azok 42 százaléka nem vett részt rajta. Ennek indokaiból kitűnik, hogy a fenti kérdésben vázolt ideális, a nehézségeket nem taglaló esetnek a valóságban sokféle akadálya lehet – ezek előfordulását (egy meglehetősen kicsi, mindössze 74 fős minta válaszai alapján) az on-line elérhető táblázat mutatja. Olykor valójában nem is indul végül tanfolyam, vagy ha mégis, nagy a túljelentkezés. Vannak, akik nem felelnek meg a felvételi követelményeknek, s vannak, akik számára anyagi vagy családi okokból (gyerekek elhelyezése) megoldhatatlannak tűnik a tanfolyamra járás. Részben feltételezés (de logikus feltételezés), hogy annyira nem látják biztosnak a tanfolyam hasznát,

¹⁶ Rendszeresen foglalkoztatottnak a teljes vagy részmunkaidőben dolgozókat, a vállalkozókat és a regisztrált östermelőket tekintjük. Nem soroltuk ide az alkalmi munkában és a nyugdíj, gyermekgondozás mellett foglalkoztatottakat. A mintában szereplő háztartások 29 százalékában van rendszeresen foglalkoztatott.

az elhelyezkedés növekedésének esélyét, hogy ezeket az áldozatokat érdemesnek tartanak vállalni, részben azonban ki is fejtik a válaszadók (hol indoklással, hol anélkül), hogy nem látták értelmét a tanfolyamra jelentkezésnek.

A legfőbb akadállyal az átképzés előtt mégis az tűnik, hogy a túlnyomó többség (74%) számára nem is kínált a munkaügyi központ tanfolyamot.

13. táblázat: Ajánlott-e korábban (is) a munkaügyi központ valamilyen tanfolyamot; ha igen, részt vett-e rajta? N = 513 (%)

	Megoszlás az összes válaszadó körében	Megoszlás azokon belül, akiknek kínáltak tanfolyamot
Nem ajánlott	74	–
Ajánlott, de nem vett részt rajta	11	42
Ajánlott, és részt is vett rajta	15	58
Összesen	100	100

A kérdéses időpontjában a megkérdezettek 10 százaléka járt valamilyen, a munkaügyi központ által ajánlott tanfolyamra.

3.3. A közfoglalkoztatással kapcsolatos tapasztalatok

Ahogy korábban is említettük, a megkérdezés pillanatában a válaszadók 75 százaléka volt közmunkás, 2012 eleje óta pedig összesen 95 százalékuk, vagyis majd' mindannyiuknak a legutóbbi időkből vannak tapasztalataik a közfoglalkoztatottsággal kapcsolatban.

A közfoglalkoztatottak túlnyomó többségét (97%) azon a településen (is) foglalkoztatták közmunkásként, ahol él, s csak 1 százalékukkal fordult elő, hogy több mint egy órát kellett utazniuk a közmunkáért.

A legtöbben (összesen 38%) közterület-karbantartóként (is) dolgoztak – utcaseprőként, parkgondnokként, árok- vagy útkarbantartóként stb. (A megkérdezettek egy része többször is volt közmunkás, és nem feltétlenül ugyanazt a munkát végezték minden alkalommal.) A fővárosban az átlagosnál lényegesen magasabb, 67 százalékos ez az arány. A közfoglalkoztatottak egynegyede volt közmunkásként betanított vagy segédmunkás – minél kisebb településen él, annál valószínűbben, olyannyira, hogy a legkisebb, 5000 főnél kevesebb lakosú településeken már ez a leggyakrabban előforduló munka a mintában. A takarítás, valamint az erdő- és mezőgazdaságban való közfoglalkoztatás is meglehetősen gyakori, utóbbi értelemszerűen leginkább

a kisebb településeken. A nem fizikai munkát végzők aránya lényegesen kisebb ezeknél. A romák körében különösen magas a közterület-karbantartóként, közterület-takarítóként, valamint a mező- és erdőgazdaságban közfoglalkoztatottak aránya, míg a nem romák körében a romákénál magasabb a nem fizikai munka.

14. táblázat: Mit dolgozott közfoglalkoztatottként a legutóbbi három alkalommal?
(Település és etnikai hovatartozás szerinti bontásban) N = 519 (%)

	Totál	Budapest	Megyei jogú város	Más, legalább 5000 lakosú tel.	1000–4999 lakosú tel.	1000-nél kevesebb lakosú tel.	Nem vallja magát romának	Romának (is) vallja magát
Közterület-karbantartó	38	67	39	37	25	33	34	47
Segéd- vagy betanított munkás	25	3	18	21	31	44	23	31
Takarító	19	20	18	21	24	16	21	16
Mező- és erdőgazdaság	15	11	6	4	25	27	12	23
Humán szolgáltatásban képzettséget NEM igénylő munka	10	8	15	8	10	7	12	6
Adminisztráció, ügyintézés, ügyvitel	8	7	11	9	7	4	10	1
Humán szolgáltatásban képzettséget igénylő munka	6	2	5	17	5	4	8	1
Kubikus jellegű munka (útépítés, árokásás stb.)	5	0	7	1	8	5	4	8
Szaktanácsos	4	2	4	1	6	4	4	2
Kisegítő, mindenek - közzelebbi meghatározás nélkül	4	0	2	6	9	1	5	0
Vezető (csoport-, brigád stb.)	3	7	4	5	0	2	3	2
Diplomás munka	1	0	2	0	0	0	1	1
START - munkaprogram - közzelebbi meghatározás nélkül	1	0	0	5	0	1	1	1
Egyéb	1	3	2	0	0	2	2	0

Megjegyzés: Mivel egy ember többször is volt közfoglalkoztatott, így a százalékok összege meghaladja a 100-at.

A mintában található nagyon kevés diplomás körében a leggyakoribb az adminisztratív (ügyintézés, adatrögzítés stb.) munkakör. Diplomát igénylő munkát csupán 7 százalékos arányban végez (lásd 15. táblázat). Az érettségizettek közt az átlagosnál lényegesen alacsonyabb a közterület-karbantartóként, takarítóként dolgozók aránya, viszonylag magas

ugyanakkor a nem fizikai munkát végzőké. Az ennél alacsonyabb végzettségűek közt az átlaghoz hasonló a különböző foglalkozások, munkatípusok gyakorisági sorrendje, a közterület-takarítás elsősorban magas előfordulási arányával. A mintába került szakmunkás, szakiskolai végzettségűek közt az átlagnál magasabb a szakmunkás-ként (köz)foglalkoztatottak aránya.

15. táblázat: Mit dolgozott közfoglalkoztatottként a legutóbbi három alkalommal? (Iskolai végzettség szerinti bontásban) N = 507 (%)

	Totál, N = 519	Max. 8 általános	OKJ-s képzés	Szaktanulmány- képző, szakiskola	Érettségi (+szakma)	Diploma vagy magasabb
Közterület-kezelés	38	47	40	42	21	17
Segéd- vagy betanított munkás, takarító	25 19	27 24	35 30	25 10	23 20	3 3
Mező- és erdőgazdaság	15	20	12	16	8	3
Humán szolgáltatásban képzettséget NEM igénylő munka	10	2	18	9	20	10
Adminisztráció, ügyintézés, ügyvitel	8	1	8	4	17	41
Humán szolgáltatásban képzettséget igénylő munka	6	0	2	6	15	21
Kubikus jellegű munka (útépítés, árokásás stb.)	5	6	2	5	4	0
Szaktanulmány	4	0	0	12	2	0
Kisegítő, mindenek - közlebbi meghatározás nélkül	4	2	5	7	3	3
Vezető (csoport-, brigád stb.)	3	1	2	3	7	7
Diplomás munka	1	0	0	1	0	7
START - munkaprogram - közlebbi meghatározás nélkül	1	2	2	0	0	0
Egyéb	1	1	0	2	1	7

A válaszadók ötödével előfordult már, hogy ugyanazt a munkát végezték közfoglalkoztatottként kevesebb pénzért, mint amit korábban „normál” foglalkoztatottként magasabb jövedelemért. A legkisebb településeken (feltehetően a legszegényebb önkormányzatoknál) a legmagasabb ez az arány (lásd 16. táblázat). Másfelől a romák körében is gyakoribb, hogy a munkáltató úgy spórol pénzt, hogy a korábbi munkavállalót később

közfoglalkoztatottként ugyanabban a munkakörben alkalmazza kevesebb pénzért – s ezt nem csak az okozza, hogy a mintába került romák nagyobb arányban élnek a legkisebb településeken. A mintába került közfoglalkoztatottak közt az Észak-magyarországi régióban fordul elő leggyakrabban – afelől nem lehetünk biztosak, hogy egy reprezentatív minta esetében hasonló képet kapnánk-e.

A kérdések alapján azt nem tudjuk pontosan megállapítani, hogy milyen munkakörökben fordult elő, hogy valakinek ugyanazt a munkát kellett végeznie kevesebb pénzért közfoglalkoztatottként, mint korábban aktív munkavállalóként magasabb jövedelemért. De közelítő becslést tudunk adni annak alapján, hogy milyen munkakörökben dolgozó közfoglalkoztatottak felülreprezentáltak azok körében, akikkel ilyesmi előfordult. (A részletes adatok megtalálhatóak az on-line elérhető kiegészítő táblázatban.)

Ennek alapján leginkább a segéd- és betanított munkára lehet ez jellemző, köztük találjuk a konyhalányokat és az építkezéseken segédmunkát végzőket is többek közt. (A diplomások esetét nem érdemes figyelembe venni, hiszen itt mindössze 3 főről van szó.) A legnagyobb tömeget kitevő közterület-takarítókra, közterület-karbantartókra nem jellemző(bb az átlagnál) ugyanez – ebből arra következtethetünk, hogy ezek olyan feladatok, amiket az önkormányzat különben közmunkások híján nem vagy nem ilyen alaposan végeztetne el.

16. táblázat: Előfordult, hogy közmunkásként ugyanazt a munkát végezte kevesebb bérért (területi és etnikai bontásban) N = 521 (%)

	Totál	Budapest	Észak-Magyarország	Szabolcs-Szatmár-Bereg m.	Alföld	Dél-Dunántúl	Nem vallja magát romának	Romának (is) vallja magát
Előfordult	21	13	31	13	12	19	18	27

Vannak olyanok is, akik nem ilyen direkt módon estek el a normális munkajövedelemtől a közmunka miatt, mint a fent említett egyötödnyi (21%) válaszadó. A válaszadók pontosan egynegyedét maga a közmunka akadályozta meg így vagy úgy a munkavállalásban (17. táblázat).

Voltak (18%), akik ugyanebben az időben el tudtak volna menni dolgozni, munkát vállalni (hogy legálisan-e vagy sem, azt nem tudjuk), és voltak (14%), akiket a munkakeresésben akadályozott a közmunka végzése. (Értelemszerűen a két csoport közt átfedés van, ezeknek a részleteknek a táblázatos bemutatásától eltekintünk.) Ha azonban a másik munka (ígérete) miatt nem jelentek volna meg a közmunkán, végleg, vagy legalábbis nagyon hosszú időre, elvesztethették volna a közmunka végzés lehetőségét.

A minta alapján úgy tűnik, különösen az alföldi régióban jellemző, hogy akár a munkavállalásban, akár a munkakeresésben (külön-külön és együtt is) akadályozza a megkérdezetteket a közmunka. A magukat romának vallók körében szintén gyakoribb, hogy a közmunka így áll a másfajta munkavállalás útjába, mint a nem romák közt.

17. táblázat: Akadályozta-e munkakeresésben vagy munkavállalásban, jövedelemszerzésben a közmunka? N = 529 (%)

	Totál	Budapest	Észak-Magyarország	Szabolcs-Szatmár-Bereg m.	Alföld	Dél-Dunántúl	Nem vallja magát romának	Romának (is) vallja magát
Igen	25	22	27	15	33	29	22	33
Nem	75	78	73	85	67	71	78	67
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100

Sokaknak nem volt idejük állást keresni a közmunka miatt, de az is előfordult, hogy nem engedték el őket állásinterjúra.

18. táblázat: Hogyan akadályozta a közmunka a munkakeresésben? (Azok körében, akiket akadályozott; több válasz is lehetséges) N = 68 (%)

Nem volt ideje állást keresni	62
Nem engedték el állásinterjúra	32
Nem engedték munkaidőben telefonálni	1
Egyéb módon	15

A megkérdezettek 15 százaléka úgy érzi, hogy általában (is) akadályozza őket a normális életvitelben a közmunka (19. táblázat). Különösen sokan, majd egyharmadnyian érzik így a fővárosban. A nagy többség számára az (is) jelenti a problémát, hogy ebből a jövedelemből nem lehet megélni; ezen a tényezően különösen nagy hangsúly van a – megélhetés szempontjából legdrágább – fővárosban.

Bár itt már egy meglehetősen kicsi almintát vizsgálunk csak (azokét, akiket akadályoz a közmunka a normális életvitelben), ezért csak óvatosan lehet sorrendet állítani a különböző problémák közt. Mégis viszonylag nagyobb számban találunk olyanokat, akiknek a közmunka ésszerűtlen, akár embertelennek is nevezhető időbeosztása akadályozza a normális életvitelét: sok a (kifizetetlen) túlóra, a hétvégi munkavégzés, ésszerűtlen az időbeosztás, nincs szabadság stb. Olyanok is vannak, bár e problémák

gyakoriságáról már végképp nem lehet e kis minta alapján nyilatkozni, akiknek a gyerekek elhelyezése okoz problémát, s olyanok is, akik a nem teljes értékű munka miatt csorbulni érzik emberi méltóságukat, elismertségüket a közösségben (vagyis az ő számukra ez a fajta munka nem adja vissza azt a méltóságot, amit a „rendes” munkából fakadó hasznosságérzés igen). (A részletes adatok megtalálhatóak az online elérhető kiegészítő táblázatban.) (Ehhez a kérdéskörhöz kapcsolódik a fejezet végén a 63. táblázat is.)

19. táblázat: Akadályozta-e a közmunka a normális életvitelben? N = 525 (%)

	Totál	Budapest
Igen	15	32
Nem	85	68
Összesen	100	100

A közmunka által érintettek^a harmadának családi életében (illetve, ahogy a kérdést értelmezték, általában az életében) összességében változást jelentett a közmunka. Sokak esetében inkább kedvezőt (19% az összes válaszadó körében), de volt, akiében negatív (10%) – vagy akár ilyet is, olyat is, vagy épp semlegest (4%); a többségében pedig semmilyen (67%). Ennek a kérdésfeltevésnek az esetében is a fővárosiak tűntek a legkevésbé elégedettnek azzal, amilyen változást a közmunka hozott az életükbe. Körükben a legalacsonyabb azok aránya, akik úgy látják, családi életükben pozitív változás következett be a közmunkának köszönhetően. Szintén kevesen látják pozitívnak a változást azok közül, akik az elmúlt évek csak kis részét töltötték „normális” (tehát nem köz-) munka nélkül – az ő családi életükben még kevesebb esetben okozott változást a közfoglalkoztatotti lét, mint az átlagában.

20. táblázat: Okozott-e, s ha igen, milyen változást a családi életében a közfoglalkoztatás? N = 526 (%)

	Totál	Budapest
Pozitív változást okozott	19	5
Negatív változást okozott	10	18
Vegyese, megállapíthatatlan irányú, semleges változást okozott	4	3
Nem okozott változást	67	74
Összesen	100	100

^a A közmunka által érintettek megfogalmazást használjuk az egyszerűbb fogalmazás érdekében, de természetesen itt a mintában szereplő jelenlegi vagy korábbi közfoglalkoztatottakról van szó.

A „Milyen változást okozott?” kérdésre adott, szabadon megfogalmazott válaszokból kiderül, hogy az, hogy valaki javulni vagy romlani látja-e életminőségét, családi életét, nemcsak a közmunka jellegétől, körülményeitől függ, hanem nagy mértékben attól is, hogy a közmunkát a munka nélkül töltött (hosszú) idővel, vagy pedig az aktív munkával töltött időszakokkal veti-e össze. Előbbihez képest (általában) pozitívnak, utóbbihoz képest negatívnak érzik a változást. Van olyan szempont is azonban, amely szerint a munkanélküliséghez képest jelent kedvezőtlen változást a közmunkás lét: kevesebb időt lehet együtt tölteni a családdal, és nehézségeket okoz a gyerekek ellátásában, felügyeletében. Felmerülhet a feketén végzett alkalmi munka lehetőségétől való elesés is. (Az interjúk alapján – itt most leegyszerűsítve – alapvetően szintén két megközelítés látszik: (1) a segélyhez képest fontos „előrelépés” a közmunka az egyén és családja számára. Elsősorban természetesen a több pénz miatt, másrészt vannak olyan interjúalanyok is, akik hasznosnak értékelik végzett közmunkájukat. (2) Azok számára, akik korábban „rendes” munkaviszonyban dolgoztak, a közfoglalkoztatás mind anyagilag, mind presztízsből komoly veszteség. Olyanokkal viszont nem találkoztunk, akik – bármilyen szempont miatt is – a segélyezett léte többre értékelnék a közmunkánál, mert tudják, más lehetőségük nincs.)

Ahol a családi életében pozitív változást hozott a közmunka, ott ez elsősorban az anyagi helyzet javulásának köszönhető (itt a rendkívül alacsony, havi 22 800 forintos foglalkoztatást helyettesítő támogatáshoz kell viszonyítani). De megjelennek olyan kevésbé materiális szempontok is, mint például a munka által visszanyeri az ember a méltóságát, hasznosság-érzését, hogy így (újra) szert tesz társas kapcsolatokra (még pártalálásra is akad példa), s hogy általában nyugodtabbá, kiegyensúlyozottabbá váltak (nyilván az anyagi szemponttól sem függetlenül). Itt is felhívjuk azonban a figyelmet a nagyon kicsi esetszámmra. A fizetés kivételével a többi tényezőt csak néhány ember említette.

21. táblázat: Milyen pozitív változásokat okozott a családi életében a közfoglalkoztatás? N = 98 (%)

Fizetés, megélhetés	95
A munka hasznos tevékenység, méltóság visszanyerése	5
Társas kapcsolatok, emberek közt van, ismerkedik	4
Nyugalom, kiegyensúlyozottság	3

Akik negatív változásról számolnak be családi életükben (ők vannak tehát kevesebben), azok is elsősorban az anyagiakkal indokolják ezt, vagyis lényegesen kisebb a háztartás bevétele, mint korábban – nyilvánvalóan az aktív dolgozó léttel összevetve. Szintén sokak számára jelent negatívumot, amit fentebb már említettünk, hogy így nehézségekbe ütközik a gyerekek (esetleg a háztartás vagy beteg családtagok) ellátása. Van, ahol a családi életbe veszekedést, konfliktusokat hozott a közmunka (az a szöveges válaszból sem derül ki, hogy az aktív dolgozó vagy a munkanélküli léthez képest érzik-e így) – van, ahol még váláshoz is vezetett.

22. táblázat: Milyen negatív változásokat okozott a családi életében a közfoglalkoztatás? N = 52 (%)

Fizetés, megélhetés	40
Gyerekek, családtagok, háztartás ellátása, felügyelete	27
Veszekedések, stressz, konfliktusok, megromlott viszony	15
Együtt töltött idő csökken, át kell alakítani az időbeosztást	12
Nem igazi munka, szegény, megvetés, méltatlan	4
Egészség	2
Egyéb	8

Nemcsak a közmunka érintettekre gyakorolt hatásaira, de magával a közmunkával kapcsolatban felmerülő potenciális problémák előfordulására is rákérdeztünk a kérdőívben. Ezt immár egy zárt (a korábbi tapasztalatok, előzetes interjúk alapján összeállított) lista segítségével, mellyel kapcsolatban arra kértük a válaszadókat, pontozzák, érinti-e őket, s ha igen, milyen súlyosan az adott probléma (a kérdőívben felsorolt problémákat a 23. táblázat mutatja.)

E válaszok alapján is egyértelművé válik, hogy a legnagyobb gondot az alacsony bérezés jelenti – nyilvánvalóvá téve, hogy nem a még alacsonyabb foglalkoztatást helyettesítő támogatással, hanem a „rendes” munkabérrrel vetik össze a közfoglalkoztatottként keresett pénzt. (Hozzátesszük, nem is nagyon tehetnek másként, hisz munkát végeznek, tehát a referenciapontot nyilván a munkával kereshető pénz jelenti.) A második legnagyobb problémát a közmunka ideiglenessége és kiszámíthatatlansága jelenti: nem lehet tudni, kapnak-e közmunkát, s ha igen, akkor is csak rövid időre szól a szerződés, s nem tudni, mikor kapnak legközelebb. Vagyis összességében nem teszi kiszámíthatóbbá az életet, nem csökkenti a munkanélküli létnek az anyagi ellehetlenülés melletti másík óriási terhét.

A többi felsorolt probléma ezeknél lényegesen kevésbé érinti súlyosan a megkérdezetteket, bár a problémák súlyosságának pontozására használt 0–5 skála közepét jelentő 2,5 pontot még meghaladja a napi hatórás munkarend miatti alacsonyabb fizetésre, az átutalásos fizetés miatti bankköltségekre, és a téli közmunka-lehetőség hiányára adott átlagos pontszám (a magasabb pontszám jelenti a megkérdezettét súlyosabban érintő problémát).

A 0–5 skálán való eloszlás, a legsúlyosabb problémáktól eltekintve többnyire „középen lukas”: sokakat egyáltalán nem érintenek, akiket érintenek, azoknak a többségét azonban súlyosan. Az alacsony bér a megkérdezettek négyötödét, a szerződéskötés kiszámíthatatlansága és a rövid időre szóló munkaszerződés kétharmadukat érinti súlyosan. Mintegy egyötöd azok aránya, akiket súlyosan érint, hogy nem tudnak elmenni máshova dolgozni.

23. táblázat: Milyen mértékben érintik/érintették önt a közmunkával kapcsolatosan az alábbi problémák? (0–5 skála, 0 = egyáltalán nem, 5 = súlyosan) N = 510–526

	Átlag	Érintettek részaránya (%) (3–5-ös pontszám)	Súlyosan érintettek részaránya (%) (5-ös pontszám)
Alacsony bér	4,53	95	78
Kiszámíthatatlan a szerződéskötés (kap-e munkát, mi lesz a szerz. lejárta után)	4,00	83	66
Rövid időre szól a munkaszerződés	3,99	82	67
A napi 6 órás munkarend miatt alacsonyabb a fizetés	2,61	55	41
Bankkártyás kifizetés miatt bankköltség terheli	2,54	54	37
Télen nincs közmunka	2,51	50	40
A többi munkavállalóhoz képest kevesebb szabadnapja van	2,09	43	26
Nem a képzettségének megfelelő munkát végez	2,06	42	29
Nem tud elmenni máshova dolgozni	1,60	32	21
A környezete lenézi, mert közmunkásként dolgozik	1,41	29	15
Nem engedik el ügyet intézni	1,14	22	11
Állásidő (ha külső okok miatt nincs munka, akkor csak rendelkezésre állási díjat kap)	0,80	16	8
Kötelező túlóra	0,70	14	7

A problémák halmozódásának mintázata nagyjából normális eloszlást követ – vagyis nagyon kevesen vannak azok, akiknek semmi sem jelent problémát (értsd: mindenre a közepesnél alacsonyabb, 0, 1 vagy 2-es pontszámot adtak), s olyanok is, akiket (szinte) minden probléma érint – míg a legtöbben azok vannak, akiket 5-6-7 probléma érint (vagyis a problémák nagyjából fele). (Olyat nem találtunk a mintában, akít a 13 probléma közül mindegyik érintett volna.) Egy balra ferdülő görbét kapunk, ha azt nézzük, hány probléma érinti súlyosan a megkérdezetteket. Nyolc százalékukat egyetlen egy sem, a legtöbbeket 4-5 probléma, olyat viszont egyáltalán nem találtunk, akít 12-13 probléma is súlyosan érintene.

24. táblázat: A közmunkával kapcsolatos problémák halmozódása (%)

	Hány probléma érinti? (3–5-ös pontszám)	Hány probléma érinti súlyosan? (5-ös pontszám)
0	2	8
1	2	7
2	3	10
3	6	13
4	12	14
5	15	16
6	19	13
7	15	8
8	10	6
9	7	2
10	5	2
11	2	1
12	2	–
13	–	–
Összesen	100	100

A kiszolgáltatottabb helyzetben lévőkre, akik az elmúlt évek nagy részét munka nélkül töltötték, akiknek nincs aktív dolgozó a háztartásukban, valamint a romákra – jellemzőbb, hogy sok probléma érinti őket. A romák és nem romák közt különösen akkor szembeűnő a különbség, ha a súlyos problémák halmozódását vizsgáljuk.

25. táblázat: A közmunkával kapcsolatos problémák halmozódása a különböző vizsgált csoportok körében (%)

	Hány érinti					Hány érinti súlyosan		
	Totál	Van aktív tagja a háztartásnak	Nincs aktív tagja a háztartásnak	Többnyire munkanélküli volt	Többnyire dolgozott	Totál	Nem vallja magát romának	Romának (is) vallja magát
Nincs problémája	2	4	1	1	3	8	8	6
1–2 van	5	4	4	4	8	17	20	10
3–6 van	52	57	52	51	53	56	56	56
7 vagy több (több mint a lehetséges problémák felében) van	41	35	43	44	36	20	16	28
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100

A közmunkavégzés munkakörülményeivel kapcsolatos problémákról hasonló kérdéssort tettünk fel a válaszadóknak (a 26. táblázat mutatja a felsorolt problémákat). Összességében átlagosan lényegesen alacsonyabb pontszámokat eredményeztek ezek a válaszok, mint az előbbieken ismertetett kérdésben, vagyis a munkakörülményekkel kapcsolatban kevesebbet, illetve kevésbé érintenek a lehetséges problémák, mint a közmunka adottságaiból fakadóak.

Ugyanakkor súlyos jelenségnek, a megalázó bánásmód jelének tarthatjuk, hogy a megkérdezett közmunkások mintegy harmada számára súlyos problémát jelent az öltöző, mosdási lehetőség hiánya, a WC hiánya, illetve az, hogy nem kapnak védőitalt, vagy megfelelő munkaruhát.

26. táblázat: Milyen mértékben érintik/érintették önt a közmunkavégzés körülményeivel kapcsolatos alábbi problémák?

	Átlag	Érintettek részaránya (%) (3–5-ös pontszám)	Súlyosan érintettek részaránya (%) (5-ös pontszám)
Nem biztosítanak öltözőt, mosdási lehetőséget	2,27	47	33
Nem biztosítanak védőöltalt	2,24	47	33
Nincs megfelelő WC-használati és kézmosási lehetőség	2,11	44	31
Nincs megfelelő védőöltözet	2,00	41	28
Nem biztosítanak megfelelő munkaruhát	1,98	41	28
Nem megfelelő körülmények között kell étkezni	1,93	40	24
Nincsenek tekintettel a kirívóan rossz időjárási körülményekre	1,59	32	20
Megalázó bánásmód a munkáltató részéről	1,20	25	11
Nem biztosítják megfelelő módon az étkezési szünetet	1,08	21	13

Sokan vannak (30%), akiket egyetlen probléma sem érint (az előzőhöz hasonló 0–5 skálán semmire sem adtak 2-nél több pontot), s még többen (46%), akiket egy sem érint súlyosan. Ugyanakkor a munkakörülményeket érintő problémák halmozódása is nagyon jellemző (sokkal inkább, mint a közfoglalkoztatás általános feltételeivel kapcsolatosak): úgy tűnik, vannak közfoglalkoztatottakat alkalmazó munkahelyek, ahol következetesen megsértik, figyelmen kívül hagyják a tökéletesen kiszolgáltatott helyzetben lévő – hisz egy „felmondással” a későbbi közfoglalkoztatást, sőt a segélyhez jutás lehetőségét is feladó – közmunkások alapvető jogait.

Szembetűnő az amúgy is kiszolgáltatott csoportok kihasználhatósága: a romák, a gyerekesek, a hosszú időn keresztül munkanélküliek, a teljesen inaktív/munkanélküli háztartásban élők körében az átlagnál nagyobb azok aránya, akiket minden munkakörülménnyel kapcsolatos probléma súlyosan érint. Úgy tűnik, hogy a legkisebb településeken, valamint az Észak-magyarországi régióban az átlagosnál rosszabb a helyzet a közfoglalkoztatottak megfelelő munkakörülményekhez való jogának tiszteletben tartása szempontjából.

27. táblázat: Hány probléma érinti (3–5-ös pontszám a 0–5 skálán) a közmunkavégzés körülményeivel kapcsolatban? (%)

	Totál	Észak-Mo.	1000-nél kevesebb lakosú település	Nem vallja magát romának	Romának (is) vallja magát	Van rendszeresen foglalkoztatott tagja a háztartásnak	Nincs rendszeresen foglalkoztatott tagja a háztartásnak	Nincs 15 évesnél fiatalabb gyerek a háztartásban	Van max. 14 éves gyerek a háztartásban	Többnyire munkanélküli volt	Többnyire dolgozott
Nincs problémája	30	18	7	35	17	43	26	32	27	28	33
1–2 van	17	13	14	20	12	20	16	17	18	15	21
3–4 van	18	17	18	16	22	14	18	18	18	20	14
5 vagy több (több mint a lehetséges problémák felében) van	35	53	60	29	49	22	40	34	38	38	31
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Azok közül, akik tapasztaltak a munkavégzés feltételeit érintő problémákat, 45 százalék jelezte azt valamilyen módon. Jellemző, hogy a kiszolgáltató csoportok – akiket pedig, amint láttuk, súlyosabban érintenek ezek a problémák – kevésbé hajlamosak jelezni a gondokat, nyilvánvalóan épp kiszolgáltatóságukból fakadóan.

28. táblázat: Ha tapasztaltak a munkavégzés feltételeit érintő problémákat, akkor jelezték-e azokat? N = 425 (%)

	Totál	Nem vallja magát romának	Romának (is) vallja magát	Van rendszeresen foglalkoztatott tagja a háztartásnak	Nincs rendszeresen foglalkoztatott tagja a háztartásnak	Nincs 15 évesnél fiatalabb gyerek a háztartásban	Van max. 14 éves gyerek a háztartásban	Többnyire munkanélküli volt	Többnyire dolgozott
Igen	45	48	40	49	43	47	42	51	34
Nem	55	52	60	51	57	53	58	49	66
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Úgy tűnik, általában szóban jelezték a problémát, legtöbbször közvetlen főnöküknek, brigádvezetőjüknek, de a kisebb településeken kimondottan gyakori, hogy a polgármesternek szólnak. Valószínűleg nem annyira mint településvezetőhöz, hanem mint a munkáltató önkormányzat egyetlen kompetens képviselőjéhez. A problémát legtöbbször szóban jelzik, legalábbis a válaszadók közül senki nem tett említést írásbeli megkeresésről.

29. táblázat: Kinek jelezték a problémákat? (Több válasz is lehetséges) N = 177 (%)

	Totál	Budapest	Megyei jogú város	Más, legalább 5000 lakosú tel.	1000–4999 lakosú tel.	1000-nél kevesebb lakosú tel.
Normál foglalkoztatásban lévő munkatársnak	2	0	2	0	3	2
Közvetlen felettesnek, kiséfőnöknek, brigád-/ munkavezetőnek	53	35	57	76	54	45
Vezetőnek, főnöknek (pontosabb meghatározás nélkül)	20	35	32	36	11	5
Munkaadónak, munkáltatónak	12	12	7	4	14	20
Közvetítőnek, felügyelőnek, ellenőrnek, munkaügyi központnak	5	18	5	0	0	5
Polgármesternek	19	0	0	0	26	43

A problémákkal kapcsolatban külső vizsgálat csupán az esetek 16 százalékában történt. A külső vagy belső vizsgálatok (valószínűleg gyakran egyszerűen csak arról van szó, hogy a főnök/munkáltató megfontolta a közfoglalkoztatottak kifogásait) az esetek 86 százalékában hoztak változást, a legtöbbször javulást. Előfordult azonban az is, hogy a felszólamlást megtorlás (10%) vagy megtorlással való fenyegetés (3%) követte. (A részletes adatok megtalálhatóak az on-line elérhető kiegészítő táblázatban.)

4.4. Közmunkás tapasztalatok összehasonlítása a korábbi évekkel

A megkérdezettek jelentős részének korábbról is voltak közmunkás tapasztalatai, ezért módjuk volt összehasonlítani azokat a 2013-ban tapasztaltakkal. Relatív többségük úgy ítélte meg, hogy nem változott a munkaszerződés időtartama, de többen voltak azok,

akik szerint csökkent, mint azok, akik szerint nőtt (lásd 30. táblázat). Ez összhangban van azokkal az információkkal, amelyek szerint 2013-ban a legfeljebb 5 hónapig tartó, napi 6 órás közfoglalkoztatást részesítette előnyben a kormány.¹⁷ Míg az 5000 lakosnál nagyobb települések mindegyikében a szerződés időtartamának rövidülését tapasztalók erős többségben vannak a hosszabbodást érzőkkel szemben, addig a kisebb településeken fordított a helyzet.

30. táblázat: A korábbi évekhez képest 2013-ban változott-e a munkaszerződés időtartama? N = 437 (%)

	Totál	Budapest	Megyei jogú város	Más, legalább 5000 lakosú tel.	1000–4999 lakosú tel.	1000-nél kevesebb lakosú tel.
Kevesebb lett	33	34	46	33	28	22
Változatlan	42	55	36	53	36	46
Több lett	25	11	19	15	37	32
Összesen	100	100	100	100	100	100

A napi munkaidő tartamát a megkérdezettek kétharmada találta változatlanak, és ebben az esetben azok voltak valamivel többen, akik hosszabbodást tapasztaltak. Ez nyilván annak is a függvénye, hogy valaki korábban 4 vagy 8 órában volt-e közmunkás. A napi munkaidő hosszát tekintve meglehetősen nagyok a területi különbségek: az általános helyzettel szemben Budapesten és az Alföldön többen voltak azok, akik a napi munkaidő rövidülésével szembesültek. Ahogy azt a 23. táblázatban láttuk, a 6 órás munkaidő a megkérdezettek 40 százalékát érintette kifejezetten súlyosan.

31. táblázat: A korábbi évekhez képest 2013-ban változott-e a napi munkaidő? N = 441 (%)

	Totál	Budapest	Észak-Magyarország	Szabolcs-Szatmár-Bereg	Alföld	Dél-Dunántúl
Kevesebb lett	12	10	6	17	26	8
Változatlan	68	90	65	61	65	80
Több lett	20	0	29	22	9	12
Összesen	100	100	100	100	100	100

¹⁷ Lásd erről pl. A közmunka korlátozásával trükközik a kormány. Vg.hu, 2013. 02. 13. <http://www.vg.hu/kozelet/tarsadalom/a-kozmunka-korlatozasaval-trukkozik-a-kormany-397680>

Egyre nehezebb viszont a bekerülés, különösen Budapesten és az Alföldön (lásd 32. táblázat). Összességében is azok vannak relatív többségben, akik szerint nehezebb lett bekerülni a közfoglalkoztatásba. Budapesten és az Alföldön azonban a megkérdezettek jóval több mint a fele érzi így. Bizonyára ezzel függ össze a munkaidő csökkenése is, így próbálnak meg az önkormányzatok a szűk lehetőségek között több embernek közmunkát biztosítani.

32. táblázat: A korábbi évekhez képest 2013-ban változott-e a közmunkába kerülés valószínűsége? N = 441 (%)

	Totál	Budapest	Észak- Magyarország	Szabolcs- Szatmár- Bereg	Alföld	Dél- Dunántúl
Most könnyebb	19	8	23	13	14	30
Változatlan	39	19	43	48	27	40
Nehezebb lett	43	73	34	38	59	30
Összesen	100	100	100	100	100	100

A munkaidőbeosztást és munkakörülményeket, illetve az elvégzendő munkát a döntő többség (85, 76 és 78%) változatlanak találta, és egyik esetben sincs érdemi eltérés a javulást és a rosszabbodást tapasztalók aránya között. Az előző alfejezetben részletesen bemutattuk, hogy milyen nagy arányban találták elfogadhatatlannak a megkérdezettek a közfoglalkoztatás munkakörülményeit. Ez a változatlanság azt is jelenti tehát, hogy a tapasztalatokkal, a bejáratódással nem javul a helyzet, a megalázó munkakörülmények nagyon sok helyen folyamatosan fennállnak.

Megnéztük, hogy a változások összesített irányát tekintve milyen összkép bontakozik ki. A változatlan helyzethez 0, a romláshoz -1, a javuláshoz +1 értéket rendeltünk, és ezeket az értékeket a vizsgált 6 kérdésre (szerződés időtartama, munkaidő hossza, bekerülés nehézsége, munkaidőbeosztás, munkakörülmények, elvégzendő munka) összeadtuk. Ha tehát valaki az egyik kérdésben javulást, egy másikban romlást tapasztalt, akkor összességében változatlanak ítélte a helyzetet. Erős romlásnak tekintettük, ha valakinél a -3, -4 vagy -5 érték jött ki, vagyis legalább hárommal több esetben tapasztalt romlást, mint javulást (olyan nem volt, aki mind a 6 kérdésben romlást tapasztalt volna, ahogy a fordítottja sem fordult elő). Kis romlás a -2 vagy -1, és értelemszerűen szimmetrikusan adódik a kis és erős javulás is. A 33. táblázat nem csupán ezeket az értékeket, hanem utolsó sorában az összesített pontszámok átlagait is bemutatja. Összességében azt látjuk, hogy a közmunka feltételrendszerében, körülményeiben

2013-ban a korábbi évekhez képest kis mértékű romlás következett be. Ez kizárólag két területnek (Budapestnek és az Alföldnek) tulajdonítható azonban, a többi térségben lényegében változatlan a helyzet. Természetesen a reprezentativitás hiánya miatt azt nem tudjuk eldönteni, hogy ez a minta sajátossága-e.

33. táblázat: A közmunka feltételeinek^a a korábbi évekhez mért összesített és átlagos változása, N = 441 (%)

	Totál	Budapest	Észak-Magyarország	Szabolcs-Szatmár-Bereg	Alföld	Dél-Dunántúl
Erős romlás	5	4	5	2	4	8
Kis romlás	43	60	31	43	72	30
Összességében változatlan	24	29	29	22	8	20
Kis javulás	21	6	24	22	12	35
Erős javulás	8	0	10	10	4	8
Összesen	100	100	100	100	100	100
Átlag	-0,24	-0,90	0,01	0,01	-0,95	0,10

^a Ezek: a szerződés időtartama, a munkaidő hossza, a bekerülés nehézsége, munkaidőbeosztás, munkakörülmények, elvégzendő munka. A táblázat előállításának részletes magyarázatát lásd a szövegben.

4.5. A közmunkások életkörülményei

A kérdőíves adatfelvétel során a közvetlenül a foglalkoztatással, ezen belül a közmunkával kapcsolatos kérdéseken túl igyekeztünk felmérni a lakáshelyzetet, a család összes jövedelmét, a rezsiköltségeket, általában az életkörülményeket. Ennek során az esetek igen nagy részében rendkívüli nyomorról kaptunk képet.

4.5.1. Lakáshelyzet

A mintába kerültek ó százaléka hajléktalan, szállón él. Több mint felük a fővárosban lakik, majd' harmaduk Pécsen, a többiek Szegeden, Cegléden, Miskolcon élnek. (Tekintettel arra, hogy a minta területileg nem reprezentatív, ez nem a közmunka által érintett hajléktalanokra nézve, csupán a mintára nézve jelent információt.)

Az alábbiakban a közmunka által érintett nem hajléktalanok lakásviszonyait ismertetjük.

A megkérdezettek abszolút többsége falusias jellegű környezetben, illetve házban él. A második legjellemzőbb a lakótelep. Közel kétharmaduk különálló családi házban lakik, közel harmaduk pedig többlakásos házban.

34. táblázat: A nem hajléktalanszállón élők lakókörnyezete, N = 497 (%)

	Totál	Budapest	Megyei jogú város	Más, legalább 5000 lakosú tel.	1000–4999 lakosú tel.	1000-nél kevesebb lakosú tel.	Nem vallja magát romának	Romának (is) vallja magát
Hagyományos városias beépítésű	9	61	6	13	1	0	10	7
Lakótelep	19	20	52	13	1	0	21	13
Társasházi, családi házas városi lakóövezet	9	20	19	13	2	0	9	11
Falusias jellegű	55	0	10	59	90	90	56	53
Tanya, külterület	4	0	0	0	0	0	3	5
Szociális szempontból nem megfelelő lakóövezet, telep	3	0	3	1	6	5	1	9
Egyéb	1	0	7	1	0	5	1	2
Összesen	100	0	3	0	1	0	100	100

35. táblázat: Milyen típusú épületben van a lakás? N = 497 (%)

	Totál	Budapest	Megyei jogú város	Más, legalább 5000 lakosú tel.	1000–4999 lakosú tel.	1000-nél kevesebb lakosú tel.	Nem vallja magát romának	Romának (is) vallja magát
Különálló családi ház	64	5	24	72	95	95	63	66
Ikerház vagy sorház	4	5	8	5	2	2	2	9
Többlakásos épület	30	90	65	21	2	0	33	21
Egyéb lakott hely (lakókocsi, üzlethelyiség, eredetileg nem lakáscélú helyiség stb.)	2	0	3	3	1	3	1	5
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100

A fővárosban a hagyományos városias beépítésű házak lakásaiban él a nagy többség, a megyei jogú városokban lakótelepen, míg az ennél kisebb településeken (az 5000-nél kevesebb lakosúakban a szinte kizárólagos) többség pedig falusias környezetben él. Mivel nem beszélhetünk reprezentatív mintáról, a területi elhelyezkedéssel mutatott összefüggéseket óvatosan kell kezelni, hisz attól is függ ezen arányok alakulása, hogy a kérdezőbiztosok milyen környéken, területen keresték a válaszadókat.

Minél nagyobb települést tekintünk, annál nagyobb arányban találunk olyanokat, akik többlakásos házban laknak. A fővárosban – szemben az átlagos 64 százalékkal – csupán 5 százaléknyan vannak a különálló családi házban élők, míg a legkisebb településen egyáltalán nem találunk olyanokat, akik többlakásos házban élnének. A nem cigányok körében gyakrabban fordul elő, hogy lakótelepen élnek, mint a cigányok között – a „különbozeter” elsősorban a szociális szempontból nem megfelelő lakóövezetekben, telepeken találjuk meg.

Eredetileg nem lakáscélra szánt helyiségben, épületben vagy lakókocsiban egyetlen csoport él viszonylag nagy (5%-os) arányban: a magukat cigánynak vallók. A fővárosban ugyanakkor egyáltalán nem fordul elő a megkérdezettek körében az, hogy nem lakáscélú helyiségben laknak.

Mintánk tagjaira sokkal inkább jellemző a lakásbérlet (albérlet, önkormányzati vagy állami bérlakás, bérelt lakrész), mint a magyarországi háztartások közt átlagosan (lásd 36. táblázat).¹⁸ A (közelmúltbeli) közmunkások háztartásainak közel háromnegyede él saját tulajdonú lakásban/házban, 22 százalékuk pedig bérleményben, míg ezek az arányok az országban 90, illetve 7 százalékosak.

36. táblázat: Kinek a tulajdonában van a ház, lakás, ahol élnek?
Összehasonlítás az országos adatokkal. N = 497 (%)

	Közmunkás minta	Magyar háztartások, KSH, 2012
Saját, vagy valamelyik ott lakó családtag tulajdona	73	90
Szívességi lakáshasználó	3	4
Szolgálati lakás	0	1
Bérelt	22	7
Egyéb	1	–
Összesen	100	100

¹⁸ Ha másképp nem jelezzük, akkor az országos összehasonlító adatok a KSH online STADAT adatbázisából származnak: www.ksh.hu/stadat

37. táblázat: Kinek a tulajdonában van a ház, lakás, ahol élnek?
Területi és foglalkoztatottság szerinti megoszlás. N = 497 (%)

	Totál	Budapest	Megyei jogú város	Más, legalább 5000 lakosú tel.	1000– 4999 lakosú tel.	1000-nél kevesebb lakosú tel.	Van rend- szeresen foglalkoz- tatott tagja a háztartásnak	Van rend- szeresen foglalkoz- tatott tagja a háztartásnak
Saját, vagy vala- melyik ott lakó család- tag tulajdona	73	46	48	79	94	86	79	69
Önkormányzati/ állami bérlakás	13	41	27	12	0	0	10	15
Magánszemélytől bérlék az egész lakást	8	2	17	6	1	7	7	9
Szíveségi lakáshasználó	3	10	3	1	2	3	2	4
Szolgálati lakás	0	0	0	1	1	0	0	1
Albérlet, nem az egész lakást bérlő	1	0	3	0	0	0	1	1
Egyéb	1	0	1	0	2	4	1	2
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100

A kisebb településeken a túlnyomó többség saját (a háztartás valamely tagjának tulajdonában lévő) lakásban él, míg a nagyvárosokban jellemzőbb az önkormányzati/állami bérlakás és az albérlet.¹⁹ A fővárosban nem elhanyagolható a szíveségi lakáshasználók aránya sem. Ha van aktív dolgozó tagja egy háztartásnak, akkor valószínűbb, hogy saját tulajdonú lakásban/házban élnek (79%), mint akkor, ha kizárólag munkanélküliek és inaktívak élnek a háztartásban (69%). Ez minden bizonnyal annak tulajdonítható, hogy a rosszabb helyzetben lévők kevésbé tudták megvenni az önkormányzati bérlakásokat.

A mintába került (közelmúltbeli) közmunkások és háztartásaik *több mint másfélszer olyan zsúfoltan élnek, mint az országos átlag*. Míg 2012-ben Magyarországon 100 szobára 96 fő jutott, addig a mintában ez a mutató 158 fő. (Ez utóbbi szám ráadásul valószínűleg inkább csak egy alsó becslés.) A válaszokból valószínűsíthető, hogy a szobaszám megadásakor a válaszadók gyakran a fél szobát is egésznek vették. (A részletes adatok megtalálhatóak az online elérhető kiegészítő táblázatban.)

¹⁹ A mintában elsősorban a megyei jogú városokra jellemző, hogy magánszemélytől bérelnek lakást, míg a fővárosban elenyésző az arányuk – elképzelhető azonban, hogy ez csupán a minta torzításainak eredménye.

A fővárosban és az észak-magyarországi régióban élnek a legsúfoltabban a megkérdezettek, míg az Alföldön és a Dél-Dunántúlon a legjobb a helyzet a közmunkások körében – még így is lényegesen kedvezőtlenebb képet mutatva a teljes országos átlagnál. A romák helyzete lényegesen rosszabb ebből a szempontból (is), mint a nem romáké. Nemcsak többen élnek (3,74 fő átlagosan) egy lakásban, mint a nem romák (2,96 fő), de lakásaik is kisebbek. A gyerekesek és nem gyerekesek bár hasonló méretű lakásokban élnek, a nagyobb háztartáslétszám előbbieket esetében lényegesen nagyobb zsúfoltságot eredményez.

38. táblázat: Laksűrűség területi, etnikai és gyerekes háztartás szerinti bontásban, N = 495

Totál	158
Budapest	173
Észak-Magyarország	170
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	153
Alföld	140
Dél-Dunántúl	136
Nem vallja magát cigánynak	140
Cigánynak (is) vallja magát	204
Nincs 15 évesnél fiatalabb gyerek a háztartásban	114
Van max. 14 éves gyerek a háztartásban	217

Minden vizsgált lakásminőség-mutató azt támasztja alá, hogy nemcsak szűkösebben, hanem lényegesen rosszabb minőségű lakásokban élnek a megkérdezettek. A lakás környékével (zaj, közbiztonság) és állapotával (nedves, dohos, beázik; sötét, levegőtlen) összefüggő tulajdonságok szempontjából (ezeket külön-külön vizsgálva) is kétszer-háromszor annyi háztartást találunk rossz minőségű lakásban, mint országosan. Ha a felszereltséggel kapcsolatos mutatókat vizsgáljuk, ennél is sokkal rosszabb a helyzet: ötször-nyolcszor annyian élnek a közmunka által érintett háztartások közül folyó víz, WC vagy fürdő/zuhanyzó nélküli lakásban, mint országosan.

39. táblázat: A lakás minőségének mutatói, összehasonlítás az országos adatokkal (%)

	Közmunkás minta	Országosan
Nincs folyó víz a lakásban	16	2
Nincs WC	22	4
Nincs fürdő, zuhanyzó	20	4
Nedves, dohos, beázik ^a	26	11
Sötét, levegőtlen ^a	16	9
Zajos ^a	33	14
Rossz a közbiztonság a környéken ^a	33	12

^a Az országos adat saját számítás a KSH 2011. évi Háztartási Költségvetési és Életkörülmények Adatfelvétel (HKÉF) alapján. A többi országos adat 2012-re vonatkozik és a KSH STADAT rendszeréből származik

A problémák halmozódása különösen Budapesten és Észak-Magyarországon jellemző, illetve kisebb mértékben a Dél-Dunántúlon (40. táblázat). Az Alföld többi (Szabolcs megyén kívüli) részén él a legtöbb háztartás „problémamentes” lakásban (a vizsgált szempontok alapján legalábbis). A legkisebb településeken kiugróan nagy arányban jellemző a problémák halmozódása, s innentől minél nagyobb települést vizsgálunk annál valószínűbb, hogy csupán egy probléma van, illetve hogy egyáltalán nem találunk problémát – kivéve a már említett fővárost, ahol a legrosszabb a helyzet.

40. táblázat: Lakásproblémák halmozódása, területi bontásban, N = 491 (%)

	Totál	Budapest	Észak- Mo.	Szabolcs- Szatmár- Bereg	Alföld	Dél- Dunántúl	Megyei jogú város	Más, legalább 5000 lakosú tel.	1000– 4999 lakosú tel.	1000-nél kevesebb lakosú tel.
Nincs probléma	33	14	25	46	46	32	37	44	32	28
1 probléma van	25	19	25	31	25	20	22	31	32	21
Több probléma van	42	67	51	24	29	48	41	25	37	51
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

A roma megkérdezettek háztartásai az átlagosnál lényegesen nagyobb arányban élnek olyan lakásban, ahol több minőségi mutató szempontjából is rossz a helyzet, s meglehetősen alacsony (18%) körükben azok aránya, ahol egyáltalán ne volna probléma. Az, ha nincs rendszeresen foglalkoztatott tagja a háztartásnak, szintén a problémák

halmozódásának valószínűségét növeli, míg a 15 éven aluli gyerekek jelenléte annak az esélyét, hogy előfordul legalább egy probléma.

41. táblázat: Lakásproblémák halmozódása, etnikai, foglalkoztatottság és gyerekes háztartások szerinti bontásban, N = 491 (%)

	Totál	Nem vallja magát romának	Romának (is) vallja magát	Van rendszeresen foglalkoztatott tagja a háztartásnak	Nincs rendszeresen foglalkoztatott tagja a háztartásnak	Nincs 15 évesnél fiatalabb gyerek a háztartásban	Van max. 14 éves gyerek a háztartásban
Nincs probléma	33	39	18	42	30	37	27
1 probléma van	25	26	25	34	22	24	27
Több probléma van	42	35	56	24	48	39	45
Összesen	100	100	100	100	100	100	100

Háromszor akkora arányban fűtik lakásukat a közmunka által érintett háztartások hagyományos tüzelőanyagokkal, mint az országos átlag – míg előbbieik majd' kétharmada fűt szénnel, olajjal vagy (elsősorban) fával, addig országosan ez a háztartások alig több mint ötödére volt jellemző 2012-ben. Gázzal ugyanakkor csak a mintabeli háztartások 18 százaléka fűt, míg az országos arány 57 százalék. (A részletes adatok megtalálhatóak az on-line elérhető kiegészítő táblázatban.)

A mintába került háztartások nagyjából fele fával fűt – ez a fővárosban egyáltalán nem, Észak-Magyarországon és a Dél-Dunántúlon annál inkább jellemző. Minél kisebb települést vizsgálunk, annál nagyobb arányban találunk fával fűtő háztartásokat a közmunka által érintettek körében. Olyannyira, hogy az 1000 fősnél kisebb településeken már a megkérdezettek 87 százaléka így fűt. A központi vagy távfűtés – a mintában sok lakótelepi háztartással jelen lévő – Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a legjellemzőbb. A fővárosi (közelmúltbeli) közmunkások nagy többsége (62%) gázzal fűt. Tolnában-Baranyában, illetve a legkisebb településeken viszont alig (10%-nál alacsonyabb arányban) találunk ilyen háztartásokat. (A részletes adatok megtalálhatóak az online elérhető kiegészítő táblázatban.)

A romák és a tartós munkanélküliek háztartásaiban, valamint azokban a háztartásokban, ahol van 15 éven aluli gyerek, az átlagosnál magasabb a tűzifával és alacsonyabb a gázzal vagy központi/távfűtéssel fűtők aránya. A legnagyobb különbséget a roma–nem roma összehasonlításban találjuk. Előbbiekre nemcsak a gáz- vagy

a központi/távfűtés kevésbé jellemző az átlagosnál, de még az egyéb hagyományos tüzelőanyagok használata is.

42. táblázat: Mivel fűtenek, etnikai, foglalkoztatottság és gyerekes háztartások szerinti bontásban (%)

	Totál	Nem vallja magát romának	Romának (is) vallja magát	Nincs 15 évesnél fiatalabb gyerek a háztartásban	Van max. 14 éves gyerek a háztartásban	Többnyire munkanélküli volt	Többnyire dolgozott
Tűzfával	49	42	68	43	57	56	38
Vegyes tüzelésű kazánnal, szénnel, olajjal vagy egyéb módon	14	16	9	14	13	14	14
Gázzal	18	21	11	22	13	14	25
Központi vagy távfűtés van	17	19	12	18	16	15	20
Árammal	2	2	1	2	1	1	2
Összesen	100	100	100	100	100	100	100

4.5.2. Jövedelmi viszonyok, létminimum

Az adatfelvétel során részletesen felmértük a háztartások jövedelmét. Ennek alapján rendkívüli szegénység tárul elénk. *A megkérdezett közmunkások és családtagjaik 62 százaléka él a szegénységi küszöb, 91 százaléka pedig a létminimum alatt.* Országosan a megfelelő adatok értéke (egész százalékra kerekítve) 15 és 37 százalék (lásd 43. táblázat).

A KSH kiadványa²⁰ a következőket írja a létminimumról: „E küszöbérték olyan értékösszeg, amely biztosítja a magánháztartásokban élők számára a folyamatos életvitellel kapcsolatos szerény – a társadalom adott fejlettségi szintjén konvencionálisan alapvetőnek minősülő – szükségletek kielégítését.” Ennek alapján megállapíthatjuk, hogy a megkérdezett jelenlegi vagy közelmúltbeli közmunkások és családtagjaik több mint 90 százaléka esetében nem biztosított a folyamatos életvitellel kapcsolatos alapvetőnek minősülő szükségletek kielégítése. A közmunkás létből származó jövedelem

²⁰ KSH (2013/b: 1)

nem elég a munkaerő normális szinten való újratermelésére, a gyermekek alapvető szükségleteinek kielégítésére.

A további részletek ismertetése előtt néhány, a bemutatott számok pontosabb értelmezését szolgáló, módszertani megjegyzést teszünk. A létminimum és szegénységi küszöb számítása során nem egy főre, hanem egy fogyasztási egységre eső jövedelmet szoktak használni, annak érdekében, hogy figyelembe vegyék a családtagok számából fakadó „mérethatékonyt”. Erre többféle módszer áll rendelkezésre, mi a KSH által a létminimum számítások során követett eljárást használjuk.²¹

A számításokat ezzel a korrekcióval végeztük el, így az eredményeket nem befolyásolja, hogy a mintabeli háztartások átlagléttszáma magasabb az országos átlagnál (3,1, illetve 2,6 fő). Az eredmények jobb összehasonlíthatósága érdekében a szegénységi küszöb kiszámítása során is ugyanezt a fogyasztási egységet alkalmaztuk. A nemzetközi összehasonlítások során ettől kis mértékben eltérő fogyasztási egységeket szoktak használni, de ez az eredményeket érdemben nem befolyásolja.²² A KSH sajnálatos módon utoljára 2010-ben adta közzé a létminimum alatt élők arányát, ezért a 2011-es Háztartási Költségvetési és Életkörülmények Felvétel (HKÉF) adatai alapján saját számításokat végeztünk az országos adatok előállítására érdekében. A 2012. évi országos háztartási költségvetési adatállomány még nem áll rendelkezésünkre.

A szegénységi küszöb alatt élők aránya – az élelmiszer tápérték normatívákból kiinduló létminimum számítással szemben – relatív mutató. A nemzetközi szokásoknak megfelelően az egy fogyasztási egységre jutó medián jövedelem 60 százalékát használtuk szegénységi küszöbnek. (Medián jövedelem: ha jövedelem szerint sorba rendezzük a lakosságot, akkor a pontosan középen lévő jövedelme.)

Figyelembe véve az inflációt is, az ideai országos adatok magasabb forint értékeket adnának. A létminimum, illetve szegénységi küszöb alatt élők országos arányát tekintve legfeljebb 1-2 százalékpontos eltérés következne be, ha az ideai országos jövedelemadatokat tudnánk figyelembe venni. A mintában a 2012-es létminimumértékekkel számoltunk, így ezzel a számítási móddal bizonyosra vehető, hogy a közmunkás háztartásokban valójában alábecsültük a létminimum és szegénységi küszöb alatt élők arányát.

²¹ Az első felnőtt utáni minden további felnőtt (pontosabban 14 évnél idősebb családtag) 0,75 egységnek számít; az első 0–14 éves gyerek 0,65, a második 0,5, minden további 0,4 fogyasztási egység. (A nyugdíjas háztartások esetében a kissé eltérő számítási módot nem ismertetjük, mert mintánkban nincsenek ilyenek.)

²² A magyar viszonyokat kevésbé tükröző úgynevezett OECD2 fogyasztási egység esetén 13,8 százaléknak adódna a szegénységi küszöb alatt élők országos arány (lásd a hivatkozott létminimum 2012 kiadványt).

43. táblázat: Jövedelemmutatók, összehasonlítás az országos adatokkal,
N = 533 háztartás, 1632 személy

	Közmunkás minta	Országos, 2011 ^a
1 főre jutó havi jövedelem átlaga	41 375 Ft	81 863 Ft
1 főre jutó havi jövedelem mediánja	35 600 Ft	74 539 Ft
1 fogyasztási egységre eső havi jövedelem átlaga	51 887 Ft	97 170 Ft
1 fogyasztási egységre eső havi jövedelem mediánja	45 918 Ft	88 864 Ft
Létminimum alatt élők aránya	91%	35%
Szegénységi küszöb alatt élők aránya	62%	14,6%

^a Az országos adatok a 2011. évi HKÉF alapján elvégzett saját számításon alapulnak.

A gyermekszegénység különösen döbbenetes mértékű mintánkban, a gyermekes családok tagjainak 97 százaléka a létminimum alatt, 72 százaléka pedig a szegénységi küszöb alatt él (44. táblázat). A Tárki adatai alapján 2012-ben országosan a gyerekek 26 százaléka élt jövedelmi szegénységben.²³ A romák körében még szélsőségesebb a szegénység, 80 százalékuk él a szegénységi küszöb alatt. A szegénységre nagy hatással van az is, hogy van-e rendszeresen foglalkoztatott a háztartásban.

44. táblázat: A létminimum és a szegénységi küszöb alatt élők aránya; etnikai, foglalkoztatottság és gyerekes háztartás szerinti bontásban, N = 1632 (%)

	Nem vallja magát romának	Romának (is) vallja magát	Van rendszeresen foglalkoztatott tagja a háztartásnak	Nincs rendszeresen foglalkoztatott tagja a háztartásnak	Nincs 15 évesnél fiatalabb gyerek a háztartásban	Van max. 14 éves gyerek a háztartásban
Létminimum alatt élők aránya	88	97	83	95	83	97
Szegénységi küszöb alatt élők aránya	53	80	43	68	49	72

A jövedelem források szerinti eloszlása gyökeresen eltér azokban a háztartásokban, ahol van rendszeresen foglalkoztatott családtag (a minta háztartásainak 29%-a) azoktól, ahol nincs. (A közfoglalkoztatást, ahogy korábban is írtuk, nem tekintjük rendszeres foglalkoztatásnak.) Míg előbbieken a munkajövedelmek aránya a háztartás rendelkezésre álló jövedelmén belül 58 százalék, addig utóbbiakban csak 9 százalék.

²³ Lásd erről bővebben: Gábos A., Szivos P., Tátrai A. (2013)

Ez a 9 százalék alapvetően bejelentett és főleg nem bejelentett alkalmi munkából származik. A munka és egyéb jövedelmek (ide tartoznak például, a mintánkban egyébként nagyon csekély, bérleti díj és kamat bevételek, kapott gyerektartás) arányát tekintve a rendszeresen foglalkoztatott taggal rendelkező háztartások helyzete pontosan azonos az országos átlaggal (lásd 45. táblázat).

A közfoglalkoztatás súlya – a minta jellegéből adódóan – magas, a rendszeresen foglalkoztatott családdal rendelkező háztartások esetében 20, a többiekénél 47 százalék, azaz a háztartás összes jövedelmének majdnem a fele. Pedig nagyon kicsi jövedelemről van szó. A mintában szereplő közfoglalkoztatottak átlagos havi jövedelme ebből a forrásból 49 ezer forint. Ez a nettó közfoglalkoztatási bérrel egyező összeg úgy áll össze, hogy vannak, akik ennél kevesebbet (tipikusan 37 ezer forintot) keresnek, mert csak 6 órában dolgoznak, vannak azonban a mintában olyanok, akik a munkavezetőt megillető, vagy a magasabb iskolai végzettség esetén járó garantált közfoglalkoztatási bért kapják.

A közhiedelemmel ellentétben a segélyek súlya rendkívül csekély, még a rendszeres foglalkoztatottal nem rendelkező háztartások esetében is a háztartás összjövedelmének mindössze 7 százalékát teszik ki.

45. táblázat: A jövedelem források szerinti megoszlása; országos összehasonlítás, N = 1632 (%)

	Köz munkás minta		Országos (KSH 2011)
	Van rendszeresen foglalkoztatott a háztartásban	Nincs rendszeresen foglalkoztatott a háztartásban	
Munka és egyéb jövedelem	62	14	62
Társadalmi jövedelem	38	86	38
Ebből közfoglalkoztatás	20	47	
Ebből segély jellegű	4	7	

Azoknak a háztartásoknak, amelyeknek a lakóhelyéhez tartozik udvar vagy kert, közel kétharmada (64%) termel zöldséget vagy gyümölcsöt. Számon tartott nettó bevétele (beleértve ebbe a saját termelésből történő fogyasztás értékét is) a háztartások csupán 17 százalékának származik ebből, hiszen a mezőgazdasági tevékenységnek rendkívül magas a költségvonzata. Ezeknek a háztartásoknak az esetében is csak a teljes háztartási jövedelem 3 százalékát teszi ki a mezőgazdaságból származó jövedelem.

4.5.3. Mire elég a jövedelem?

A háztartások kiadásában rövid távon nem, vagy csak nagy áldozatok árán csökkenthető tétel a lakásrezi. Ide tartozik a lakbér (albérleti díj), közös költség, az esetleges lakáshitel törlesztő-részlete, a közműdíjak és a fűtés költsége (ha nincs benne az előbbi tételek valamelyikében). Míg országosan a háztartások összjövedelmének 19 százalékát teszi ki a rezi, addig a közmunkás háztartásokban 42 százalék ez az arány (46. táblázat). Az 5000 főnél nagyobb településeken eléri az 50 százalékot, a kistelepüléseken a jövedelem egyharmada körül van. A magántulajdonú családi házak esetében nincs lakbér, közös költség, viszont nem vettük számba a ház fenntartásával, állagának megőrzésével kapcsolatos kiadásokat, itt tehát valójában a tényleges lakásrezi alsó becslését használjuk.

A háztartások mintegy 18 százalékának van lakáshitele. Az ő esetükben a rezi aránya kiugróan magas, 54 százalék.

Összevetve mindezt a 43. táblázatban bemutatott jövedelemadatokkal, azt kapjuk, hogy a lakhatási költségek után megmaradó összeg egy főre vetítve átlagosan 24 ezer forint. Ebből a rendkívül kevés összegből kell megélni.

46. táblázat: A lakásrezi részaránya a háztartás jövedelmében, N = 486 (%)

Totál	Budapest	Megyei jogú város	Más leg-alább 5000 lakosú tel.	1000–4999 lakosú tel.	1000-nél kevesebb lakosú tel.	Van lakáshitel	Nincs lakáshitel	Országos adat 2011 ^a
42	50	50	52	34	32	54	39	19

^a Saját számítás a 2011. évi HKÉF alapján

Nem csoda, ha ilyen jövedelmi viszonyok mellett nem képesek fizetni a lakásrezsit. Különösen súlyos ebből a szempontból a gyerekes háztartások helyzete: közel 70 százalékukkal fordult elő, hogy nem tudták kifizetni a villany, gáz vagy víz- és/vagy csatorna számlát, és 60 százalékukkal, hogy nem tudták fizetni a lakbért, közös költséget vagy a lakáshitel törlesztő részletét. (A részletes adatok megtalálhatóak az online elérhető kiegészítő táblázatban.) Előbbinek gyakori következménye valamelyik közmű kikapcsolása.

A közműszolgáltatással rendelkezők körében a villany esetében 18, a gáznál 16, a víznél 9 százalék azok aránya, akiknél az elmúlt 12 hónapban előfordult, hogy ki volt kapcsolva az adott szolgáltatás (47. táblázat). Különösen súlyos a helyzet a gyermekesek körében, valamint Budapesten. A gáz kikapcsolása akkor jelenti a leg-

komolyabb problémát, ha azzal is fűtenek: ez a gázzal fűtő családok 18 százalékaival történt meg, a gázzal fűtő gyerekes családoknak pedig 29 százalékaival.

Az összes megkérdezett háztartás negyedével fordult elő, hogy valamelyik közművet az elmúlt évben kikapcsolták, a gyerekesek 30, a budapestiek 40 százalékaival. Budapesten nagy valószínűséggel az alternatív fűtési módok hiánya és a viszonylag magas vízdíj az oka a magasabb aránynak.

A háztartások tizedénél, a gyerekes családok 15 százalékánál a kérdezés pillanatában (augusztus, szeptember) is ki volt kapcsolva valamelyik közmű, pedig ebből a szempontból a nyár vége a szegény családok esetében kedvező időszak. Télen, a fűtési szezonban, amikor sokkal magasabbak a számlák, minden bizonnyal romlani fog a helyzet.

47. táblázat: Előfordult az elmúlt 12 hónapban, hogy kikapcsolták valamelyik közműszolgáltatást

	Totál	Budapest	Nincs 15 évesnél fiatalabb gyerek a háztartásban	Van max. 14 éves gyerek a háztartásban
Villany, azok százalékában, akiknél be van vezetve, N = 487 (%)				
Igen, de már vissza van kapcsolva	13	19	11	15
Igen, és még ki van kapcsolva	5	14	4	6
Előfordult összesen	18	33	16	21
Nem	82	67	84	79
Összesen	100	100	100	100
Gáz, azok százalékában, akiknél be van vezetve, N = 260 (%)				
Igen, de már vissza van kapcsolva	4	9	4	3
Igen, és még ki van kapcsolva	12	26	8	20
Előfordult összesen	16	35	12	23
Nem	84	65	88	77
Összesen	100	100	100	100
Víz, azok százalékában, akiknél be van vezetve, N = 426 (%)				
Igen, de már vissza van kapcsolva	4	5	4	5
Igen, és még ki van kapcsolva	5	8	3	7
Előfordult összesen	9	13	7	12
Nem	91	87	93	88
Összesen	100	100	100	100
Azok részaránya, akiknél valamelyik közmű ki volt vagy ki van kapcsolva, az összes ht. százalékában, N = 496 (%)				
	25	41	21	30
Azok részaránya, akiknél valamelyik közmű most is ki van kapcsolva (%)				
	11	24	8	15

A háztartások több mint 60 százalékának szinte minden hónapban elfogy a pénze a hónap vége előtt. Még magasabb, kétharmad körüli ez az arány akkor, ha nincs rendszeresen foglalkoztatott tagja a háztartásnak, vagy ha a megkérdezett többnyire munkanélküli volt (ahogy korábban már írtuk, a közfoglalkoztatást is munkanélküliségnek tekintjük ebből a szempontból). Azok aránya, akikkel ilyen soha nem fordult elő az elmúlt évben, 10 százalék alatt maradt. (A részletes adatok megtalálhatóak az online elérhető kiegészítő táblázatban.)

A díjhátralékok és közmű-kikapcsolások mellett szintén súlyos gond, hogy nagyon sokan vannak azok, akiknek alapvető kiadásokra sem jut (48. táblázat). A háztartások mintegy 60 százalékával fordult elő, hogy nem jutott pénzük élelmiszerre. Felnőtt ruhára a döntő többségnek nem futja, és közlekedésre sem tud megfelelően költeni a megkérdezettek 70 százaléka. Budapesten kiugróan magas, 87 százalék azok aránya, akiknek nem jutott elég pénzük közlekedésre (ezt nem tüntettük fel külön a táblázatban). Budapesten, miután ott lehet bliccelni, valószínűleg hátrébb sorolják a közlekedési kiadásokat.

Különösen súlyos, hogy a felnőttek több mint fele nem tudta kiváltani a gyógyszerét, amikor szüksége lett volna rá, és az érintett háztartások harmada a gyerekek gyógyszerét sem tudta megvenni. Ezt egészen katasztrofális helyzetnek tarthatjuk. Ahol nincs aktív tagja a háztartásnak vagy ahol a megkérdezett többnyire munkanélküli volt, ott minden szempontból még rosszabb a helyzet.

48. táblázat: Előfordult-e az elmúlt 12 hónapban, hogy valamelyik kiadásra nem jutott elég pénz? Részarány az adott típusú háztartások százalékában (%)

	Totál	Van rendszeresen foglalkoztatott tagja a háztartásnak	Nincs rendszeresen foglalkoztatott tagja a háztartásnak	Többnyire munkanélküli volt	Többnyire dolgozott
Élelmiszerre, N = 518	59	42	67	60	56
Felnőttek ruházkodására, N = 529	83	72	86	85	79
Gyerekek ruházkodására, ahol van max. 18 éves, N = 253	58	45	63	59	55
Közlekedésre, N = 529	72	58	78	73	71
Gyógyszerre, azok körében, akiknek volt szükségük rá, N = 409	56	39	63	59	49
Gyerekek gyógyszerére, ahol van max. 18 éves és szüksége volt gyógyszerre, N = 227	35	15	45	39	26

Nem csupán arról van szó, hogy időnként nem jut elég pénz élelmiszerre, ennél súlyosabb a helyzet. A megkérdezettek kétharmada nem engedheti meg, hogy legalább két naponta húst vagy halat egyenek, több mint 40 százalékuk pedig azt, hogy lakásukat rendszeren fűtsék (lásd 49. táblázatot). Azoknak a háztartásoknak a helyzete, ahol nincs rendszeresen foglalkoztatott, még ennél is rosszabb.

Összefoglalóan azt állapíthatjuk meg, hogy a közfoglalkoztatottak és családjuk jelentős részének nem jut elég pénze élelmiszerre, képtelen akár a saját, akár a gyerekek egészségét megfelelően karbantartani és nincs pénze utazni, ami gyakran a munkatalálás alapfeltétele. Ruházatát szinte egyáltalán nem tudja megújítani, ami szintén fontos volna a munkakeresés során.

A családi nyaralást és a tartalékképzést szinte senki nem engedheti meg magának a közfoglalkoztatottak közül. Nem is számíthatunk másra, ezeket a kérdéseket csak azért tettük fel, mert az Eurostat által kidolgozott²⁴, a KSH által is használt deprivációs mutatók közé tartoznak. A gyerekes családok tizede (11%) képes arra, hogy ha a család nem is, de legalább a gyerekek üdüljenek. A többiek még ezt sem tudják megengedni maguknak. A gyerekes családok között mindössze 1 százalék azok aránya, akik a gyerekekkel együtt tudnak üdülni.

A váratlan kiadásokat illetően a családok igennel válaszoló 5 százalékát megkérdeztük arról is, mekkora az az összeg, amit képesek lennének fedezni. Tízezer forinttól indul a skála, és ennek az 5 százaléknak 30 százaléka legfeljebb 30 ezer forint váratlan kiadás fedezésére lenne képes.

²⁴ Eurostat (2011): Implementation of changes regarding material deprivation variables, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/income_social_inclusion_living_conditions/documents/tab/Tab/changes_material_deprivation_variables_v3.pdf

49. táblázat: Megengedhetik-e maguknak a megfelelő étkezést, fűtést, pihenést, tartalékképzést? Részarány az adott típusú háztartások százalékában (%)

	Totál	Van rendszeresen foglalkoztatott a háztartásban	Nincs rendszeresen foglalkoztatott a háztartásban
Nem engedhetik meg maguknak, hogy legalább kétnaponta húst vagy halat (vegetáriánusok ennek megfelelő főételt) egyenek, N = 523	66	45	74
Nem engedhetik meg maguknak, hogy lakásukat rendszeren fűtsék (hajléktalanok nélkül), N = 493	43	26	49
Nem engedhetik meg maguknak, hogy minden évben legalább egy hétre üdülni menjenek, N = 528	97	91	99
Nem engedhetik meg maguknak, hogy minden évben legalább egy hétre üdülni menjenek a gyerekek; csak a gyerekesekre, N = 238	88	82	90
Nem képesek váratlan kiadás fedezésére, N = 514	95	90	97

Az 48. és 49. táblázat élelmiszerre vonatkozó válaszainak összevetése további következtetések levonására ad alkalmat. A háztartások mintegy 10 százaléka esetében előfordult, hogy nem jutott elég pénz élelmiszerre, de összességében megengedhetik maguknak, hogy minden másnap húst egyenek. A családok közel ötödében (17 százalék) viszont nem tudnak legalább kétnaponta húst (halat, vegetáriánus megfelelő) enni, de ezt a tényt nem tekintik úgy, hogy nincs elég pénzük élelmiszerre. Ez azt jelenti, hogy ők már olyan tartósan nem tudnak kielégítően táplálkozni, hogy ezt tekintik normának.

A háztartások több mint 30 százalékában az alapvető hiányok halmozódnak: nem tudnak legalább másnaponként húst, halat enni, nem tudják rendszeren fűteni a lakásukat és nincs elég pénzük ruhára, közlekedésre (50. táblázat). Ez utóbbi két tétel, ahogy már említettük, alapvető jelentőségű volna a munkakeresésben. Esetükben nem arról van tehát szó, hogy egyik vagy másik fontos kiadást időnként háttérbe szorítják, hanem a folyamatos nyomorról. Nem képesek arra, hogy munkaerejüket újratermeljék.

Azok körében, ahol van rendszeresen foglalkoztatott tagja a háztartásnak, valamivel kisebb az alapvető hiányok halmozódása. A 50. táblázat utolsó két oszlopa azt mutatja, hogy egyáltalán nem csak a romákat érintő problémáról van szó. Esetükben erősebb a halmozódás, de az adatfelvételben résztvevő nem roma családok negyedében szintén nem jut egyik alapvető kiadásra sem.

Ha egy háztartásban egyik alapvető kiadásra sem jut, akkor sem a nyaralást, sem a tartalékképzést nem engedhetik meg maguknak. Sőt, ha volt szükségük gyógyszerre, akkor elsősorú többségük, 86 százalékuk azt sem tudta mindig kiváltani.

50. táblázat: Az alapvető hiányok halmozódása: nem engedhetik meg a rendes fűtést, étkezést, nem jut elég pénz ruhára, közlekedésre, N = 530^a (%)

	Totál	Van rendszeresen foglalkoztatott tagja a háztartásnak	Nincs rendszeresen foglalkoztatott tagja a háztartásnak	Nem vallja magát romának	Romának (is) vallja magát
Nincs alapvető hiány	8	20	4	10	4
1 alapvető hiány	13	17	12	12	15
2 alapvető hiány	19	25	16	19	16
3 alapvető hiány	30	20	34	34	20
4 alapvető hiány	31	18	34	25	45
Összesen	100	100	100	100	100

^a A következő kérdésekre adott válaszok halmozódásáról van szó: előfordult, hogy az elmúlt 12 hónapban nem jutott elég pénz ruhára, közlekedésre, illetve nem költöttek ilyesmire; nem engedhetik meg maguknak a másnapenkénti főétkezést és a lakás rendes fűtését. A táblázat valójában alsó becslését ad: ha valaki az adott kérdésre nem válaszolt, de a 4 kérdés valamelyikére igen, akkor úgy tekintettük, hogy nem fordult elő hiány.

A gyerekes háztartások igyekeznek legalább a gyerekek szükségleteit biztosítani. Azoknak a gyerekes háztartásoknak a harmadában, ahol nem jutott pénz a felnőttek ruházkodására, legalább a gyerekekére jutott (fordított eset alig fordult elő). Ennek ellenére a 19 éven aluli gyerekekkel rendelkező háztartások közel 30 százalékában nyomorognak a gyerekek: nem megfelelően fűtött lakásban élnek, nem étkeznek megfelelően, nem kapnak megfelelő ruhát és nyaralni sem tudnak. (A részletes adatok megtalálhatóak az on-line elérhető kiegészítő táblázatban.) De ott sem nevezhetjük elfogadhatónak a helyzetet (szintén a háztartások közel 30%-a), ahol ebből a négy tételből három hiányzik: általában a fűtéssel vagy kisebb részt a gyerekek ruházkodásával nincs probléma.

Azoknak a háztartásoknak a 64 százalékában, ahol mind a négy hiány halmozódik, a gyerekek gyógyszerét sem tudták mindig kiváltani (ezt nem mutatjuk be külön táblázatban). Összességében tehát a kérdőívben szereplő gyerekes családok közel ötöde a rendelkezésre álló csekély jövedelemből képtelen a gyerekek megfelelő táplálkozásához és egészségéhez szükséges feltételeket biztosítani.

Részletesen felmértük az eladósodottság mértékét is. Ezt a kérdéscsoportot sok válaszadó kihagyta, az 51. táblázat azoknak az adatait tartalmazza, akik legalább egy, a tartozásokra vonatkozó kérdésre válaszoltak.

A háztartások közel felének (44 százalék) van hátraléka a lakbér, közös költség és közműfizetés terén. A 15 évnél fiatalabb gyereket nevelő háztartások körében az arány jóval magasabb, mint a többiekénél (20 százalékpont a különbség). Itt minden bizonnyal arról van szó, hogy a gyerekes háztartások tartozás árán is igyekeznek megoldani a lakás fenntartását. Néhány család rendkívüli mértékű, milliós tartozást halmozott fel, ami irreális mértékben eltorzítja az átlagot, ezért a táblázatban a hátralékok mediánját mutatjuk be és viszonyítjuk az adott típusú háztartás összjövedelmének mediánjához. Külön nem mutatjuk be a táblázatban, de ezen a tartozástípuson belül az áramdíj hátralék a leggyakoribb.

A lakbér és közműtartozásokon kívül számba vettük az egyéb tartozásokat is (részletes leírásukat lásd az 51. táblázathoz fűzött jegyzetben). Azoknak a háztartásoknak a körében, ahol van közműtartozás is és nincs a háztartásban rendszeresen foglalkoztatott, a tartozás középértéke (mediánja) meghaladja a havi jövedelem középértékét. Miközben tehát alapvető hiányokkal küzdenek, még jövedelmükhöz képest jelentős tartozásokat is felhalmoznak.

51. táblázat: Tartozással kapcsolatos mutatók, N = 452

	Totál	Van rendszeresen foglalkoztatott tagja a háztartásnak	Nincs rendszeresen foglalkoztatott tagja a háztartásnak	Nincs 15 évesnél fiatalabb gyermek a háztartásban	Van max. 14 éves gyermek a háztartásban
Lakbér és közműhátralékkal rendelkező háztartások^a					
Részaránya	44%	37%	46%	34%	57%
Hátralékának mediánja	65 ezer Ft	50 ezer Ft	70 ezer Ft	50 ezer Ft	89 ezer Ft
A hátralék mediánja hány százaléka a havi jövedelem mediánjának	58%	27%	74%	68%	68%
Összes tartozásuk ^b mediánja	125 ezer Ft	75 ezer Ft	128 ezer Ft	81 ezer Ft	145 ezer Ft
Összes tartozásuk mediánja hány százaléka a havi jövedelem mediánjának	112%	41%	136%	110%	111%
Hátralékkal, más tartozással rendelkező háztartások^b					
Részaránya	64%	53%	68%	58%	73%
Összes tartozásuk mediánja	70 ezer Ft	68 ezer Ft	64 ezer Ft	50 ezer Ft	105 ezer Ft
Összes tartozásuk mediánja hány százaléka a havi jövedelem mediánjának	63%	39%	68%	63%	80%

^a Lakbér, albérleti díj, közös költség, áram, gáz, fűtés (ha külön van), víz, csatorna, személyszállítás.

^b Az előzőeken túl: lakáshitel törlesztés hátraléka (rendben törlesztés esetén nincs számba véve), adótartozás, kifizetetlen bírság, bolti tartozás, tartozás családnak, barátnak, ismerősnek, uzorásnak. A nem lakáshitelhez kapcsolódó banki hátralékokat nem vettük számba, mert nem lehetett egyértelműen elkülöníteni a fogyasztási cikkek vásárlásához kapcsolódó nem lejárt tartozásokat.

4.5.4. A háztartások eszközellátottsága, deprivációs mutatók

A háztartások²⁵ eszközellátottsága egyértelműen azt tükrözi, hogy egy részük korábban, a munka elvesztése előtt jobban élt. Több mint 20 százalékuk rendelkezik személygépkocsival (lásd 52. táblázat), több mint felük számítógéppel és közel felük internet hozzáféréssel is. Ez utóbbi két tényező tekintetében első pillantásra nem is tűnik olyan nagynak az eltérés az országos adatoktól, de ez csak a háztartások eltérő korösszetétele miatti látszat. Sokkal nagyobb az eltérés akkor, ha azok arányát nézzük,

²⁵ Ebben az alfejezetben a hajléktalanszállón élőket nem vesszük figyelembe.

akik anyagi okokból nem engedhetik meg maguknak az adott fogyasztási cikket. A számítógépet és internetet a mintabeli háztartások mintegy 40 százaléka nem engedheti meg magának, míg országosan csak 10 százalék ez az arány. Országosan ugyanis sok az olyan, elsősorban idősekből álló háztartás, ahol megengedhetnék maguknak a számítógépet, de nincs rá igényük.

A számítógép és az internet tekintetében akkor válik élesebbé a mintabeli és az országos adatok különbsége, ha a gyermekes háztartásokat vetjük össze. A mintában lévő gyerekek 35–40 százaléka anyagi okokból nem jut hozzá otthon a számítógéphez, illetve az internethez.

A mobiltelefon ma már annyira alapvető cikk, hogy majdnem mindenkinek van, e nélkül ma már lehetetlen munkát találni, ügyet intézni. A közmunkás háztartásoknak is csupán 10 százaléka nem engedheti meg magának mobiltelefon vásárlását, használatát.

52. táblázat: A háztartások eszközellátottsága; összehasonlítás az országos adatokkal, N = 496 (%)

	Az adott tárggyal rendelkező háztartások részaránya		Azon háztartások részaránya, amelyek nem engedhetik meg maguknak	
	Közmunkás minta	Országos ^a	Közmunkás minta	Országos ^a
Vezetékes telefon	22	54	42	8
Mobiltelefon	87	89	10	2
Személyi számítógép, laptop	52	59	36	11
Számítógép a 15 éven aluli gyermekes háztartások körében	55	80	36	12
Internet hozzáférés	46	52	40	11
Internet a 15 éven aluli gyermekes háztartások körében	47	77	41	13
Mosógép	90	98	6	1
Autó	23	51	61	21
Legalább 30 könyv	70	–	18	–

^a Az országos adat saját számítás a KSH 2011. évi Háztartási Költségvetési és Életkörülmények Adatfelvétel (HKÉF) alapján. Azoknak a háztartásoknak a részarányát, amelyek nem engedhetik meg maguknak a (bármilyen) telefont, a mosógépet és autót, 2012-re vonatkozóan tartalmazza a KSH STADAT adatbázisa is. A telefon és a mosógép esetében a STADAT-beli érték megegyezik az itt közölttel, az autó esetében pedig egy kicsit magasabb, 23%.

Ahogy más esetben láttuk, az eszközellátottságot is alapvetően befolyásolja, hogy van-e rendszeresen foglalkoztatott tagja a háztartásnak. (Lásd az on-line elérhető kiegészítő táblázatokban.) Ahol nincs, ott jelentősen kevesebb a számítógéppel, internettel, autóval rendelkezők aránya, de még a mobiltelefon esetében sem elhanyagolható a különbség. Azoknak a gyerekes háztartásoknak mintegy fele, ahol nincs rendszeresen foglalkoztatott, nem engedheti meg magának a számítógépet és az internetet. (Itt, az előző táblázattól eltérően nem csupán a 15, hanem a 19 éven aluli gyerekekkel rendelkező háztartásokat vettük alapul.)

Fontos megfigyelésre ad lehetőséget a gyerekes háztartásokban megfigyelhető alapvető hiányok halmozódásával (lásd az on-line elérhető kiegészítő táblázatban) való összevetés (ezt nem foglaltuk külön táblázatba). Még a 4 hiánnyal küszködő (elégtelen étkezés, fűtés, ruházkodás, üdülés), 19 éven aluli gyerekes háztartások 47 százalékában is van számítógép és 42 százalékában internet. (A nem gyerekes háztartások esetében sokkal alacsonyabb ez az arány.) Ez arra utal, hogy nagyon sokan a leg-
elemibb szükségleteket is megvonják maguktól annak érdekében, hogy a gyerekek hozzájussanak a számítógép adta lehetőségekhez.

A KSH STADAT adatbázisa tartalmaz egy 9 tételre alapuló deprivációs indexet. A számba vett tételek a következők: (1) van-e a háztartásnak lakáshitel vagy lakásrezi fizetési hátraléka, (2) nem engedhetik meg maguknak a legalább másnaponkénti főétkezést, (3) a lakás megfelelő fűtését, (4) évi 1 hetes családi üdülést, (5) nem tudnak fedezni 40 ezer Ft váratlan kiadást, (6) anyagi okokból nincs (bármilyen) telefonjuk, (7) mosógépük, (8) autójuk, (9) színes tv-jük. Depriváltak tekintik a háztartást, ha ezekből a tételekből legalább 3, súlyosan depriváltak, ha 4 fennáll.

A 49., az 51. és az 52. táblázatokban már egyenként számba vettük ezeket a tételeket, most az 53. táblázatban összefoglaljuk és összesítjük az előfordulásokat. Csak azokat a háztartásokat vesszük figyelembe, amelyek mind az életkörülményekre, mind a tartozásokra és az eszközellátottságra vonatkozó kérdésekre válaszoltak, így kis mértékű eltérések a korábbi táblázatokban közölt értékektől előfordulnak.

A színes tv-re vonatkozóan a közmunkás adatfelvétel nem tartalmazott kérdést, de ez nem zavarja az összehasonlítást, mert országosan mindössze 0,4 százalék azok aránya, akiknek anyagi okokból nincs színes tv-jük.

Míg országosan 4 mutató egyidejű fennállása alapján a háztartások mintegy negyede tekinthető depriváltak, addig a közmunkás adatfelvételben közel 70 százalék. Az alapvető meghatározó tényező, hogy van-e rendszeresen foglalkoztatott tagja a háztartásnak (a közfoglalkoztatás, ahogy már említettük, nem értendő a rendszeres foglalkoztatásba). A közmunkás háztartások negyede esetében a hátrányok nagyon

erős halmozódását tapasztalhatjuk (legalább 6 deprivációs tényező fennáll).

A gyerekes háztartások helyzete rosszabb, mint a nem gyerekeseké. Ez két szempontból is fontos megfigyelés. Egyrészt rávilágít a gyereknyomor súlyosságára, arra, hogy a közmunkás lét nem teszi lehetővé a gyerekek megfelelő körülmények között történő felnevelését. Másrészt ismét csak rámutat annak a vélekedésnek a tarthatatlanságára, mely szerint a szegények anyagi helyzetük javítása érdekében szülnék több gyermeket.

53. táblázat: Deprivációs mutatók, N = 425 (%)

	Közmunkás minta					Országos
	Totál	Van rendszeresen foglalkoztatott tagja a háztartásnak	Nincs rendszeresen foglalkoztatott tagja a háztartásnak	Nincs 15 évesnél fiatalabb gyermek a háztartásban	Van max. 14 éves gyermek a háztartásban	Totál
Hitel vagy lakásrezszi fizetési hátralékuk van	47	39	49	37	58	26
Nem engedhetik meg: kétnaponta főétkezés	66	46	74	66	66	32
Nem engedhetik meg: lakás rendes fűtése	46	29	51	44	48	15
Nem engedhetik meg: évi 1 hetes családi üdülés	98	92	100	97	99	67
Nem engedhetik meg: 40 ezer Ft váratlan kiadás	97	92	98	96	98	74
Anyagi okokból nincs telefon (bármilyen)	11	3	15	11	11	2
Anyagi okokból nincs mosógép	7	4	9	7	6	0,6
Anyagi okokból nincs autó	63	43	71	58	69	23
Anyagi okokból nincs színes tv	–	–	–	–	–	0,4
A fenti tételekből legalább 3 fennáll	86	70	93	83	90	44
...legalább 4 fennáll	69	48	77	65	74	26
...legalább 5 fennáll	48	31	54	42	56	–
...legalább 6 fennáll	24	11	29	21	29	–

Megjegyzés: Az egyes tételek pontos megfogalmazása a szövegben olvasható. Az országos adatok 2012-re vonatkoznak, a KSH STADAT adatbázisából származnak. Ebben a táblázatban a közmunkás adaffelvételből csak azokat a háztartásokat vettük figyelembe, amelyek mind az életkörülményekre, mind a tartozásokra és az eszközzellátottságra vonatkozó kérdésekre válaszoltak, így kis mértékű eltérések a korábbi táblázatokban közölt értékektől előfordulhatnak.

Korábban megállapítottuk, hogy a vizsgált háztartások egy részének helyzete a rendelkezésükre álló eszközök, tartós fogyasztási cikkek állománya alapján jobb, mint a jövedelmük alapján. Ez a helyzet együtt járhat a tartós fogyasztási cikkek állományának leromlásával, ami a rendszeres kereső nélküli háztartások közel harmadában, a többiek ötödében következett be (lásd 54. táblázat). A háztartások ötöde kényszerült arra, hogy megélhetésük érdekében eladja valamelyik tartós fogyasztási cikkét, bútorát.

54. táblázat: Hogyan alakult az elmúlt évben a tartós fogyasztási cikkek állománya?
N = 522 (%)

	Totál	Van rendszeresen foglalkoztatott a háztartásnak	Nincs rendszeresen foglalkoztatott a háztartásnak
Most több/jobb	9	9	9
Lényegében nem változott	62	70	60
Kevesebb/rosszabb	29	21	31
Összesen	100	100	100
Azon háztartások részaránya, akiknek anyagi okokból el kellett adniuk valamilyen tartós fogyasztási cikket	20	16	23

4.5.5. A háztartások további tagjai

A tanulmányban folyamatosan használtuk azt az információt, hogy a vizsgált háztartások 29 százalékában van rendszeresen foglalkoztatott (az ötödükben egynél több). Ide a teljes vagy részmunkaidőben foglalkoztatottakat, a vállalkozókat és őstermelőket soroltuk. Ezekben az esetekben legtöbbször a megkérdezett párja vagy felnőtt gyereke a foglalkoztatott. (A részletes adatok megtalálhatóak az on-line elérhető kiegészítő táblázatban.)

A szokásos, aktivitás szerinti kategorizálás az alkalmi munkát végzőket is a foglalkoztatottak közé sorolja. Az eddigiek is világosan mutatják azonban, hogy a tényleges határok ebben a körben máshol vannak: akinek nincs állandó munkahelye (ideértve a vállalkozást is), az hol alkalmi munkát végez (bejelentve, vagy többnyire bejelentetlenül), hol munka nélkül van, ezen belül időnként közfoglalkoztatott; hol kap (mindig változó nevű) segélyt, hol nem. Ugyanarról a körről van tehát szó, akiknek a megfigyelt

státusza a megfigyelés pillanatától függ. Tartalmilag munkanélkülinek tekinthetjük a közfoglalkoztatottakat és a bármilyen ellátás, jövedelem nélkül nem dolgozó és nem is tanuló embereket.

Ennek a megközelítésnek megfelelően alakítottuk ki az 55. táblázat kategóriáit, amelyek részösszesen sorában munkanélkülinek tekintjük a regisztrált munkanélkülieken túl a közfoglalkoztatottakat és az esetleges segélyen kívül más ellátásban nem részesülő nem tanuló, nem dolgozókat. Az egyéb inaktív kategóriába azokat a nem tanulókat, nem dolgozókat soroltuk, akiknek van segélyen kívüli jövedelmük: nyugdíjasok, rokkantsági ellátásban részesülők, valamilyen gyermekgondozási ellátást kapók (gyes, gyed, gyet stb.), ápolási díjban részesülők.

A megkérdezett (volt vagy jelenlegi) közfoglalkoztatottak családjában az aktív korúak 32 százaléka van munka nélkül (lásd 55. táblázat), nagyon erős tehát a munkanélküliség halmozódása. Ehhez tulajdonképpen a 3 százaléknyi, informálisan dolgozó alkalmi munkást is hozzávehetjük. A munka nélkül lévők mintegy negyede (a jövedelemmel nem rendelkező és nem tanuló inaktívak) semmilyen ellátást nem kap. A regisztrált munkanélkülieknek pontosan a fele közfoglalkoztatott.

55. táblázat: Az aktív korú (15–64 éves) háztartástagok aktivitás szerinti megoszlása, a megkérdezettek nélkül, N = 623 (%)

	Megoszlás
Rendszeresen foglalkoztatott	24
Alkalmi munkás	3
Közfoglalkoztatott regisztrált munkanélküli	12
Nem közfoglalkoztatott regisztrált munkanélküli	12
Nem tanuló inaktív, jövedelem nélkül	8
Munkanélküli összesen (előző 3 sor összege)	32
Tanuló (nappali)	23
Egyéb inaktív ^a	19
Összesen	100

^a Egyéb inaktív: az a nem tanuló, nem dolgozó, akinek van segélyen kívüli jövedelme: nyugdíjas, rokkantsági ellátásban, ápolási díjban részesül, gyermekgondozási ellátást (gyes, gyed, gyet, stb.) kap.

A háztartások 34, az élettársak 42 százaléka van munka nélkül (lásd az on-line elérhető kiegészítő táblázatban). A felnőtt gyerekek körében is hasonló a munka nélkül lévők aránya (36%), és közöttük viszonylag több a nem közfoglalkoztatott munkanélküli.

A 15–24 éves háztartástagok 60 százaléka tanul, de köztük is 24 százalék van munka nélkül. Körükben különösen magas a jövedelem nélküli inaktívak aránya.

A 6. táblázatban már közöltük a megkérdezettek legmagasabb iskolai végzettségét, most – megismételve az ottani adatokat – az 56. táblázatban bemutatjuk a családtagjaikét is. Nincs érdemi eltérés, a családtagok iskolai végzettsége lényegében ugyanolyan, mint a megkérdezetteké. Míg országosan 16 százalék a legfeljebb általános iskolát végzettek aránya a 25–64 évesek körében, addig a mintában 48 százalék ez az érték. (Ennek az összehasonlításnak a szempontjából az OKJ-s végzettség is általános iskolának számít.) A szakképzés szempontjából hasonló a helyzet, mint országosan, az ennél magasabb végzettségűek, különösen a felsőfokúak aránya azonban sokkal kisebb a mintában.

Ez persze nem meglepő, hiszen minél alacsonyabb valakinek az iskolai végzettsége, annál valószínűbb, hogy munkanélküli és így közfoglalkoztatott lesz. Igazán a fiatalok iskolázottsági helyzete érdekes. Szomorú tény, hogy a 19–24 éves családtagok között lényegében ugyanannyi a legfeljebb általános iskolát végzettek aránya, mint az idősebbek körében. Hasonló a helyzet a felsőfokú végzettség terén is. Ha figyelembe vesszük a még iskolába járókat is (lásd az on-line elérhető kiegészítő táblázatban), és feltesszük, hogy mindenki elvégzi azt az iskolát, ahova jár, akkor sem lesz nagyobb a felsőfokú végzettségű fiatalok aránya magasabb, mint az idősebbeké. Jelentős eltolódás csak az érettségi tekintetében tapasztalható, itt a fiatalok között sokkal kedvezőbb a helyzet. A fiatal érettségizettek mintegy kétharmada szakközépiskolát végzett, illetve oda jár. (Ezt külön nem mutatjuk be.) A 15–19 évesek körében is megfigyelhető az érettségit adó középiskola felé történő elmozdulás.

A 15–19 évesek 16 százaléka már nem tanul, és az adatokból az valószínűsíthető, hogy közöttük is csak kevéssel lesz alacsonyabb a legfeljebb általános iskolát végzettek aránya, mint az idősebbek körében. A 19–24 évesek között ugyanis 17 százalék azok aránya, akik kimaradtak a szakképző iskolából vagy a középiskolából. Ők tehát maradtak alapfokú végzettségűek. Ha ez az arány nem javul a jelenleg 15–19 évesek között – ami a tankötelezettség 16 éves korban történő megszüntetése miatt nem várható – akkor az ő esetükben is a korábbiakhoz hasonló (talán egy kicsit kedvezőbb) marad a csak általános iskolát végzettek aránya.

56. táblázat: A háztartástagok legmagasabb iskolai végzettség szerinti megoszlása (%)

	19–24 éves családtagok ^a N = 117	25–64 éves családtagok N = 406	Minden 25–64 éves a mintában	Országos ^b
Kevesebb mint 8 általános	4	8	6	1
8 általános	36	32	34	15
OKJ-s képzés	3	6	7	-
Szakmunkásképző, szakiskola	23	32	28	30
Érettségi	32	17	19	31
Felsőfokú (vagy magasabb)	2	5	6	22
Összesen	100	100	100	100

^a Csak 1-2 százalékpontos eltérést okozna, ha hozzávennénk az ugyanebbe a korcsoportba tartozó megkérdezetteket is.

^b Saját számítás a 2011. évi KSH HKÉF alapján.

Az iskolai végzettséget tekintve közvetlen összehasonlításra ad lehetőséget az, hogy a mintában van 94 olyan megkérdezett, aki felnőtt gyerekeivel együtt él (a részletes adatok megtalálhatóak az on-line elérhető kiegészítő táblázatban). Az adatok viszonylag csekély javulásról árulkodnak.

Megemlítjük még, hogy a 3 év alattiak 6 százaléka jár bölcsődébe, ami csak kevéssel marad az országos átlag alatt, pedig a kora gyerekkori fejlesztés intézményi lehetőségeire ebben a körben különösen nagy szükség volna. A 4-5 évesek igen nagy arányban járnak óvodába, a 6-7 évesek pedig mindannyian vagy iskolába vagy óvodába járnak, ami – ebben a mintában – a kevés említhető pozitívum közé tartozik. (A részletes adatok megtalálhatóak az on-line elérhető kiegészítő táblázatban.)

Összességében azt állapíthatjuk meg, hogy a közfoglalkoztatottak körében tapasztalt alacsony iskolai végzettségi szint csak csekély mértékben válik kedvezőbbé a következő generációban. Ha figyelembe vesszük a korábbi alfejezetekben a 15 éven aluliak helyzetéről írtakat (a fűtetlen lakásban, rossz táplálkozási és egészségügyi körülmények között élők magas arányát), akkor nem várható, hogy ők magasabb iskolai végzettségi szintre jutnak. Sőt ennek az ellenkezője, az alacsony végzettség bővített újratermelése valószínűsíthető.

4.5.6. Szubjektív kérdések

A kérdőív végén néhány szubjektív kérdést is feltettünk arról, hogy a (közelmúltbeli) közfoglalkoztatottak hogyan látják helyzetüket. Először egy 0-tól 10-ig terjedő skálán besorolhatták, hogy mindent egybevetve mennyire elégedettek az életükkel. A 0. fokozat a teljes elégedetlenséget, a 10. a teljes elégedettséget jelenti. Hasonló kérdést tettünk fel az anyagi helyzettel való elégedettséget illetően is.

A magyarok általában, nemzetközi összehasonlításban nagyon elégedetlenek az életükkel.²⁶ A hasonló kérdésre adott válaszok országos átlaga jelentősen meghaladja azonban kutatásunk átlagát: 4,8-as átlag szemben a mintabeli 3,5-tel (lásd 57. táblázat). Általában tudjuk, hogy alacsony jövedelmi szint mellett az élettel való elégedettséget nagy mértékben befolyásolja a jövedelem, de legalább ilyen erős hatása van a munkaerő-piaci helyzetnek is: a munkanélküliek jövedelmüktől függetlenül is elégedetlenebbek az életükkel, mint a többiek.

Mintánkban a döntő többség közfoglalkoztatott, de ahogy láttuk, mintegy 15 százalékuk munkanélküli (beleértve a nem regisztráltakat is), 5 százalékuk pedig rendszeresen foglalkoztatott (van még néhány alkalmi munkás, egyéb inaktív, de az ő számuk még kevesebb). Nagyon kicsik az esetszámok, ezért ezekből messzemenő következtetések nem vonhatók le, de érdekes, hogy a rendszeresen foglalkoztatottak átlagos elégedettsége megegyezik az országos átlaggal. A közfoglalkoztatottaké jóval alacsonyabb, a nem közfoglalkoztatott munkanélkülieké pedig még alacsonyabb. Az a tény, hogy a közfoglalkoztatottak elégedettebbek az életükkel, mint a többi munkanélküli, nyilvánvalóan összefügg az időlegesen magasabb jövedelemmel is, amit tükröz az anyagi helyzettel való elégedettség különbsége. Ezt támasztja alá, hogy akik sokat (a 2009 óta eltelt idő többségében) voltak munka nélkül, ide értve a közfoglalkoztatotti státuszt is, nemcsak a teljes átlagnál, hanem a jelenleg közfoglalkoztatottaknál is elégedetlenebbek az életükkel.

²⁶ Lásd erről pl. Molnár Gy. – Kapitány Zs. (2013): Miért elégedetlenek annyira a magyarok az életükkel? A szubjektív jólléte befolyásoló tényezők mikroszintű összehasonlító elemzése magyar és osztrák adatokon. MTA KRTK Műhelytanulmányok, MTDP 2013/47.

57. táblázat: Az étellel és anyagi helyzettel való elégedettség átlagos értékei

	Elégedettség életével	Elégedettség anyagi helyzetével
Megkérdezettek összesen (N = 488, ill. 515)	3,5	2,8
Rendszeresen foglalkoztatottak (N = 29, ill. 30)	4,8	4,3
Közmunkások (N = 348, ill. 376)	3,6	2,9
Munka nélkül lévők (N = 83, ill. 79)	2,6	2,2
Többnyire munka nélkül volt ^a (N = 300)	3,3	2,7
Országos adat ^b	4,8	-

^a Azokat soroltuk ide, akik a 2009 eleje óta eltelt idő többségében munka nélkül voltak, lásd 8. táblázat.

^b Forrás: Helliwell–Layard–Sachs (eds.) (2012): World Happiness Report. New York: UN Sustainable Development Solutions Network, The Earth Institute of Columbia University, 170 p. <http://issuu.com/earthinstitute/docs/world-happiness-report>

A megkérdezettek közel fele (48%) úgy ítéli meg, hogy az elmúlt évben romlott háztartása anyagi helyzete, ezen belül 12 százalék szerint jelentősen romlott. Javulást csupán 17 százalék érzékelt, a jelentős javulást elkönnyelők aránya 1 százalék alatti. (A részletes adatok megtalálhatóak az on-line elérhető kiegészítő táblázatban.)

Az anyagi helyzet változásának érzékelése erősen függ az aktivitási helyzet változásától. A jelentős romlástól a jelentős javulás felé haladva 1-től 5-ig pontértéket rendelhetünk az egyes kategóriákhoz, és kiszámíthatjuk az átlagokat. Ezt mutatja be az 58. táblázat. A 3 alatti átlag azt jelzi, hogy több a romlás, mint a javulás. A rendszeresen foglalkoztatottakról (vagy nagy részükről) tudjuk, hogy a közelmúltban még közfoglalkoztatottak vagy munkanélküliek voltak, hiszen így lett a minta kiválasztva, az esetükben tehát ennek tulajdonítható a pozitív irányú változás enyhe főlénye. (A háztartás anyagi helyzetét nyilván a többi tag aktivitásának alakulása is befolyásolja).

A munkanélküliek helyzete ennek a fordítottja. Szintén a minta jellegzetessége miatt ők nemrég közmunkások voltak. Az ebből való kiesés értelem szerűen rontott anyagi helyzetükön. Kétharmaduk számolt be a háztartás anyagi helyzetének romlásáról. Az éppen közfoglalkoztatottak is átlag alatt vannak, ami azt jelenti, hogy többüknek romlott a helyzete, mint ahányuknak javult. Ez nyilván attól is függ, hogy előtte dolgoztak vagy munkanélküliek voltak-e.

58. táblázat: A háztartás anyagi helyzetének változása – az értékelések átlaga,^a
N = 530

	Átlag
Megkérdezettek összesen	2,6
Rendszeresen foglalkoztatottak	3,3
Közfoglalkoztatottak	2,7
Munka nélkül lévők	2,2
Egyéb (alkalmi munkás, egyéb inaktív)	2,4

^a A jelentősen romlottól a jelentősen javultig az 1–5 pontokat rendelve az előző táblázatban bemutatott kategóriákhoz.

A szubjektív helyzetet tekintve a legnagyobb problémát talán nem is a jelenlegi rossz közérzet, hanem a tehetetlenség érzése jelenti. A megkérdezettek több mint 60 százaléka úgy gondolja, nem tud tenni annak érdekében, hogy jobbra forduljon az élete. Így gondolja ezt a jelenleg közfoglalkoztatottak erős többsége is: nem rajta múlik, hogy javul-e az élete.

59. táblázat: Úgy gondolja, nem tud tenni annak érdekében,
hogy jobbra forduljon az élete, N = 517 (%)

	Résarány az adott kategórián belül
Minden megkérdezett	61
Rendszeresen foglalkoztatottak	43
Közfoglalkoztatottak	62
Munka nélkül lévők	68
Egyéb	57

Erősen függ mindettől, hogy mit gondolnak, javulni fog-e háztartásuk anyagi helyzete a következő évben. Összességében egy kicsit többen vannak azok, akik romlásra, mint azok, akik javulásra számítanak (60. táblázat). Azoknak viszont, akik úgy vélik, hogy tudnak valamit tenni életük változtatása érdekében, több mint felük (56%) javulásra számít. Azok, akik nem látnak saját lehetőséget, nyilván külső hatásokban bíznak.

60. táblázat: Mire számít, hogyan változik háztartása anyagi helyzete a következő 12 hónap során? N = 528 (%)

	Totál	Tudnak tenni helyzetük jobbra fordításáért	Nem tudnak tenni helyzetük jobbra fordításáért
Jelentősen romlik	8	3	10
Romlik	26	14	33
Nem változik	38	27	46
Javul	27	53	10
Jelentősen javul	1	3	1
Összesen	100	100	100
Átlag (1-től 5-ig pontozva)	2,9	3,4	2,6

A szubjektív mutatók körében a szubjektív, saját értékelés szerinti egészségi állapotot is megkérdeztük. Ennek során a megkérdezettek a következő kategóriákba sorolhatták saját egészségi állapotukat: nagyon jó, jó, megfelelő, rossz, nagyon rossz. A vonatkozó szakirodalom kimutatta, hogy az önértékeléses egészségi állapot jól tükrözi a ténylegest és szorosan összefügg a halandósággal.²⁷

A szubjektív egészségi helyzet *önmagában* történő vizsgálata messze túlmutatna ennek az elemzésnek a keretein, itt csak egyetlen vonatkozásra térünk ki. Szokás szerint az egészségi állapot öt szintjéhez 1-től 5-ig pontértéket rendelve, átlagot számolunk. Azt tapasztaljuk, hogy azoknak az egészségi állapota, akiknek a családjában szükség lett volna gyógyszerre, de nem jutott rá pénz, sokkal rosszabb, mint a többieké (61. táblázat). A különbséget nem az okozza, hogy akinek szüksége volt gyógyszerre, annak értelemszerűen rosszabb az egészségi állapota, hiszen jelentős különbség áll fenn azokkal szemben is, akiknek szükségük volt gyógyszerre, és mindig meg is tudták venni. (Várakozásunknak megfelelően az ő egészségi állapotuk kis mértékben rosszabb azokénál, akiknek az elmúlt évben nem volt szükségük gyógyszerre.)

A 0,4 pontos különbség önmagában is elég jelentős, de ez csak alsó becslés. A gyógyszer kiváltására vonatkozó kérdés (lásd a 48. táblázatot) a család felnőtt tagjaira vonatkozott, tehát nem biztos, hogy magára a megkérdezetre. Előfordulhatnak olyan esetek, amikor valaki más felnőttnek lett volna szüksége gyógyszerre, és nem tudták azt megvenni. Ez értelemszerűen nem hat a megkérdezett egészségi állapotára.

A 48. táblázat adatai szerint azoknak, akiknek szükségük lett volna felnőtt gyógyszerre, 56 százaléka nem tudta mindig kiváltani, ami az összes megkérdezett 43 százaléka.

²⁷ Lásd például: Idler E. L., Benyamini Y. [1997]: Self-rated health and mortality: A review of twenty-seven community studies. *Journal of Health and Social Behavior*, 38, 21–37.

Itt tehát, a közfoglalkoztatottak több mint 40 százaléka esetében közvetlenül tetten érhető a nyomorból fakadó egészségromlás. Ebből arra is következtethetünk, hogy hasonló súlyosságú következményekkel jár az is, ha a gyerekeknek nem jut gyógyszer.

61. táblázat: A szubjektív egészségi állapot átlagos értékei a gyógyszerhez jutás függvényében, N = 526

	Átlagos pontérték
Minden megkérdezett	3,2
Akikkel előfordult, hogy a család valamelyik felnőtt tagjának szüksége lett volna gyógyszerre, de nem jutott rá pénz	3,0
Akik mindig meg tudták venni a szükséges gyógyszert	3,4
Akiknek nem volt szükségük gyógyszerre	3,5

Megjegyzés: a szubjektív egészségi állapot pontértékei 1-től 5-ig terjednek, a magasabb érték jelöli a jobb egészségi állapotot. Az egyes kategóriák pontos értelmezéséhez lásd a 48. táblázatot.

Utolsó szubjektív kérdésünk arra vonatkozott, hogy a megkérdezett véleménye szerint van-e haszna a közmunkából a településnek, ahol dolgozik. A nagy többség (78 %) úgy ítélte meg, hogy van, de nem elhanyagolhatóak a területi különbségek: a legtöbben a Dél-Dunántúlon érezték a közmunka hasznát, őket Budapest követi, míg a legrosszabb a helyzet Észak-Magyarországon. A 27. táblázatban láttuk, hogy a közmunkával kapcsolatos egyéb problémák szempontjából is Észak-Magyarországon a legrosszabb a helyzet, legalábbis a mi mintánkban.

62. táblázat: Van-e a haszna a közmunkából a településnek, ahol dolgozik?
N = 528 (%)

	Totál	Budapest	Észak-Magyarország	Szabolcs-Szatmár-Bereg	Alföld	Dél-Dunántúl
Azok részaránya, akik szerint volt haszna	78	89	72	79	77	94

Annak fontosságára, hogy ha nem értelmetlen feladattal bízzák meg a közfoglalkoztatásban dolgozókat, a 63. táblázat is rávilágít: azoknak az élettellel való átlagos elégedettsége, akik szerint volt haszna az általuk végzett közmunkának, sokkal nagyobb, mint azoké, akik szerint nem volt.

63. táblázat: Az élettellel való elégedettség a közmunka értelmessége függvényében

	Átlagos elégedettség
Akik szerint volt haszna a közmunkának	3,6
Akik szerint nem volt haszna	3,0

5. Mit mondanak a közmunkások – az interjúk alapján

„Arról beszélt a miniszter úr, hogy munkaalapú társadalmat akar. De hogy lehet munkaalapú társadalom, ha nincs munkahely?”

5.1. Akikkel beszélgettünk...

„Éppen bementem pecsételni, erre megkérdezte a hölgy, hogy akarok-e dolgozni. Nem akartam mondani neki, hogy mit gondol, mi az istennek járok ide...”

Kiadványunk 5. fejezete az interjúelemzés eredményeit, tanulságait összegzi. Az interjúzás célja az volt, hogy kiegészítve a survey-adatokat, szűk keresztmetszetben, néhány nézőpontból láttassa a „közmunkások” helyzetét és tapasztalatait. A kérdőíves adatfelvétel mintájába bekerültek közül – a kérdezés idején vagy az elmúlt három évben közfoglalkoztatottak – 42 fővel készült strukturált interjú. Ezek alátámasztják, illetve „életszerűbbé” teszik a kérdőíves adatfelvétel egyes eredményeit, ugyanakkor – természetesen – még annyira sem alkalmasak általános következtetések levonására, mint az 533 fős mintán végzett elemzés. Ezzel együtt az interjúkból kirajzolódnak jellemző életkörülmények, életutak és helyzetek, valamint tipikus problémák és nehézségek. A fejezetben ott utalunk vissza a kérdőíves felmérésre, ahol ennek jelentősége lehet, illetve ahol az interjú kutatás kifejezetten megerősíti a kvantitatív eredményeket. (Ugyanakkor világos, hogy 42 közfoglalkoztatott tapasztalata és véleménye nem feltétlenül tükrözi a több mint 500 fős – nem reprezentatív – mintából levont következtetéseket.)

Az interjúalanyok „kiválasztása” – a kérdőíves mintához hasonlóan – esetleges. A Hálózat a közmunkás csoportján²⁸ és vidéki tagszervezetein keresztül érte el azokat a személyeket, akik nem csak a kérdőívre válaszoltak, hanem vállalták a hosszabb és életük bizonyos részleteit mélyebben kérdező interjút is. Az 1–1,5 órás strukturált interjúkat a Hálózat tagjai, önkéntesei készítették öt fő témakör mentén (háttér információk; miért, hogyan lett közmunkás; a munka keretei, körülményei; a közfoglalkoztatás hatása a családra; társadalmi megítélés, jövőkép). Ezek közül – némileg átalakítva az interjúvázlat felépítését – azokat a blokkokat elemezzük, amelyekről megfelelő mennyiségű és minőségű információval rendelkezünk.

²⁸ Lásd erről: <http://kozmunokaszozgalom.blog.hu/>

5.1.1. Az interjúalanyok alapvető jellemzői

Az interjúalanyok (42 fő) éppen fele nő. A megkérdezettek többsége (mintegy kétharmaduk) jelenleg is közfoglalkoztatott, kisebb részük korábban végzett „közmunkát”. Az adatfelvétel idején többen már csak a foglalkoztatást helyettesítő támogatást (FHT) kapták, és néhányan mondták azt, hogy dolgoznak, tanulnak vagy gyese-n vannak. Az interjúalanyok negyede legalább öt-hat éve (vagy még régebben) került be a közfoglalkoztatás rendszerébe, és kisebb-nagyobb megszakításokkal kizárólag „közmunkásként” dolgozott. Van olyan fiatal munkanélküli, aki 16 éves korától végez „közmunkát”. Olyan is, aki a diploma megszerzése után közvetlenül került be közfoglalkoztatásba. Egy idősebb interjúalany a közelmúltban felmondta közmunkás-szerződését (elesve ezzel a segélytől is), hogy másként próbáljon boldogulni. A megkérdezettek iskolai végzettsége változatos képet mutat, az alacsony végzettségűek ugyanannyian vannak, mint a diplomások. A négy végzettségi csoportban szinte azonos az interjúalanyok száma (10–11 fő). A nyolcosztályos és szakmunkás végzettségűek mellett találkozunk tanítóval, matematika-számítástechnika tanárral, konzervatóriumot végzettel, könyvelővel, tervező statisztikussal, óvónővel és bőrdíszművessel is. Az egyik tanár végzettségű interjúalany 2005 óta közfoglalkoztatott, a zeneakadémiát végzett zenész jelenleg közmunkás brigádvezető. Az óvónő, aki „közmunkásként” volt adatrögzítő, takarító és portás, valamint az üzemgazdász ma már FHT-ből élnek. Az interjúk mindenesetre „kézzel foghatóvá teszik” azt a szabályozást, amely szerint minden típusú „közmunkát” el kell fogadni, iskolai végzettségtől függetlenül.

Az interjúalanyok többsége családban él, gyereket/gyerekeket nevel. Közel felük (19 fő) Budapesten vagy 100 ezer főnél népesebb városban (megyeszékhelyen) lakik. (Ahogy a kérdőíves mintában, itt is két megyei jogú város adja a többséget.) Öt interjú készült középvárosokban (10 ezer – 40 ezer fő közötti), négy kisvárosokban (5 ezer – 10 ezer fő közötti) élőkkel. További hét-hét interjúalany 1 ezer – 4 ezer fős, illetve ezer lélekszámúnál kisebb falvakban él.

64. táblázat: Az interjúalanyok száma településnagyság és iskolai végzettség szerint (fő)

Lakóhely	Interjúalanyok iskolai végzettség szerint				Összesen
	8 osztály vagy kevesebb	Szakmunkásképző, szakiskola	Érettségi (szakközép- iskola, gimnázium)	Diploma	
Budapest	2	–	–	2	4
100 ezer fő feletti város	–	4	6	5	15
10 ezer–40 ezer fő közötti város	1	2	1	1	5
5 ezer–10 ezer fő közötti város	2	1	–	1	4
1 ezer–4 ezer fő közötti község	4	1	1	1	7
1 ezer fő alatti község	2	2	2	1	7
Összesen	11	10	10	11	42

5.1.2. Életkörülmények

Az interjúalanyok negyede sorolta önmagát és családját az átlagosan élők közé. A többiek arról számoltak be, hogy megélhetésük nehéz, folyamatos anyagi problémáik vannak, szegénységben élnek. (A kérdőíves elemzés alapján a megkérdezettek közel kétharmada jövedelmi szegény, 90 százaléka pedig a létminimum alatt él. Ezen túl a kérdőíves kutatás – többek között – a depriváció, a lakásszegénység, az eladósodás jelentős arányait mutatta ki. Röviden: igen mély nyomorról számolt be.) A nagyvárosban élők életkörülményei valamivel kedvezőbbek, mint a kistelepülésen élőké. (A fővárosban három hajléktalan emberrel készült interjú, az ő élethelyzetük nyilván sokkal rosszabb, mint másoké.) A városi interjúalanyok között vannak, akik hírhedt lakótelepen, mások szegregált cigány telepen élnek. A falvak kilátástalansága ennél is súlyosabb: nincsenek szolgáltatások és olyan lehetőségek, amelyekbe kicsit bele lehetne kapaszkodni. Az egyetlen „mentsvár” a közfoglalkoztatás (és elvéve a fekete – és alkalmi munka), amely – elsősorban a vidéki kistelepülések egy részén – függőségi viszonyokkal terhelt. Nem meglepően, sokan megfogalmazták, hogy lakóhelyük környékén „közelben, s távolban” nincs munkahely. Mások hosszas és kudarcos munkakeresés után lettek „köz munkások”.

A helyzet többségük számára adott: közfoglalkoztatás vagy semmi. Mindegyikük dolgozna, mondhatni, mindent elvállalna, hogy kicsivel jobb legyen a család helyzete. Csak néhány példa a helyzet illusztrálására: „Ez egy mélyszegénységben élő település... És itt nem csak, hogy a romák, itt mindenki mélyszegénységben él, és kiháló falu, egy öregedő falu, és itt sokkal nem lesz jobb semmi. (...) 765 lakosa van a falunak, hát munkaképes lakos, azt nem tudom megmondani pontosan, hogy mennyi, de hogy aki eljár aktívan dolgozni a faluból, szégyen ide, szégyen oda, négy ember. (...) „Nyolcvanakárhányba” volt bányászjárat, volt egy úgymond másik járat, ami egy órával később ment, és a buszra nem fértünk fel.” (nő, kistelepülés) „A lakóhelyemről annyit, hogy egy nyomortelepen élek, ami felszámolás alatt van már több mint 15 éve.” (férfi, város) „Lefelé, mindig lefelé megyünk. Itt ez a település egy hátrányos helyzetű település és zsákfalu. És itten a lehetőségek tárháza az lecsökkent a nullára, itt a munkahelyek megszűntek, itt kár valamiről is beszélni...” (nő, kistelepülés) „Itt Borsodban... ez itt katasztrófa, ami van.” Még egy példa, amely a jövedelmi viszonyok alakulását érzékelteti: „Amíg a téesz üzemelt, addig minden embernek volt munkája, minden embernek volt megélhetősége, az életszínvonal teljesen másabb volt. És amióta az életszínvonal lejjebb esett, nincs munka, azóta egyik ember a másikat szeretné... amelyiknek egy fél kanál levestel több jut, mint neki, abba a fél kanál levesbe beleölni, és sajnós ezt tapasztaltam is.” (férfi, kistelepülés)

Az interjúk alapján az életkörülmények, élethelyzetek három fő csoportja látszik (1) *Tartós mélyszegénységben élők.* Ők azok, akik már régen kiestek a munkaerőpiacról, vagy soha nem is léptek be oda (fővárosi hajléktalanok, nagyvárosi „kirekesztettek”, leszakadó térségekben élők. (2) *Az átlagnál jóval rosszabbul élők,* akik próbálnak megkapaszkodni (nagyvárosban élők, falusi alsóközéposztályba még éppen beleférők, vagy onnan éppen kiesők); (3) *Önmagukat az átlaghoz sorolók* (korábban munkahellyel rendelkező városiak és olyan falusiak, akik a közmunka mellett egyéb alternatív módokon jövedelemhez tudnak jutni). (A csoportosítás persze tovább bontható, cizellálható, és nem jövedelmi adatokat, hanem életkörülményeket, az élet egyes dimenzióit tükrözi, amelyek sok szempontból szubjektívek.) Az életkörülményekre vonatkozó kérdések kapcsán számos mindennapi probléma került felszínre. Ezek egy része a legelemibb feltételek hiányáról, nélkülözésről számol be, másik részük a (korábban még elérhető javakról szóló) fokozatos lemondásokról tanúskodik. Többen azt is mondták viszont, hogy „mindenük megvan” a megfelelő élethez. (Ez persze igen relatív.)

(1) *Tartós mélyszegénységben élők.* Az ebbe a csoportba tartozók számára a köz-foglalkoztatás a 22 800 forintos FHT-hez képest jóval nagyobb bevételt jelent. Egy részük hosszú évekkal ezelőtt vált munkanélkülivé (alapvetően strukturális okok miatt), másik részük – a valamivel fiatalabb generáció – már be sem tudott lépni a nyílt munkaerőpiacra. Nekik szinte semmi esélyük elhelyezkedni lakóhelyük típusa és földrajzi fekvése, alacsony iskolai végzettségük, cigányságuk vagy éppen hajléktalanságuk miatt. Tisztában vannak azzal, hogy ha kiesnek a rendszerből, minden esélyüket elvesztik *minimális életfeltételeik* biztosítására. Ezekben a családokban jellemző a közüzemi tartozások felhalmozása, a súlyos eladósodottság, a közművek kikapcsolása, a minimális fogyasztás. Semmilyen lehetőségeik és erőforrásaik nincsenek arra, hogy kiegészítő bevételekhez jussanak, a szegénységből kikerüljenek.

„Édesanyámmal és a testvéreimmel {élek} (...) Ők is a kommunális gondnokságnál közhasznúként dolgoztatnak 1–2–5 hónapot, majd munkanélküliek lesznek, majd segélyben részesülnek. Egyedül édesanyám kap egy minimális kis nyugdíjat. Ez biztosítja a megélhetésünket.”

(férfi, kisváros)

„Hajszampont vettem ma is, ez nem luxus ezen az áron. Nagyon szeretem, ha van otthon hajlak, ami tényleg olyan kis alapvető semmiség, de ez engem mindig boldoggá tesz. Hát ez a testi higiéniahoz hozzátartozik. Nincs álmom, mert tudom, hogy nincs értelme álmodni, amit elérhetek, ennyi.”

(nő, város)

„Ősszel talán veszünk egy nadrágot, aztán tavasszal egy pólót és ennyi. Ennyi a ruházódásunk. Nem nagyon szoktunk költekezni. Mindig kapunk ismerősektől kabátot vagy nadrágot, amit már kinőttek, vagy nem kell nekik, amit ő már nem hord. Nekünk az van, amit kapunk.”

(nő, kistelepülés)

„Kilakoltattak, tartozásom volt, először rengeteg tartozásom volt, ez tény, mert a férjemnek se, nekem se volt munkám. Beléptünk ebbe az {adósságkezelési} programba, amiben segítettek, és részletre kellett kifizetni. Azt fizettem éveken keresztül, és maradt 53 ezer forint lakbértartozásom, és kilakoltattak.”

(nő, város)

(2) Az átlagnál jóval rosszabbul élők. Ők azok, akik korábban (a közleműltban, néhány évvel ezelőtt) dolgoztak, de különböző okok miatt kiestek a munkaerőpiacról. Magukról azt mondják, hogy nem élnek jól, mindennapos anyagi gondjaik vannak, de – közvetlen környezetükhöz, településükhöz viszonyítva – nem tartoznak a legszegényebbek közé. Együkük megfogalmazása szerint „az átlagosnál kicsit lejjebb, a szegénynél kicsit fentebb”. A közfoglalkoztatási bérrrel úgy tudják valamelyest szinten tartani magukat, hogy a családban jellemzően van egy „rendes” (nagyjából minimálbéres) kereső, illetve egyéb módokon egészítik ki a háztartás költségvetését. Fogyasztásukat fokozatosan alábbadták, sorra mondtak le korábban elérhető (elvileg nem különösebben költséges) kiadásairól, de megszokott (közel sem magas) élet-színvonalukhoz még próbálnak ragaszkodni.

„Nem azt a kólát iszom, amit a nem szegények isznak (...) Ez olcsó kóla, ez 220 Ft, ez 2,5 liter. (...) Fagylaltot sem veszünk, fagylaltozni már régen nem járunk. Már kivettük az életünkből, pedig azt is szerette az én lányom, meg én is, és nem megyünk fagylaltozni.

(nő, kistelepülés)

„49 900 forint az, amit kézhez kapok. Ez így hát ugye, párommal is tervezzük, hogy hát gondolkodunk rajta, hogy jó lenne már így családalapításról gondoskodni. De nem nagyon merünk úgy ténylegesen bele vágni. Most így elég magunkat meg a kutyánkat fenntartani.”

(nő, kisváros)

„Hát a tűzifa az az, ami mindig is gond, minden év januárjától a következő év januárjáig. Mert ott mindig csak egy kicsit, kicsit, kicsit félrerakni, de hát így, hogy 15 000 forint „köbje”, plusz a fuvar. Így nagyon-nagyon nehéz.”

(nő, kistelepülés)

„Nem vagyok bejelentve sajnos. Mégis elmentem, mert többet is keresek, és a családomnak így bírok nagyobb biztonságot nyújtani, hogy őket ellátom. Meg, hogy másképp a számlákat nem bírnám kifizetni. Meg nem bírnám fenntartani a rezsit... Hetente fizet, minden pénteken, de ott dolgozni is kell sokat. 11 óra hossza, 16 óra hossza. Annyit le kell húzni. 450 forintos órabérben vagyok.”

(férfi, kistelepülés)

(3) *Önmagukat az átlaghoz sorolók.* A harmadik csoportba azok tartoznak, akik korábban – az előző csoporthoz hasonlóan – dolgoztak, esetleg ma már ismét dolgoznak. Ők azok (elsősorban, de nem kizárólag magasabb iskolai végzettségűek), akik rendelkeznek valamennyi erőforrással ahhoz, hogy kilépjenek a rendszerből, illetve egyéb módokon is jövedelemhez jussanak. A városokban élők mindenféle munkákat elvállalnak (nagyobb az esélyük is – alacsony státusú, de legalább „rendes” – munkahelyre), a falusaiak pedig egyéb módon (háztáji gazdálkodás, alkalmi munkák) egészítik ki bevételeiket. A kategória persze nagyon relatív és szubjektív. Átlagosnak ítélte élethelyzetét például az a nyolcosztályos végzettségű kisvárosi férfi, aki 2013 első felében még közmunkásként utat csókányozott, a kérdés idején viszont már „fóliázással” kereste a kenyerét (feketén). Átlagos helyzetűnek tekinti magát egy hat éve közfoglalkoztatott falusi férfi is, akinek iskolai végzettsége nyolc osztály, 22 éves munkaviszonya van, most „közmunkásként” kazánfűtő. Az a falusi, eladói végzettséggel is rendelkező varrónő szintén ide sorolja magát, aki mintegy három éve közfoglalkoztatott, és általában utcát seper, szemetet szed.

„Én akkor veszem ki a szabadságot {közfoglalkoztatottként}, amikor van értelme. Volt olyan hónap, hogy 12-13 napot lent voltam {a közeli városban}. A hétvégéket, meg még vagy 4-5 napot. És két hét alatt 2 kilót kerestem. Napi 14 ezerért vagyok lent. Én a gránitot dolgozom meg. Én a napi bérem meg merem kérni, és meg is kérem. Tudom, hogy nem mindenki tudja úgy végezni ezt a munkát, mint én. És azon túl, hogy keresett szakmunka, én minőségi munkát adok ki a kezemből. Ők már a kész darabot adják el a temetőben, csak kiviszik és kifizettetik. Reggel fél négykor kelek, és este hétre vagyok otthon.”

(férfi, kistelepülés)

„Azokat az átmeneti nehézségeket, amióta megszűnt a folyamatos munkaviszonyom, és nem is dolgoztam, és a nejem is gyesen volt, akkor azt nehezebben éltük meg. Annyi mindig jutott, hogy nem csődöltünk be, mint családi kasszával, hanem mindig jutott mindenre, akkor, amikor nem volt jövedelmünk, nyilván kevesebb. Családi gazdaságát is működtettünk, ott azért tudtunk néha mihez nyúlni. Mert odahaza sok mindent megtermelünk, és így könnyebben át tudtuk vészelni a komolyabb nehézségeket is. (...) Ez is egy érdekes dolog, amikor hazakerültem, akkor én egy évig nem dolgoztam, de én eljártam napszámba, diploma mellett...”

(férfi, kisváros)

5.2. Út a közmunkába. És van-e onnan kiút?

„Nagyon sokat beszélgetek a kollégáimmal, beosztottjaimmal, mivel én vagyok a csoportvezető. Nagyon sokakat látok, akik komoly szakmával rendelkeznek, van, aki gyógyszerész volt, de nem tudom, ki hol csúszott el. Én nem kérdezem őket, ők nem beszélnek. Rosszul táplált, nyomorult emberek, nagyon kihasználva.”

5.2.1. A „közmunkába kerülés” jellemző útjai

Az „Út a munkához” programot leghátrányosabb helyzetű kistérségekben (LHH) vizsgáló kutatás szerint „a több mint egy éve munka nélkül lévő emberek közül a közmunkában érintett csoport a legtöbb mutató tekintetében rosszabb helyzetű a közmunkából kimaradóknál: a közmunkások nagyobb valószínűséggel romák, alacsonyabb iskolai végzettségűek, családjukban (a közmunkát nem számítva) kevesebb a foglalkoztatott és kisebb mértékben jutnak alkalmi és/vagy fekete-munkához.” (Bass 2010: 58) Az Esély Labor Egyesület már idézett vizsgálata szerint az általuk megkérdezett közfoglalkoztatottak harmadának (34%) várnia kellett a „közmunkára”. Ez az arány az LHH kistérségekben és a hajléktalanok körében 47, illetve 43 százalék. (Koltai 2013)

Az interjúalanyok között vannak néhányan (főként városiak), akik számára a közfoglalkoztatás átmeneti kényszerpálya. A többség számára a „közmunka” azonban sehová nem vezet, az „éppen csak létezés jogát” is feltételekhez kötő kényszer. Olyan „lefelé húzó spirál”, amely gúzsba köti őket, és semmilyen kiutat nem képes kínálni. (Ők nem tartoznak bele abba a bizonyos „5 százalékba”, akik ki tudnak lépni a nyílt munkaerőpiacra.) Marad számukra a bizonytalanság és a szegénység. Hogyan lehetne másként magyarázni például ezt: „Nehezen beszél az ember arról, hogy milyen szociális és lakhatási körülmények között él. Mert általában a közmunkások rossz szociális közegben laknak, és ezért kényszerülnek ilyen munkára. Belekényszerítik egy mesterségesen generált foglalkoztatási módba... Az összes számla mind rám vár. Hogy érzékeltessem, a 63-ból 40 ezer forint elmegy számlákra. Így frusztrációt érez az ember. Így nap, mint napra élni. Volt, hogy nem volt mit elvinni a munkába. Volt, hogy a munkatársaim adtak ennivalót. Ez pszichésen megviseli az embert, főleg aki alapvetően beteg.” (férfi, város) A sor folytatható: „Teljesen kilátástalannak látom a jövőt, a jövőnket. Fordítva ülünk a bilin. Kicsit ez a közmunka mindenkinek kényszer. Az ötlet nem rossz, mert már tizenvalahány éve nem élnék. De finomítani kellene rajta. Nem mondom, hogy keressen annyit, mint, aki célirányosan egyetemet végzett, de ne

zsemlén éljen. De minden emberben benne van, hogy dühéből bevásárol fizetés után. És tudja, hogy nem lenne szabad. De húst akar enni. Állatot.” (férfi, főváros) Ezzel együtt a közfoglalkoztatásba sokan be akarnak kerülni, minthogy más lehetőségük a segélynél magasabb jövedelemre nincs. Általánosan (nem csak a néhány interjú alapján) tapasztalható jelenség, hogy a „közmunkáért” is meg kell küzdeni, illetve azt is ki kell érdemelni. A kérdőíves adatok alapján a válaszadók több mint 40 százaléka szerint 2013-ban az előző évekhez képest nehezebbé vált a bekerülés. (A budapesti megkérdezettek között 73 százalék ez az arány.) „A munkaügyi központban „ráütnek” a gépre”, és valakit kiközvetítenek, valaki meg hetente jár be veszekedni, hogy közvetítsék ki, mert már lassan az egy éve is lejár, nem kap segélyt. És akkor sem közvetítik ki.” (férfi, nagyváros)

Egyéni élethelyzetek vannak, de a közfoglalkoztatásba vezető út oka – nem meglepő módon – a strukturális munkanélküliség. Egyrészt azért, mert a rendszerváltás óta „fennmarad, erősödik a nagyon alacsony képzettségű, egyre nehezebben foglalkoztatható munkaerő torlódása a perifériákon”. (Kovács K., Lados M., Somlyódy P. E. (2008): 11–12) Másrészt a 2008-as válság az ország más térségeit is érintette, sok munkahely ennek hatására szűnt meg. Az országos munkanélküliségi ráta (15–64 évesek körében) 2007-ben még 7,5 százalék, 2010-ben már 11,2 százalék volt. A mindig kedvező helyzetű Közép-Magyarországi régióban ebben az időszakban 4,7 százalékról 7,8 százalékra emelkedett a mutató értéke. (NFSZ). „A közfoglalkoztatásnak 2012-ben minden korábbinál nagyobb szerep jutott, a költségvetési szférában ilyen formában foglalkoztatottak átlagos létszáma – az év eleji havi néhány tízezerről 100 ezer fölé növe – 90,8 ezer volt. Ez mintegy másfélszerese az előző évinek, és meghaladta az utóbbi években kiugrónak számító 2010. évi szintet is.” (KSH 2013/a: 2–3)

Az interjúk alapján a közfoglalkoztatásba kerülés két fő iránya rajzolódik ki. (1) Az interjúalanyok egy elkülöníthető csoportja tartós munkanélküliként lett közmunkás, úgy, hogy hosszú évek óta (vagy talán soha) nem volt munkahelye az elsődleges munkaerőpiacon. Ők jellemzően (hátrányos helyzetű) kistélepülésen élő, alacsony iskolai végzettségű emberek, akik egyébként rengeteget dolgoznak, számos módon igyekeznek családjukat (rendszeretlen, bizonytalan és alacsony) jövedelemhez juttatni. Ez nem nagyon lehet más, mint a közfoglalkoztatás és a fekete – és/vagy szezonális munkák. Többen számoltak be arról, hogy a közfoglalkoztatás munkaideje után és hétvégeként, amit csak lehet, elvállalnak, dolgoznak napi 12–14 órát. A munkaügyi kirendeltségekkel ők is tartják a kapcsolatot („együtt kell működniük”), de onnan valódi állásajánlatot szinte soha nem kapnak.

„1980-ban esküdtünk meg, jöttek a gyerekek, a termelő szövetkezetben dolgoztam. És amikor a teés megszűnt, gondolkodtunk valamiben. Tehenekkel foglalkoztunk, amikor a fiam megszületett. (...) Megszűnt a tejszarnok, ahol leadtuk a tejet, itthon pedig nem lehetett annyi tejet eladni, ami volt nekünk. És akkor csináltam a munkaügyi központ által egy varrónő képzőt, az egy 12 hónapos tanfolyam. Elmentem a varrodába dolgozni, ott dolgoztunk másfél évet, ha jól hiszem, annyit. Akkor megszűnt a varroda, mert csak rehasosokat vesznek fel a varrodába, tehát csökkent munkaképességűeket vesznek fel oda. Utána megint munkanélküli lettem. Megint gondoltam egyet, el kellene menni tanulni, elmentem ABC eladónak, hogy hátha avval jobb lesz, mert keresik az eladókat. Hát nem lett jobb... Egyszerre jártam akkor két iskolát, mert akkor csináltam a közösségi munkás képzőt is, mikor az ABC eladót. Tehát ABC eladóként egy napot nem dolgoztam, közösségi munkásként dolgoztam nyolc hónapig, de elhelyezkedni itt ezekkel a szakmákkal még a környékünkön se lehet, mert a varrodát is megszüntették, mindent, nincs munkalehetőség.”

(nő, község)

„Tavalyi évben megkerestek, mert volt egy ember, aki kapott egy másik állást, ő talált magának állást, és a Start – munkaprogramban állandó létszám van, és az állandó létszám miatt akkor fel kellett venni egy embert, és engem megkerestek, és így kerültem be ebbe a Start – munkaprogramba. Idén pedig azért, mert a tavalyi évben nem teljesítettem rosszul, és ezért szerintem megkaptam idén is.”

(férfi, kistelepülés)

„Egy barátom, aki földdel foglalkozik kérdezte, hogy ráérek-e délután? Mondom, Sanyi, egy óráig dolgozok, de fél kettőkor már ráérek. Mit akarsz? Mondta, hogy bálázzák a lucernát, és délután be kellene hordani a bálákat. Semmi gond, mondom, akkor fél kettőkor találkozunk, el is jött értem kocsival. (...) Egyig dolgoztam, utána fél kettőkor találkoztunk, ahogyan megbeszéltük. Akkor, mondom, pakoljuk meg a pótkocsit, hogy ne üresen menjünk. (...) Mentünk. Hajnali fél egykor végeztünk. 700 darab bála volt. Ha az ember hajnali fél egyik fel van, csak kifárad. Na, az a lényeg, hogy elaludtam. Pénteken fél tízkor ébredtem fel. A bálákat pakolni fel a pótkocsira, le a pótkocsiról, utána elhelyezve piramisba a végleges helyén, hogy ha jön az eső, ne ázzon meg, ezzel fél egyre végeztünk. Egy óra, negyed kettő körül értem haza. Egész nap, reggel négy órától elég volt fél kettőig fel lenni. Oszt megaludtam. Hogyne aludtam volna meg. Felébredtem, de hova menjek már fél tízkor...”

(férfi, kistelepülés)

„1993 óta élek {a kisvárosban}. Az első évben rögtön munka nélkül voltam, mert nem tudtam elhelyezkedni. Kazincbarcikáról kerültem ide, ahol tanítottam 17 évet, majd 94-ben helyezkedtem el az egyik általános iskolában mint pedagógus. Főiskolai végzettségem van, testnevelés-földrajz szakos képesítéssel. 1994-től 2007-ig helyben tanítottam, 2007-ben szűnt meg a munkaviszonyom.”

(férfi, kisváros)

(2) Az interjúalanyok másik része munkája elvesztése után nem talált újabb álláslehetőséget. Szinte mindegyikük hosszas és eredménytelen munkakeresésről számolt be. A sikertelenség részben magyarázható az alacsony iskolai végzettséggel és a lakóhely típusával, de a csoportba tartozók között vannak városiak és diplomások is. Elmondták néhányan: együttműködésük a munkaügyi központtal/kirendeltséggel intenzív, még sem sikerül elhelyezkedniük. Sem képzettségüknek megfelelőt, sem annál alacsonyabb végzettséget igénylő munkát nem találnak. Nem egyszerű a helyzet egy olyan országban, ahol a 6,7 millió gazdaságilag aktív korú (15–64 éves) népességre kevesebb, mint 4 millió foglalkoztatott jut.²⁹

„Hat évig dolgoztam 100 ezerért sírkövesként egy egri cégnél, de egy éve leszámoltam a pénz miatt, hiszen a buszbérletet is én fizettem, és annyiból nem lehet megélni. Három hónapig voltam munkanélküli, majd elszegődtem közmunkára. Nekem 31 éves munkaviszonyom van...”

(férfi, kistelepülés)

„Minden létező fórumon próbáltam munkát keresni, nézni. Önéletrajzot írtam, motivációs levelet írtam. Sok helyre személyesen vittem el, volt ahova interneten keresztül jelentkeztem, telefonon érdeklődtem, újságokból találtam hirdetéseket. Munkaügyi Központ ajánlott egy-két helyet ahova beadtam a pályázatomat. Ez volt a ritkábbik eset. (...) Hivatalosan munkába kétszer dolgoztam. De nagyon rövid ideig mind a kettő. Az egyiknél árufeltöltőként dolgoztam, azt az egészségi állapotom miatt nem tudtam sokáig végezni. A gerincem nem bírta a cipekedést. A másik pedig egy teljesítménybéres munka volt, ahol telefonon kellett keresni potenciális tanulókat. Az szörnyű volt. Az sem tartott sokáig, mert nem hoztam a statisztikailag elvárt eredményt...”

(nő, nagyváros)

²⁹ KSH STADAT, http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qlf002.html

„Édesanyám zenész volt, hegedűművész. Az egész család zenész volt. Édesapám turnézott, járta a világot (...) Utána ő a Zeneakadémián lett professzor. A nővérem az USA-ban él, ő is szintén zenész. Én magam is zenét tanultam, először konzervatóriumot végeztem (...) Pódiumművész lettem volna. Belekezdtem a repertoár-gyűjtésbe, ami minimum két év. Egy év sikerült (...) Én így lettem közmunkás, hogy egy zenész semmi máshoz nem ért, csak a zenéhez...”

(férfi, főváros)

„Lassan 60 éves {vagyok}. Nagyon régóta nem dolgozom az eredeti szakmámban, könyvelő vagyok, illetve a könyvelői pályán dolgoztam. A 90-es évek óta a családi meg egyéb helyzetem is megromlott, meg az anyagi helyzetem is. Nem a szakmámban dolgoztam, voltam utcaseprő, alkalmi munkás, fizikai munkás és munkanélküli is természetesen. A lényege az a dolognak, hogy dolgozni szerettem volna mindig, de mivel olyan szakmám nincsen, ami keresett lenne a mai munkaerő piacon, meg a korom miatt is, ezért a munkaügyi hivatal ajánlotta fel, mikor egyszer pecsételni voltam, hogy van ilyen közfoglalkoztatási rendszer, ahol van lehetőség parkfenntartásra, takarításra. Ilyen jellegű munkát már végeztem, meg tudtam, hogy milyen, meg mivel más ajánlatom nem volt, meg más lehetőségem, ezért elvállaltam. Természetességgel elvállaltam...”

(férfi, főváros)

5.2.2. Kiút a közmunkából?

A már idézett 2011-es adatok szerint a közmunkások 5 százaléka tudott kilépni a munkaerőpiacra. (Cseres-Gergely és mtsai 2013) Egy Bács-Kiskun megyei kistérségen, ahol mintegy 100 közmunkás vesz részt a Start – munkaprogramban, 2013 nyarán a polgármester és közfoglalkoztatás-szervező évi 10–15 százalékra becsülték az elhelyezkedők arányát. Az „Út a munkához” program hatásvizsgálata szerint (LHH kistérségekben) a megkérdezettek tizede került vissza a munkaerőpiacra, „ami a semminél ugyan lényegesen jobb eredmény, de értékét némileg csökkenti, hogy az ebben az időszakban munkanélküliek közül azok, akik nem végeztek közmunkát, két és félszer nagyobb arányban jutottak újra munkához (24%). (...) Az „Út a munkához” program a valóságban a közfoglalkoztatottság konzerválását, vagy a minden ellátásból való kikerülés alternatíváit kínálja az emberek többsége számára.” (Bass 2010: 60). Bárhogy is nézzük, az adatok és elemzések nem nagyon alapozzák meg azt, hogy a közfoglalkoztatás a munkaerő-piaci (re)integráció eszköze.

A kérdőíves kutatás alapján a válaszadók több mint 70 százaléka jelentkezett már állásra, nekik jóval kevesebb, mint ötödük kapott munkát (nem csak az elmúlt három évet, hanem a korábbi időszakot is tekintve). Ezzel szemben 2009 óta a megkérdezettek több mint fele végzett bejelentett vagy nem bejelentett alkalmi munkát. Az interjúalanyok között vannak néhányan, akik a közfoglalkoztatási periódus után el tudtak helyezkedni az elsődleges munkaerőpiacon. Van, aki fontos munkatapasztalatnak tartja (iskolában, civil szervezetnél, és nem utcán, parkban végzett) „közmunkáját”. Mások azt emelik ki, hogy így legalább volt valamilyen elfoglaltságuk és némi keresetük, amíg munkát találtak (ők alapvetően nagyvárosiak, magasabb iskolai végzettségűek, akik nem a legalacsonyabb presztízsű tevékenységeket végezték). A gyakori azonban nem ez. A többség tapasztalata az, hogy a közfoglalkoztatásból nem tud feljebb lépni, bejelentett munkahelye a munkapiacon valószínűleg nem lesz. Akik képzésről számoltak be, azok sem bíznak elhelyezkedésükben. Több interjúban előjön, hogy „rendes munka” kellene, viszont a lehetőségek és jövőképek nagyon bizonytalanok és esetlegesek. (Nem véletlen talán, hogy a kérdőíves kutatás szerint a közmunkával kapcsolatos második legsúlyosabb probléma az ideiglenesség és kiszámíthatatlanság.)

„Én szerintem már olyan munkám nem lesz, mert 50 évet meghaladtam, sehova nem vesznek fel. Voltam már több helyen, megkérdezik hány éves, mondom, hogy 54... Sajnos 40 év alatt gondoltuk.”

(férfi, nagyváros)

„Nem is fájdítom a szívemet ezzel, nem hiszem, hogy valaha lehetőségem lenne visszakérülni a régi rendszerbe. A munkakörök már be vannak töltve.”

(nő, kistelepülés)

„Azért lettem közmunkás, mert ugye a törvény, az kötelezi az embert. Tehát ez nem kívánság műsor, hogy most megkérdezzük, hogy te akarsz-e a köz érdekében dolgozni. Ugye, ha az ember a jogosultságait nem akarja elveszíteni, akkor ez egy kényszerpálya.”

(férfi, város)

„Hát ez az állás, ez mivel hogy egy éves állás, december 31-ig, addig is szól a munkaszerződésünk. A jövőre vonatkozóan meg passz. A jövőre vonatkozva semmi sem biztos.”

(férfi, kistelepülés)

„A Start – munkaprogramban második évbe, hogy részt veszek, és nekem tetszik, mert nem három hónap. Megvan egy egész évem, és ez úgy nekem sokkal jobb, hogy nyugodt vagyok, hogy ebben az évben legalább nem kell munkát keresni. Igaz, hogy folyamatosan keresek mellette, de eddig még nem találtam.”

(férfi, kistelepülés)

„Hát úgy látom én, hogy ha őszinte lehetetek, olyan nagyon nagy reményeket nem lehet már ahhoz fűzni, hogy az embernek van egy munkahelye, akár szerződéssel, akár véglegessel, határozatlan időre kötött szerződése. (...) Nem látom biztosnak a jövőt...”

(férfi, kisváros)

„Végül is így ebből a körből nem tudtam kilépni. Nem tudom, ez a jövő zenéje, de nem nagyon látok rá lehetőséget sajnos.”

(nő, nagyváros)

„Biztatni nem biztatnak senkit. Mi a kolléganőkkel, akikkel közhasznúak vagyunk, reménykedünk. Ugye, a remény hal meg utoljára, de bízunk abban, hogy hátha lesz még ilyen program. Esetleg egy picit több fizetés, és akkor aztán nagyon boldogok leszünk.”

(nő, nagyváros)

5.3. A közmunka jellemzői, körülményei

„Milyen munkaköri leírás? Itt semmi nem volt. Annyi volt, hogy lapáttal szedd ki az árokból az eldobott taknyos papír zsebkendőt, kesztyű nélkül.”

(férfi, kisváros)

5.3.1. A „fizetés”

A napi nyolcórás közfoglalkoztatás nettó bére (családi adókedvezmény nélkül) 2013-ban 49 453 forint.³⁰ Ez a 2011-es (szeptembertől) és 2012-es bérhoz képest mintegy 2500 Ft-tal magasabb összeg. (A kérdőíves adatok szerint a mintába került közfoglalkoztatottak átlagos havi jövedelme éppen 49 ezer forint. Nem meglepő, hogy a survey-adatok alapján is az alacsony bérezés a legnagyobb probléma. Fontos – és az interjúk által is megerősített – megállapítás, hogy a „köz munkások” alapvetően a „rendes”

³⁰ Alapesetben a 8 órás közfoglalkoztatási bruttó bér 2013-ban havi 75 500 Ft, 2014. január 1-től 77 300 Ft. Ez 2,4 százalékos emelés, amely nettóban 1200 forintnyi többletet jelent.

munkabérhez mérik közfoglalkoztatotti fizetésüket, minthogy dolgoznak érte.) A „köz-munkások” fizetése 2009-ben és 2010-ben még a minimálbér összegével egyezett meg, ami nettó 60 ezer forint volt. Az elhíresült politikusi nyilatkozat, amely szerint 47 ezer forintból meg lehet élni, vagy a magyarországi valóság teljes ismeretlenségét tükrözi, vagy csak politikai cinizmus a legsérülékenyebb társadalmi csoportokkal szemben. Ma a közfoglalkoztatottak nettó bére 23 százalékkal alacsonyabb a nettó minimálbér összegénél. Utóbbi pedig 25 ezer forinttal marad el a KSH által számított létminimum értékétől (az egy aktív korú felnőttre számított létminimum 2012-ben 85 960 forint volt, a 2013-as becslült összeg 93–94 ezer forint). A szegénységi küszöb 2012-ben 66 ezer forint volt (Tárki 2013), ez pedig mintegy 17 ezer forinttal magasabb a közmunkások fizetésénél. Csak néhány évre visszatekintve: ha nem is jelentős mértékben, de 2010 és 2013 között emelkedett a minimálbér és az átlagkeresetek, természetes módon nőtt a létminimum és a szegénységi küszöb értéke is. A „munkanélküli segély” összege és a közfoglalkoztatás bére nem csak reálértékéből vészett, hanem nominálértéken is jelentős mértékben csökkent. Előbbi összege a vizsgált három év során mintegy 6 ezer forinttal, utóbbi közel 11 ezer forinttal lett kevesebb. (65. táblázat)

65. táblázat: Néhány kereset-típus, a „segély” és szegénységi küszöbök összegei, 2010–2013 (nettó, Ft)

	2010	2011	2012	2013
Minimálbér	60 236	60 600	60 915	64 190
Átlagkereset	132 604	141 151	144 085	149 018 ^a
Közfoglalkoztatás bére (8 órás)	60 236	47 025	47 029	49 453
„Segély” (RÁT, BPJ, FHT)	28 500	28 500	22 800	22 800
Létminimum (1 aktív korú felnőttre)	78 736	83 941	85 960	94 000
Szegénységi küszöb (1 főre) ^b	59 441	62 463	66 000	–

^a 2013. jan.–szept.

^b OECD 2-es skála, mediánjövedelem 60%-a. Források: KSH STADAT-táblák.

http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_qli030.html,

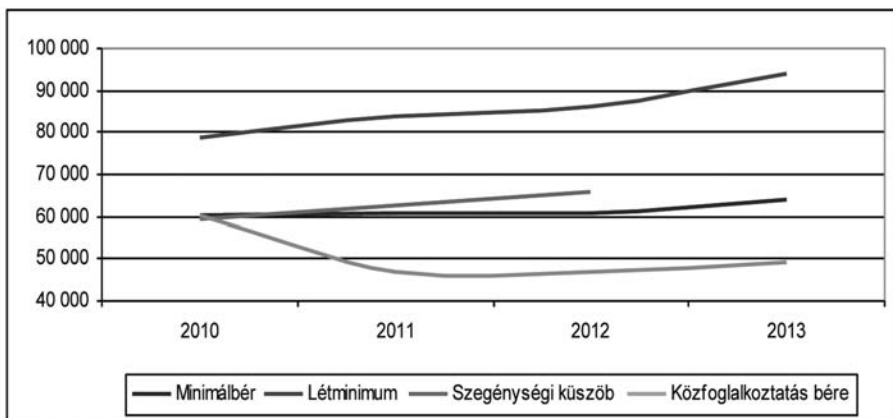
http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zhc011.html,

http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qli042.html

KSH (2013/b), NFSZ (2013), KSH (2013/c), Tárki (2013)

Ahogy az 3. ábra jelzi, a közfoglalkoztatottak „fizetése” jóval alatta van minden olyan küszöbnek (minimálbér, szegénységi küszöb, létminimum), amely az emberek minimális megélhetésének feltétele. Ráadásul a közmunkabér 2010–2011 között nagymértékben csökkent. A szándék tehát, amit már az „Út a munkához” program is képviselt, egyértelmű és egyre nyíltabb: a segéllyél kicsivel kapjanak többet ezek az emberek, azért viszont dolgozzanak meg rendszeren. Másként: tisztességes munkát sem az állam, sem a piac nem tud adni Magyarországon (főként nem a leszakadó térségekben, illetve országosan mintegy 500 ezer embernek), a segélyért azonban meg kell dolgozni, és fel kell adni az emberi méltóság utolsó maradványait is.

3. ábra: A minimálbér, a létminimum, a szegénységi küszöb^o és a közfoglalkoztatás béreinek változása, 2010–2013 (nettó, Ft)

^o OECD 2-es skála, mediánjövedelem 60%-a. Források: KSH STADAT-táblák, KSH (2013/b), NFSZ (2013), KSH (2013/c), Tárci (2013)

A Esély Labor Egyesület kutatása szerint „a közfoglalkoztatás hátrányai közül legtöbbször a kevés fizetést emelték ki (29%), amit árnyaltabban kell értelmeznünk. Hiszen a fizetés valóban alatta marad a minimálbéreknél, de többségük számára csak szociális jövedelmek lennének elérhetőek közmunka hiányában, és bizony annál magasabb a közmunkás bér (ha nem is sokkal). Az elmúlt években csökkenő segély összegekhez (amihez a hozzáférés is egyre nehezebb) képest a közmunka bizony akár áhított jövedelemmel is bírhat.

Többen ki is emelték, hogy így azért többet tudnak keresni, mint amennyi a segély.” (Koltai 2013: 38) A megállapítás egyértelmű, az már azonban kevésbé, hogy miért is kell ennek így lennie.³¹

Az interjúalanyok többsége tehát – szintén nem meglepő módon – az alacsony fizetést említette az egyik legfőbb problémaként. A lényeg talán ennyi: *„A munkalehetőség nagyon megnehezült. Ha van is, mint ez a közfoglalkoztatás, akkor az nagyon lealacsonyító. 49 000 forintból eltartani egy családot képtelenség. Szerintem az még nem dolgozott ennyi pénzért, aki ezt kitalálta.”* (nő, kistelepülés) Akárhogy próbálkoznak, a napi nyolcórás munkáért járó bérből igen csak szűkösen tudnak megélni. A gyerekes családokban az összeg – a családi adókedvezmény miatt – valamivel magasabb, de közel sem annyi, amennyivel ténylegesen fedezni tudnák a gyermeknevelés költségeit (a családi pótlékkal együtt sem). Azzal természetesen tisztában vannak a megkérdezettek, hogy ha nem lenne „közmunka”, akkor a 22 800 forintos FHT-ből kellene megélniük, ami egyértelműen lehetetlen. Egyikük így ad hangot elkeseredettségének: *„... ez a gyönyörű Fidesz-kormány a 28 500 forintot is levette 22 800-ra. Egy kicsit lejönnének, legalább egy hónapig, kettőig vagy háromig. (...) Ebből az illetményből, hogy milyen rózsásan virítának, kíváncsi volnék rá. És utána lehet, hogy egy kicsit másképp gondolkoznának, ha megkóstolnák ezt a kenyeret, amit nekünk kiosztottak”.* (férfi, kistelepülés) Az interjúalanyok egy csoportja, akik már hosszú évek óta szinte csak közfoglalkoztatás keretében tudnak dolgozni, emlékeznek arra, amikor legalább a minimálbért hazavihették fizetésként. Még azok az interjúalanyok is említették az alacsony fizetést és az azzal járó nehéz megélhetést, akik egyébként értelmesnek, hasznosan tartják végzett (köz)munkájukat. Egy példa csak: *„Hát a közmunkával semmi gondunk sincsen, sokkal szebb lesz tőle a falu, megcsinálunk mindent, amit mondtak, csak az a baj, hogy kevés pénzt adnak.”* (férfi, kistelepülés) Ráadásul az interjúalanyok egy része nem nyolc órában, hanem négy-hat órában dolgozik vagy dolgozott, ami még kevesebb pénzt jelent. A magasabb végzettségű közfoglalkoztatottak azt nehezményezik, hogy – önkormányzatnál, annak intézményében, szociális-gyermekjóléti alapszolgáltatónál dolgozva – ugyanazt a munkát végzik, mint a közalkalmazottak, csak éppen jóval kevesebb bérért (és más munkaviszony keretében). Ez spórolás az államnak és az önkormányzatnak, de jelentős veszteség (és gyakran megalázó helyzet) a „köz munkásnak”. *„... a közfoglalkoztatás az önkormányzatok számára {vizont} előnyökkel járt, 90–95%-os állami támogatás mellett hozzájárult a kötelező önkormányzati feladatok ellátásához. Az ellenőrzött és*

³¹ Lásd erről pl. Kovács István. Akinek a minimálbér az álma – Egy közmunkás élete. Magyar Narancs Online. 2013. december 7. <http://magyarnarancs.hu/kismagyarorszag/akinek-a-minimalber-az-alma-egy-kozmunkas-elete-87808>

az adatszolgáltatásba bevont településeken a 2009–2010. években a közfoglalkoztatottak 75,0%-át településtartási, közterület/középület karbantartási, valamint az ár- és belvíz elvezetési területeken, 10,5%-át az egészségügyi és szociális, 14,5%-át pedig oktatási és művelődésügyi területen foglalkoztatták. A 2011. évben ezek aránya a felsorolás sorrendjében 91,5%, 3,2% és 5,3% volt.” (Állami Számvevőszék 2013: 49)

„Na, most ó órában mit keresel, és akkor oda van az egész napod, és akkor megint az van, hogy nem előrébb vagy 20 000–30 000 forintért. Most az ember kiszámolja egy hat órában, hogy mennyit kap, akkor nem jól vagyunk ilyen téren.”

(férfi, kistelepülés)

„Mindenki mondja, hogy legalább van munkám. De így, hogy az önkormányzatnál dolgozom, így ugyanazt a munkakört látom el, csak jóval kevesebb pénzért. És azért ez... Oké, hogy ne panaszkodjon az ember, mert legalább van pénze meg van munkája, de kicsit azért megalázónak gondolom azt, hogy ugyanarra kérnek meg, mint mást esetleg háromszor annyi pénzért.”

(nő, kistelepülés)

„Most megint az anyagiakra visszatérve. Akkoriban – de ez most megint kész röhej, ha azt veszem – kaptam 64 000 Ft-ot. No, most ezelőtt 15 évvel is ennyit kaptam, na, akkor most hol vagyunk. Ezelőtt 15 évvel is 64 000 Ft-ot kaptam 8 órában.”

(férfi, kistelepülés)

„Főleg egy friss diplomás nem erről a fizetésről álmodik. Még faluhelyen sem. Tehát ahogy ugye már mondtam, ez a harmadik szerződése, minden alkalommal fél éves szerződést kaptam. Ez a harmadik a másodiknak a meghosszabbítása, amit igazából kikönyörögtek a részemre... mert, hogy kellene a munkaerő, de ezt nem tudják közalkalmazotti foglalkoztatással megoldani, csak így közmunka program keretében. (...) Ugyanazért a pénzért a teljesen más felelősséget mástól is megkövetelik. Nem egyforma a munka és a fizetés. Pedig óriási különbség van a kettő között. (...) A szülés után a jegyző lekorlátozta a szerződést, és utána már egyszerűen nem lehetett visszakérülni a közszférába. Sajnos csak ez maradt, az ember vagy elfogadja, vagy otthon tengődik segélyen. Sajnos nem volt más választás.”

(nő, kistelepülés)

„Szerintem most kezd kinőni a gyerekcipőből ez a közmunkaprogram, ugyanis kezdik az emberek tudomásul venni, hogy azért dolgozni is kell a segélyért. Különösen azóta nőtt meg ennek a jelentősége a munkanélküliek számára, mióta lecsökkent a segély 28 000-ről 22 000 egynéhány száz forintra, és azért a 48-49 ezer forint mégis több.”

(férfi, kisváros)

5.3.2. Munkakörülmények: „35 fok melegben kézi kaszáljál csak...”

2011-ben a közfoglalkoztatottak háromnegyede (73%), 2012-ben 60 százaléka alacsony státuszú („szakképzettséget nem igénylő”) munkát végzett. További 3-4 százaléuk dolgozott olyan munkakörben, amelyhez felsőfokú vagy középfokú végzettség szükséges. (Koltai–Kulinyi 2013) „A statisztikai adatok és a kérdőív eredményeiből is egyértelműen látszik, hogy a munkakörök kevés változatosságot mutatnak. Jellemzően betanított jellegű, egyszerű fizikai munkákat ajánlanak, ahol a munkaerő-piaci reintegráció vagy a munkavállalási készségek fejlődése kevésbé várható.” (Koltai–Kulinyi 2013: 22) „A 2009. évben a közhasznú foglalkoztatottak 46,1%-a, a 2010. évben 43,1%-a volt alacsony iskolai végzettségű. A 2011. évben a mutató tovább emelkedett, a közfoglalkoztatásban résztvevő legfeljebb 8 általános iskolai végzettségűek 56,0%-os aránya 15,7%-kal magasabb volt, mint az álláskeresők között az alacsony iskolai végzettségűek 40,3%-os aránya.” (ÁSZ 2013: 50) A közfoglalkoztatás elsősorban az alacsony végzettségű munkanélkülieket célozza meg. Ez nem feltétlenül kellene azonban, hogy gyakran nagyon rossz munkakörülményeket eredményezzen.

A nem megfelelő *munkakörülményekről* sokat hallani, így a kérdőíves adatfelvételben és az interjúkban is rákérdeztünk ezekre. Ahogy a 3. fejezetben olvasható, a közfoglalkoztatottak mintegy harmada számára súlyos probléma, hogy nem biztosítanak számukra öltözőt, WC-t, mosakodási lehetőséget, védőitalt. Ez pedig tekinthető a megálgázó bánásmód jelének is, illetve azt mutatja, hogy a kiszolgáltatott „köz munkások” alapvető jogait semmibe veszik. Az *interjúalanyok esetében ennél jobb az arányok*: közel felük meg volt elégedve a munka körülményeivel, a környezettel, a köz munkát irányítókkal és a munkatársakkal. Ők jellemzően azok a „köz munkások”, akik (általában magasabb iskolai végzettséggel) irodai tevékenységeket végeznek, közintézményekben dolgoznak. Van, akik civil szervezetnél adatrögzítési munkát végzett, családsegítő központban, iskolában adminisztrált vagy iskolai pedellus volt. Ami talán a legfontosabb számukra, hogy „nem úgy kezelték, mint egy köz munkást...” (nő, nagyváros)

„... mint adminisztrátor, akkor is hat órában, és akkor is {nagyvárosban} arra tudnám helyezni a hangsúlyt, hogy másfajta munkamenet volt a jellemző, viszont mindenhol barátságosan fogadtak, és tényleg azért, ha valahol elakadtam, akkor mindenki szívesen állt a rendelkezésemre”.

(férfi, nagyváros)

„A brigádvezető a közvetlen főnököm, szerintem ő megértő, ő odafigyel azért a dolgokra, ő tudja, hogy mit kell csinálni és az a lényeg. (...) Ő megoldja a problémánkat, bármilyen problémával nyugodtan lehet fordulni hozzá. Szerintem ő tudja is, hogy az embereknek mi kell, meg azért ő is ember.”

(férfi, kistelepülés)

„Kezet lehet mosni, (...) vannak mobil vécék, meg van ilyen szalonnasütő, oda szoktunk bemenni, és ott vannak ilyen pad, asztalok. (...) Rengeteget hoznak ásványvizet. Van szénsavas meg szénsavmentes, úgyhogy mind a két fajtából van. (...) Nekem jó, én szeretem ezt a munkát.”

(férfi, nagyváros)

Azok viszont, akik problémákról számoltak be, komoly hiányosságokat, megalázó körülményeket és bánásmódot idéztek fel. A munkakörülmények terén szintén választóvonal a település típusa: a 42 interjú alapján az látszik, hogy a kistelepüléseken sokkal kevésbé figyelnek arra, hogy legalább a minimális feltételeket biztosítsák a „közmunkások” számára. A nagyobb városokban és a fővárosban ezekre mintha jobban ügyelnének. (A kérdőíves adatok szintén azt mutatják, hogy a kistelepüléseken az átlagosnál rosszabb a helyzet ezen a téren.) Általános probléma a kint (utcán, külterületen, mezőgazdasági utak mentén) végzett „közmunka” kapcsán, hogy a dolgozók nem tudnak vécére menni, nem tudnak megebédelni, kezet mosni, de az sem ritka, hogy a nyári melegben nem kapnak innivalót, télen pedig sehol nincs lehetőségük melegedni.

„A nap úgy kezdődött, hogy megfogta az ember a kukáját. Mondom, szerencsés helyen dolgoztam, mert egy WC is tartozott hozzánk, oda be lehetett pakolni, le lehetett mosakodni. Többieknek nem volt meg ez a lehetőség se. (...) Vagy valaki a parkban megfürdött, vagy úgy ment el, ahogy volt. Ez a villamoson esetleg kellemetlen nyáron, amikor izzad az ember. Nekem szerencsém volt, hogy ott a WC-ben le tudtam pakolni, meg át is tudtam öltözni, és meg is tudtam mosakodni. (...) A kollégám összeszedte a nagyobb papírokat a mezőről, ürítette a kosarakat, én addig söpörtem. Nem csak a klasszikus utcaseprő munkát végeztük, hanem kertészetit is. A bokrok alól kiszedtük a szemetet, eligazítottuk a fa törmeléket, hogy ne száradjon ki. (...) Nem kifejezetten csak takarítási munka volt. Itt nem olyan szabályok voltak, mint az utcaseprőnél, hogy nem léphet le a járdáról, mert az már nem az ő területe.”

(férfi, főváros)

„Van takarítónő kint az uborkaföldön, de ő azt mondta, hogy nem takarítja ki a WC-t. Az egyik terhes kismamának akarta odaadni a seprűt meg a vizet, hogy takarítsa ki ő.”

(nő, kistelepülés)

„Én a télen voltam főlháborodva, a téli munkánál. Erre mondok egy példát: melegedő hely biztosítva nem volt. Ilyeneket el kellett felejteni nagy ívbe. Most gondold el, egész nap kint vagy a mínusz, legyen csak mínusz tíz fok, esik a hó. Most hiába van rajtad egy esőkabát, tíz perc alatt nem lehet eltűrni a havat a járdáról. Mert ha azt vesszük, akkor mehetnék gázperzselővel, oszt csak így csinálnék, és elmenne a hó. De ilyen, hogy most jól van elsepertem, van egy melegedő hely, ahol meg tudok melegedni, és egy fél óra múlva megint megyek és elseprem tovább a havat. (...) Ide feljöttünk, és kint raktam tüzet. Itt hátul, ott raktunk tüzet az udvarban, mert a végén az is baj volt. Mondom főnök, akkor adjál melegedőt. Nem. Akkor engedjen be a tornaterembe. És azt mondta rá, hogy az meg nem melegedőhely. Ilyen téren megint az emberrel van kibaszva, mert ugye megköveteli a munkát, de amit neki kellene biztosítani, az nincs.”

(férfi, kistelepülés)

„Hát az iskolában, amikor takarítottam, ott azért probléma nem volt, de az ebéd-hordásnál, ott volt, mikor a hófúvásban is biciklivel kellett menni, és ki kellett hordani az ebédet. (...) Ott van a hivatalnak a kocsija, azzal könnyebb lenne kihordani... Nem. Mi ülünk biciklire, és akkor menjünk a nagypartra, és hordjuk őt, hat embernek, mikor mennyinek.

(nő, kistelepülés)

„Vécét nem is láttak. Ami engem felháborított, és többször szóvá is tettem, és volt is problémám belőle, hogy elraknak a városnak végére. Van ott egy hatalmas placc, kukoricával bevetve. Se vécé, semmi nem volt. 40 fok melegben nem adtak egy üveg ásványvizet sem. Volt olyan munkatársam, aki rosszul lett, úgy vittük be a fa alá. Egy gyerekes anyáról beszélünk. Szerintem embertelen volt és megalázó is. Az, hogy egy nőnek be kellett menni a kukoricásba kis vagy nagy dolgát intézni, és mellette jöttek az autók, kamionok. Egy pasi nem számít, engem hadd nézzenek. De ez szerintem mélyen sértette az emberi méltóságot is.”

(férfi, kisváros)

„Gereblyéltem, szemetet szedtem, fűvet szedtem, autót pakoltam, néha még megalázó munkakört is el kellett végeznem, ami nem volt feladatomban sem nekem, sem a munkatársaimnak. Döglött állatot földelni. Magánterületről való kihurcolása. A kommunális gondnokság egyik munkatársának az anyósához bedobott valaki egy döglött kecskét, és azt kellett hurcolni. Természetesen nem tartozott a feladatunkhoz, de ha szóltunk volna érte, azt mondják, hogy viszont látásra, el lehet menni.”

(férfi, kistelepülés)

„Azért is könyörögni kellett, hogy kullancs riasztót hozzanak, mert sok emberbe rengeteg kullancs volt. Kérdezték, amikor jött ki a főnök, hogy hol van a többi ember. Hát mondtam, hogy bementek az ügyeletre a doktorhoz, mert kullancs ment beléjük. (...) Nagy könyörgéssel bementem a városgondnokságra, és úgy mondtam, hogy hozzanak ki kullancs irtót, mert az emberek nem fognak kijönni, dolgozni.”

(férfi, kisváros)

Több interjúalany két fő szempontot említett még: a normál munkaviszonyhoz képest kevesebb szabadnapot és az eszközök, felszerelések hiányát. Az egyik interjúalany hosszú munkaviszonya után azt sérelmezte, hogy 59 évesen mindössze 20 nap szabadsága van. Egy másiknak szintén az a problémája, hogy „20 napom van szabadságra, nem kapunk utalványt, nem kapunk csekket, tehát semmit az égardta világon nem kapunk”. (nő, város) Egy harmadik megkérdezett mindezt így magyarázza: „A szabadság az úgy működik, hogy egy munkás egy évi szabadságának a 70%-át kapjuk mi meg, (...) mi úgyis a minimálbérnek 70%-át kapjuk meg, akkor a szabadságnak is a 70%-át kapjuk meg.” (férfi, kistelepülés) A rendelkezésre álló munkaeszközökkel kapcsolatos vélemények megoszlanak. Hasonlóan a munkakörülményekhez, a „közmunka” helyszíne (a település és a munkahely típusa) ebben az esetben is meghatározó. Az interjúalanyok közel fele elégedett volt a munkaeszközökkel: ők munkájukat jellemzően „bent” (irodában, intézményben) végzik. A „hivatal”, a civil szervezet például számítógépet biztosít az adminisztrációs feladatokhoz, az iroda viszonylag felszerelt, a munkavégzést nem hátráltatják ilyen hiányok. „Megmondom őszintén, én nagyon szerencsének mondhatom magam mert, hála a jó istennek, mikor jöttek ezek a közmunkaprogramok, akkor mindig olyan helyekre sikerült elhelyezkednem, ahol nem volt hiányosság. (...) Tényleg mindennel fel voltak szerelve ezek az intézmények, létesítmények. (...) Volt minden olyan eszköz, ami ahhoz kellett, hogy a munkámat el tudjam rendszeresen végezni.” (nő, nagyváros) Az interjúalanyok másik fele viszont olyan hiányosságokról számolt be, amelyek lehetetlenné teszik vagy megnehezítik a munkavégzést, miközben a munkát számon kérik rajtuk.

„Fűvágás volt a faluban. Most, ha az ember dolgozik veled, valamilyen téren kopik, mert ha nem használod, nem kopik, igaz? Mert ha szemmel nézem így, akkor nem kopik. (...) És az ember szólt neki előre egy héttel, hogy figyelj, a damil már nem sokáig tart, mert elkopik. „Jó, jó.” Eltelt egy hét, még tovább is bírta, mint egy héttig, ugye előre szól az ember, hogy ne legyen probléma belőle. Az a lényeg, hogy utána elkopott, és szól, akkor meg ilyen szöveggel jön, „mert, hogy nem vigyáztok rá.”

(férfi, kistelepülés)

„Annyi, hogy van gép, de nincs benne gázolaj. Össze kellett dobni, egy ezrest, hogy legyen gázolaj.

(férfi, kistelepülés)

„Ez a legfőbb probléma, hogy nincsen megfelelő szerszámunk. Ha kapálni küldenek, vigyél otthonról kapát, ha gereblyézni, akkor vigyél otthonról gereblyét. Már újabban még seprő sincs.”

(nő, kistelepülés)

„A gépeink sokszor lerobbannak, harcolnunk kell az eszközökért, amik nagyon sok pénzbe kerülnek. Ha elromlik valamilyen gép, akkor mázlink van, hogy vannak olyan kollégák az utcaseprők között, akik meg tudják javítani őket, mert az a szakmájuk.”

(férfi, főváros)

5.3.3. A munka értéke, hasznossága

Az „Út a munkához” program kutatásának egyik tanulmánya a „közmunka” hasznossága kapcsán írja: „Egyik beszélgető partnerünk szerint vannak a „tömegmunkát végző emberek”, akik az utcán dolgoznak, akiket 4,5 hónapra hívnak be dolgozni, és van a másik csoport, akiknek a munkája szükséges, legalábbis hasznos”, akik intézményekben, karbantartó brigádban dolgoznak, őket hosszabb időre, őszig, vagy év végéig is alkalmazták, „a munka hasznosságától és szükségességétől függően”. (Váradi 2010: 89) Az Esély Labor Egyesület vizsgálata szerint „a közfoglalkoztatottak jó része számára ez a típusú munka biztosította a hasznosság érzését, és kiemelkedően a családi jövedelem megszerzésének egyik, ha nem éppen egyetlen forrása volt”. A megkérdezett közfoglalkoztatottak 40 százaléka úgy gondolta, hogy hasznos tevékenységet végez. (Koltai 2013: 7)

Kutatásunkban különböző megfontolások és megközelítések alapján az *interjúalanyok harmada gondolta úgy, hogy az általa végzett közmunka, illetve a közfoglalkoztatás általában hasznos, értelmes tevékenység.* (A kérdőívek alapján – jelentős területi különbségek mellett, de – a megkérdezettek több mint háromnegyede úgy gondolta, hogy „közmunkája” hasznos a településnek.) Egyrészt azért, mert ők maguk látják munkájuk eredményét (a megtermelt zöldségeket, a levágott fűvet, a megjavított gépeket vagy éppen a „bevitt” adatokat). Másrészt a környezet, a település szintén látja, mit, hogyan csináltak meg a „közmunkások”. Az értékelések természetesen nagyon szubjektívek, függenek a környezet visszajelzéseitől, a végzett munka jellegétől és körülményeitől. A 42 interjú alapján ebből a szempontból nincs különbség város és község között. A magasabb státusú közmunkához azonban nem feltétlenül társul kedvezőbb értékelés, illetve a rosszabb, semmilyen képzettséget nem igénylő munkáknak is lehet jó a

megítélése a hasznosság és értékesség szempontjából. Több interjúalany az általuk végzett fűnyírást, utcatakarítást is hasznosnak tartja, mert *„attól szép a környezet, hogy a fű le van vágva”*. (férfi, nagyváros)

Egy másik interjúalany úgy gondolja, hogy az általa „közmunka” keretében végzett adatrögzítés hasznos, mivel *abból „kutatók tudnak dolgozni, és fel fogják tudni használni statisztikai célokra”*. (nő, nagyváros)

„Én úgy gondolom, hogy hasznos, nem csak azért, mert nekünk munkát ad, hanem szerintem ez egy helyi termék. Mert a miénk a paradicsom, a miénk a paprika, ami kezünk munkáját adjuk ki. Aztán, mert ugye a település fejlesztése is csak van, a virágok... Meg én úgy gondolom, hogy mi közmunkások, azért hasznosak is vagyunk.”

(nő, város)

„Hát összességében véve elégedett vagyok, mert azért látom azt, hogy mit csináltunk. Látom azt, hogy sokkal jobb lesz, szebb lesz a falu, és azért én is benne vagyok ebben, hogy a falu szebb lett.”

(férfi, kistelepülés)

„Rajtam kívül nagyon sok embernek tudott még munkát adni, ez által anyagi juttatásokat (...) Akár saját magam ellátásában tudjam megkönnyíteni a dolgokat (...) valamint úgy érzem, hogy a városnak is nagyon jót tett.”

(férfi, nagyváros)

„Én szerintem, amit csinálunk munkát, azt igen is kell csinálni. Sokszor értékesebb munkát csinálunk, mint egy munkahelyen.”

(férfi, kistelepülés)

A fentiek ellenére az interjúk többsége arról tanúskodik, hogy a „közmunka” keretében végzett tevékenységeket a közfoglalkoztatottak értelmetlennek, feleslegesnek tartják. A megkérdezettek egy része saját „köz munkáját” minősítette haszontalannak, másik részük a közfoglalkoztatás rendszeréről – feltehetőleg saját tapasztalatai alapján – gondolkodik így.

„Mi haszna van annak, ha valaki fűvet nyír (...) a fű kinő. A falevelet összesöprik, 10 perc múlva jön egy szél, és ugyanannyi falevél lesz, értelmetlen munka.”

(férfi, kisváros)

„Mint a katonaságnál, hogy nem baj, ha kocka, akkor gurítsuk, ha gömbölyű, akkor meg tegyük arrébb, mert valaki azt mondta. (...) Csak névlegesen tegyük-vegyük.”

(férfi, város)

„Szerintem ez a közmunka, ez teljesen értelmetlen dolog. Embereket kényszerből olyan munkára kényszerítenek, hogy legyen valami látszatja. Amit a gátőr is többször idézett, hogy legyen látszatja, hogy van csinálva, és akkor ebben benne is van a mondanivalója.”

(férfi, község)

„Teljesen értelmetlen volt a munka, amit végeztettek velük, mert nem volt sem látványos, sem hasznos. Csak azért, hogy valamit csináljanak, azért kellett csinálniuk. (...) Voltak bizony nagyon kemény hidegek, amikor nekik kint kellett lenni, és se hó nem volt, se semmi. Mit tud csinálni egy ember télen, az utcán, amikor nincs hó, nem lapátolhat havat. Hát mit azon kívül?”

(nő, kisváros)

„Jött ilyen konyhai étlap, ami már kész volt, csak alá kellett volna írni a vezetőnek. És akkor mondjuk órákon keresztül meg kellett keresni benne a helyesírási hibákat (...) csak ki kellett volna függeszteni meg aláírni. És akkor az egyik vezető beosztású hölgynek az volt a mániája, hogy a borsó levest külön vagy egybe kell-e írni, vagy a rántott hús szeletet külön vagy egybe kell, kell-e kötőjel. És akkor órákon keresztül azzal kellett foglalkozni.”

(nő, nagyváros)

„Nagyon sok embert úgy vettek fel erre a munkahelyre, hogy lakatosként. Mondja a főnök, hogy baszd meg, mit akarsz te is lakatosként csinálni? Ott a gereblye!”

(férfi, főváros)

5.4. Belső és külső viszonyok, társadalmi megítélés

„A szöveg az óriási. Klasszikus formák, hogy ezt is csinálnia kell valakinek. Meg, hogy ők az ilyesmit megbecsülik. De látszik a szemükből, sugárzik, hogy eddig vitted, öreg...”

A közfoglalkoztatottak helyzetét, viszonyait és a róluk alkotott képet befolyásolják a rendszert egyre inkább meghatározó szankcionáló szabályozások. Ezek valószínűleg rontják a „köz munkások” megítélését, mert megelégednek, hogy helyzetükről saját maguk tehetnek, nem akarnak dolgozni, ráadásul nem alkalmazkodnak a társadalom által elvárt normákhoz sem; egyszóval önhibások. Ezeket a sztereotípiákat erősítik azok a jogszabályok, amelyek ösztönzik a segélyezettek (és a „köz munkások”) megrendszabályozását, erős kontrollját. A kormányzati szándéknak és jogszabályi felhatalmazásnak megfelelően számos települési önkormányzat helyi rendeletben rögzítette, hogy az FHT folyósításának (és a közfoglalkoztatásba kerülésnek) feltétele a lakókörnyezet rendben tartása. A rendszerből ma már azok is kizárhatók (3 hónapra), akiknek gyerekek, gyerekeik igazolatlan iskolai hiányzása eléri a 30 órát. (Az 50 óra feletti hiányzás következménye pedig a családi pótlék felfüggesztése, megvonása.)

5.4.1. „Másodrendű állampolgárok”

A viszonyok másik meghatározója a – főként vidéki kistelepüléseken tapasztalható – kliens-patrónus „kapcsolat”, amely erős függőségi helyzeteket hoz létre és tart fenn. Minthogy a szegénység mélyül, és a közfoglalkoztatás (amiből igen könnyen ki lehet esni) sokak számára az egyetlen „munkalehetőség”, a függőségi viszonyok erősödnek. A kiszolgáltatott emberek egyrészt tudják, hogy a polgármesternek kedvében kell járni ahhoz, hogy legalább ez a lehetőség megmaradjon. Helyi nézőpontból ő az a személy, aki kegyet (segélyt és „köz munkát”) oszt. Másrészt – nem csak a „köz munka” kapcsán – számos településen jellemző a szegények fél-feudális helyzetben tartása, amit a közelmúlt szabályozásai csak megkönnyítettek és ösztönöztek. Ezek tetten érhetőek a lokális segélyezési gyakorlatokban, a helyi rendeletekben éppúgy, mint a közfoglalkoztatásban. „Becsülhetően mintegy 400–500 ezer ember számára a jóléti fogda jobbágyi fogdává alakult – jellemzi a mai állapotokat a szociológus {Szalai Júlia}. Ezzel nem állítja, hogy Magyarországra visszatért a jobbágyság, de azt igenis állítja, hogy a kormányzati politika a rendi függés olyan viszonyait erősíti fel, amelyek közepette

a legszegényebbek helyzete több elemében is a jobbjágságra emlékeztet.³² Mindezek szorosan összefüggnek ennek a társadalmi csoportnak a kiszolgáltatottságával és létbizonytalanságával. (Azzal együtt, hogy az elsődleges munkaerőpiac sokak számára hasonlóan nem jelent kiszámíthatóságot, biztonságot.)

Az interjúalanyok által többször említett (és a kérdőívre válaszolók körében is súlyos) probléma *a közfoglalkoztatás bizonytalansága, kiszolgáltatottságot erősítő jellege*. A 10-11 hónapos szerződés már nagy dolog, de azt senki nem tudja, mi lesz utána. Jellemző példája ennek a következő interjúrészlet: „... ilyen két-három hónapok, öt hónap, vagy egy hónap, tehát ez a bizonytalanság, ami borzasztóan felőrli az embert mindig, mert ugye mindig csak az van, hogy nem biztos, hogy lehet folytatni. Lehet, hogy lehet, lehet, hogy nem lehet, tehát ez mindig a végén derül ki.” (nő, kisváros) Az egyik interjúalany a feltételek kapcsán magyarázta: „Én úgy tudom, hogy szeptembertől olyan rendelet van, hogy bejöhetnek a házba, és az lesz jogosult, ahol rend van. De mihez képest? Turkálhatnak az emberek intim dolgai között. Ez szerintem undorító.” (férfi, kistéleplés) Egy másik megkérdezett, arra a kérdésre, hogyan bánik az önkormányzat a „közmunkásokkal”, tömören ennyit választott: „A kirúgás veszélye mindig benne van.” (férfi, főváros)

Az interjúalanyok nem elhanyagolható része megfelelő munkakapcsolatokról, a vezetők és a munkatársak tisztességes hozzáállásáról számolt be. Ők többnyire magasabb iskolai végzettségű, jellemzően (nagy)városi közfoglalkoztatottak, akik nem „kinti” munkát végeznek, és nem is nagyon állnak közvetlen kapcsolatban a település vezetésével. De a kistéleplésen élők között is vannak olyanok, akik azt mondták, a polgármesterek vagy a „közmunka” irányítók megfelelően bánnak velük, segítik munkájukat. A baj az, hogy vannak olyanok, akik ezekkel ellentétes viszonyok között dolgoznak. Ráadásul közülük többen valóban megalázó, a függőségi viszonyt kihasználó helyzeteket éltek meg. Nem ritka az emberi méltósággal összeegyeztethetetlen beszédmód és tényleges gyakorlat. Utóbbinak csak egyik elemét jelentik a nagyon rossz munkakörülmények, de előfordul az is, hogy közfoglalkoztatás keretében egészen más tevékenységeket kell elvégezniük a „közmunkásoknak” (pl. magánszemélyeknek dolgoznak munkaidejükben, külön fizetség nélkül).

³² Czene Gábor. A jobbjágság feltámasztása. Szociálpolitika – Szalai Júlia szociológus szerint ijesztő, amit a kormány művel a közmunkásokkal. NOL, 2013. október 9.

„Nem vettem emberszámba, cinikus megjegyzéseket tettem, rosszindulatú beszólásokat. De nem vettem komolyan, mert tudtam, hogy ez annak is szólt, hogy annak idején segédkeztem a polgármester megbuktatásában. (...) Nem igazán találkoztam a polgármesterrel, miközben dolgoztam. De azért egyszer leszólt, hogy én csináljak meg egy munkát. Oszlopokról kellett lekaparni ragaszokat, és hát 300 emberből kinek szóltak volna ezek után...”

(férfi, kisváros)

„Sok embernek csak ez van, rá van szorulva. Mert ha összeveszik a polgármesterrel, nem veszi vissza. A polgármester így az atyaúristen itt. És mindent eltűrnek neki. A polgármester felesége egyszer, amikor az eresz alá álltunk esőben cigizni; „takarodjanak innen!” (...) Kizavart minket az esőre. Hogy beszélhet így az emberekkel? Ki maga itt? A főnököm? Ott állok, ahol akarok. Polgármesternek délután megmondtam, ő engem csak megkérhet, nem a főnököm. De megalázni az embereket? Az nem való. Kilencen voltunk ott. Mondom az embereknek, ti is hallottátok, szóljatok. De senki nem merte a polgármester szemébe megmondani. Egyik sem szólt.”

(férfi, kistelepülés)

„Itt nálunk a közmunka programban, itt megalázó, és nem vesznek emberszámba, ezt tudomásul kell venni. Így van.”

(férfi, kistelepülés)

„Tapasztaltam olyat, hogy (...) a gátörnek a lucernáját kaszálják, szedik fel az almáját, hogy a földjén törik a kukoricáját, szedik a krumplit. Ami nem feladata, és nem is lehet, tehát nem kötelezhetné az embereket ilyenre.”

(férfi, kistelepülés)

„Hatalmas az előítélet, nekünk, romáknak duplán nehéz munkát szereznünk. Ha van, akkor az alkalmi munka és a legalja. Patakpucolás, utcaseprés, szemétszedés, döglött állatok tetemének elhurcolása. De ahhoz is simulékonyak kell lenni, jó pofát kell vágni, mosolyogni kell. Itt {kisvárosban} ez így megy. Ha nem így teszünk, akkor esélyünk sincs megkapni még ezeket a munkákat sem.”

(férfi, kisváros)

„Egy fiatalember, már nem tudom, ki, mondta, hogy lejött ellenőrizni a polgármester úr, és mondta, hogy szomjasak vagyunk. Erre azt mondta a polgármester úr, hogy ott van a patak, oszt igyatok. (...) Országos riadó volt akkor is, adni kellett volna a védőitalt elvileg. És semmi. Ennyi volt az egész. Na, most ilyen téren (...) akkor ő nem néz ember számba minket, de a munkát meg megköveteli. Most ahol én dolgozok, ott ember számba vesznek...”

(férfi, kistelepülés)

5.4.2. „Társadalmi megítélés”: mit gondol a falu, mit mondanak az emberek...

Az interjúalanyoktól megkérdeztük azt is, hogyan viszonyul hozzájuk szűkebb környezetük, illetve a helyi társadalom. Egy kistelepülésen egyfelől az emberek többsége ismeri egymást, másfelől az utcán szinte nap, mint nap találkoznak a „köz munkásokkal”. A községekben így nagyobb jelentősége lehet annak, hogy tekint a lokális közösség a közfoglalkoztatottakra, mint a népesebb városokban. A megkérdezettek tapasztalatai vegyesek, amit ez a rövid részlet jól tükröz: *„Nagyon sokan dicsérnek. Bár a város hangulatától függ. Amikor mindenki jobb kedvű, akkor egyszerű. Mondjuk tavasszal, amik leolvadt a hó. Akkor nagyon sokan dicsérnek. Egy esős napon, inkább beszélnek.”* (férfi, főváros) A 42 interjú alapján nem nagyon lehet csoportokat meghatározni, jó és rossz tapasztalatok egyaránt előfordulnak. Azok, akik úgy érzik, megbecsüli, de legalábbis nem nézi le őket környezetük, jellemzően saját „köz munkájukat” is fontosnak gondolják. Az interjúalanyok mintegy harmada számolt be kedvező tapasztalatokról. Elismerően szólnak munkájuk eredményéről (tisztá az utca, szép a park, rendben van a temető), sőt előfordult olyan is, hogy a brigádnak kávézt hoztak.

„... az utca embere, a normális ember nem nézi le a közhasznú munkásokat. Pláne, ha viszonylag normálisan meg van borotválkozva, normálisan kinéz, nem szakadt vagy akármilyen, hanem látja rajta, hogy normálisan dolgozik. (...) Úgy vettem észre, hogy a normális emberek nem nézik le a dolgozókat.”

(nő, város)

„Mindig szólnak, hogy vágjuk már ki, nyírjuk már szépen körbe. Szépen körbenyírjuk. Ha úgy van, megkínálják őket kávéval, vagy felajánlják, hogy végére mehetnek. (...) És rendesek nagyon, hál’ isten. Öreg mama lehozott nekünk... voltunk öten, öt kávéval lehozott. (...) Már ott várt kávéval, tejszínnel, úgy-hogy nagyon rendesek. Normálisak. Nekem még így lakókkal nem volt gondom.”
(férfi, nagyváros)

„... volt olyan, akinek megcsináltuk a sírját, és szépen megveregette a vállunkat. (...) Volt egy nő, aki kifizetett minket (...), akkor kaptunk fejenként pénzt.”
(férfi, város)

„Én nem hiszem, hogy az emberek lenéznék a közmunkásokat. Nekem nagyon sok közmunkás ismerősöm volt, akik közmunkában voltak, vagy akár vannak jelenleg, ahogy én voltam. És pozitív visszajelzést kaptam mindenkitől, hogy örülnek ennek a kezdeményezésnek...”
(férfi, nagyváros)

Többeket zavar viszont (néhány interjúban jött ez elő), hogy környezetük figyelni őket, szemmel tartja munkavégzésüket. Egyikük szerint *„sajnos az a nagy baj, hogy árgus szemekkel figyelnek bennünket”*. (férfi, kistelepülés) Mások az utcán végzett munkát tartják megalázónak, főként úgy, hogy szomszédságuk, ismerőseik látják őket. Ez a szubjektív tudat önmagában még nem jelenti azt, hogy az emberek így is viszonyulnak a „közmunkásokhoz”, legalábbis ennek így nem adnak hangot. *„Az egyik szomszédom nagyon negatívan ítéli meg. Ő azt mondta, na, tessék, csak sétálnak az úton, a szemetet meg ott hagyják. Azt mondják, hogy nem dolgoznak. De (...) a közmunkában dolgozókat el kell ismerni. Szerintem az átlagember azt gondolja, hogy a közmunkás nehéz munkát végez.”* (nő, város) Több interjúalany arról is beszámolt azonban, hogy megalázó helyzetekbe került, illetve folyamatosan ettől tart. Azok, akik évek óta segélyezettek, „közmunkások” (és jellemzően alacsony iskolai végzettségűek) talán már beletörődtek helyzetükbe, és egyre inkább vesztik el méltóságukat, illetve kényszerűen „mondanak le” arról. Őket mintha kevésbé zavarná az utcatakarítás, a parkgondozás, mások lakókörnyezetének rendbetétele (miközben az övék tisztaságát ellenőrizhetik). Még ha a munka jellege nem is zavaró (vagy már „megszokott”), a megalázó helyzetek nem nagyon megszokhatók.

„Nekem nem a takarítással van a problémám, nekem avval van problémám, hogy nekem a gyerekeim is tanult gyerekek. És a gyerekeket nagyon ki tudják közösíteni. Most ha engem az utcán meglátnának takarítani, lehet, hogy az osztálytársai vagy az ismerősei cikiznék a gyerekeimet. (...) Tehát nem a takarítás-sal és nem az utcával van problémám, hanem az, hogy megalázzák az embereket, mert az utcán takarítanak.”

(nő, város)

„Én a polgármester úrnak is mondtam... mert azt mondta, hogy nagyon sokan betelefonálnak, hogy a közmunkások nem olyan lendülettel dolgoznak, meg nem úgy végzik a dolgukat, ahogy kellene. Én a polgármester úrnak is megmondtam, ha én volnék a polgármester, én azt mondtam volna neki, hogy hát ide figyeljél, hát nincsen teneked dolgod, hogy az én embereimet figyeljed. Próbáld, már valamivel elfoglalni magadat...”

(férfi, kistélepülés)

„... telefonálhatnak: itt ülnek, ott ülnek (...) Az a lényeg, hogy ott hatan vannak a gyanús személyek, mert ott van rajtuk a ruha, miért nem mozognak akkor ottan. Nagyon komoly dolog ez, sokan azt lesik, hogy oda mész, csörömpölsz, meglát. Nézi az időt, méri az időt, képes rá: ezek már 15 perce nem csináltak semmit. Az nem baj, hogy ő sem csinált semmit, csak az ablakban leskelődik.”

(férfi, nagyváros)

„Annyi, hogy nem ott kellett, ahol lakom, hanem a város másik végén. Ott kevesebb ismerős látott. (...) Nem a sárga mellény volt a ciki, hanem az, hogy ott, ahol az emberek járnak, az ember sepreget, mint az utcaseprő. Nem volt felemelő érzés a számomra.”

(férfi, város)

„Egy három-négy perccel vagy öttel megcsúszik az idő, egy kicsit többet pihenhetnénk. (...) Már sok esetben betelefonálnak, hogy figyelje már {a polgármester}; az emberek nem csinálnak semmit. De az a helyzet, hogy ha ő odajönne az útépitési munkára, amire be vagyunk osztva, és a kemény, összeszáradt, szikes földet vágná a csákánnyal. (...) Én legalább egy hetes vagy legalább néhány napos munkára odahívnám ezt az illetőt, aki piszkoskodik. Hogy próbálja már ki, amire mi be vagyunk osztva, hogy vajon szusszantana-e egy öt-fiz percet, hogy egy kicsit az erő visszatérjen. (...) Valahogy nagyon furcsa világ alakult ki sajnos.”

(férfi, kistélepülés)

Felhasznált, hivatkozott források

A KÖZFOGLALKOZTATÁS NEMZETKÖZILEG SEM HATÉKONY.

Interjú Scharle Ágotával. 2011. június 9.

http://www.portfolio.hu/gazdasag/a_kozfoglalkoztatasi_nemzetkozileg_sem_hatekony_interju.150711.html

AZ ÁLLAMHÁZTARTÁS KONSZOLIDÁLT FUNKCIONÁLIS KIADÁSAI. (2010, 2011, 2012)

http://www.parlament.hu/irom39/04365/adatok/fejezetek/fu_gdp.pdf

ÁLLAMI SZÁMVEVŐSZÉK (2013) JELENTÉS A KÖZFOGLALKOZTATÁS ÉS A HOZZÁ KAPCSOLÓDÓ KÉPZÉSI PROGRAMOK TÁMOGATÁSI RENDSZERE HATÉKONYSÁGÁNAK, EREDMÉNYESSÉGÉNEK ELLENŐRZÉSÉRŐL. 2013. szeptember.

<http://www.asz.hu/jelentes/13097/jelentes-a-kozfoglalkoztatasi-es-a-hozza-kapcsolodo-kepzesi-programok-tamogatasi-rendszere-hatekonysaganak-eredmenyessagenek-ellenorzeserol/13097j000.pdf>

BAGÓ J. (2013) A KÖZFOGLALKOZTATÁS CÉLJA ÉS SZABÁLYOZÁSA.

Munkaügyi Szemle 2013/I. Budapest: Struktúra Munkaügy Kiadó és Tanácsadó Kft.

BALOGH L. ÉS MTSAI (2013) CIVIL TÁRSADALMI JELENTÉS A NEMZETI TÁRSADALMI FELZÁRKÓZÁSI STRATÉGIA MEGVALÓSÍTÁSÁRÓL MAGYARORSZÁGON 2012-BEN.

Budapest: Decade of Roma Inclusion Secretariat Foundation.

http://www.romadecade.org/cms/upload/file/9270_file9_hu_civil-society-monitoring-report_hu.pdf

BASS L. (2010) AZ „ÚT A MUNKÁHOZ” PROGRAM HATÁSA – EGY KÉRDŐÍVES FELMÉRÉS TAPASZTALATAI.

Esély 2010/1. Budapest: Hilscher Rezső Alapítvány.

http://www.esely.org/kiadvanyok/2010_1/03bass.indd.pdf

CZENE G. A JOBBÁGYSÁG FELTÁMASZTÁSA.

Szociálpolitika – Szalai Júlia szociológus szerint ijesztő, amit a kormány művel a közmunkásokkal. NOL, 2013. október 9.

http://nol.hu/belfold/20131009-a_jobbagyasag_feltamasztasa

CSERES-GERGELY ZS., KÁTAY G., SZÖRFI B. (2012) A MAGYARORSZÁGI MUNKAPIAC 2011–2012-BEN.

In Fazekas K., Benczúr P., Telegdy Á. (szerk.) (2012): Munkaerőpiaci Tükör, 2012. Budapest: MTA KRTK, Közgazdaságtudományi Intézet, Országos Foglalkoztatási Közhasznú Nonprofit Kft.

http://econ.core.hu/file/download/mt_2012_hun/egyben.pdf

CSOBA J. (2010) A KÖZFOGLALKOZTATÁS RÉGI-ÚJ RENDSZERE. ÚTKÖZBEN AZ „ÚT A MUNKÁHOZ” PROGRAMBAN.

Esély 2010/1. Budapest: Hilscher Rezső Alapítvány.

http://www.esely.org/kiadvanyok/2010_1/01csoba.indd.pdf

EUROSTAT (2011) IMPLEMENTATION OF CHANGES REGARDING MATERIAL DEPRIVATION VARIABLES, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/income_social_inclusion_living_conditions/documents/tab/Tab/changes_material_deprivation_variables_v3.pdf

FAZEKAS K. – SCHARLE Á. (2012) MUNKAERŐPIACI LÁTLELET. IN FAZEKAS – SCHARLE (szerk.) (2012) NYUGDÚJ, SEGÉLY, KÖZMUNKA. A magyar foglalkoztatáspolitikai két évtizede, 1990–2010. Budapest: Budapest Szakpolitikai Elemző Intézet és MTA KRTK Közgazdaság-tudományi Intézet. <http://econ.core.hu/file/download/20evfoglpol/kotet.pdf>

FEKET GY. ATTILA – PINTÉR SÁNDOR: VÉGÉRE JÁRUNK, MI IS TÖRTÉNT VALÓJÁBAN. NOL, 2013. szeptember 25.

http://nol.hu/belfold/20130925-unios_minta_lehet_a_kozmunka

FERGE ZS. (2012) A GYERMEKES CSALÁDOK HELYZETÉNEK VÁLTOZÁSA MAGYARORSZÁGON A VÁLSÁG ÉVEIBEN.

In Ferge Zs. – Darvas Á. (vál., szerk.) Civil jelentés a gyerekesélyekről, 2011. Budapest: Gyerekesély Közhasznú Egyesület.

http://www.gyere.net/downloads/Civil_jelentes_2011.pdf

GÁBOS A., SZIVOS P., TÁTRAI A. (2013) SZEGÉNYSÉG ÉS TÁRSADALMI KIREKESZTETTSÉG MAGYARORSZÁGON, 2000–2012.

In Szivos P., Tóth I. Gy. (szerk.) (2013) Egyenlőtlenség és polarizálódás a magyar társadalomban. Tárki Monitor Jelentések. Budapest: Tárki.

http://www.tarki.hu/hu/research/hm/monitor2012_teljes.pdf

HELLIWELL – LAYARD – SACHS (eds.) (2012) WORLD HAPPINESS REPORT. NEW YORK: UN SUSTAINABLE DEVELOPMENT SOLUTIONS NETWORK, The Earth Institute of Columbia University.

<http://issuu.com/earthinstitute/docs/world-happiness-report>

IDLER E. L., BENYAMINI Y. (1997) SELF-RATED HEALTH AND MORTALITY: A REVIEW OF TWENTY-SEVEN COMMUNITY STUDIES. *Journal of Health and Social Behavior*, 38

KELLER J. – BÓDIS L. (2012) TELEPÜLÉSI ÖNKORMÁNYZATOK. IN FAZEKAS – SCHARLE (szerk.) (2012) NYUGDÍJ, SEGÉLY, KÖZMUNKA. A MAGYAR FOGLALKOZTATÁSPOLITIKA KÉT ÉVTIZEDE, 1990–2010. BUDAPEST: Budapest Szakpolitikai Elemző Intézet és MTA KRTK Közgazdaság-tudományi Intézet.

<http://econ.core.hu/file/download/20evfoglpol/kotet.pdf>

KÖZIGAZGATÁSI ÉS IGAZSÁGÜGYI MINISZTERIUM (KIM) TÁRSADALMI FELZÁRKÓZÁSÉRT FELELŐS ÁLLAMTITKÁRSÁG. NEMZETI TÁRSADALMI FELZÁRKÓZÁSI STRATÉGIA. MÉLYSZEGÉNYSÉG, GYERMEK-SZEGÉNYSÉG, ROMÁK (2011–2020). Budapest, 2011. november.

<http://romagov.kormany.hu/download/8/e3/20000/Strat%C3%A9gia.pdf>

KOLTAI L. (2013) A KÖZFOGLALKOZTATOTTAK JELLEMZŐI. Esély Labor Egyesület. (Kézirat)

http://www.eselylabor.hu/images/kozfoglal_kutatas_1.pdf

KOLTAI L. – KULINYI M. (2013) A KÖZFOGLALKOZTATÁST SZERVEZŐK ÉRTÉKEI.

Esély 2013/5. Budapest: Hilscher Rezső Alapítvány.

KOVÁCS ISTVÁN (2013) AKINEK A MINIMÁLBÉR AZ ÁLMA – EGY KÖZMUNKÁS ÉLETE

Magyar Narancs Online 2013. december 7.

<http://magyarnarancs.hu/kismagyarorszag/akinek-a-minimalber-az-alma-egy-kozmunkas-elete-87808>

KOVÁCS K., LADOS M., SOMLYÓDYNÉ P. E. (2008) KÖZSZOLGÁLTATÁS-SZERVEZÉSI KIHÍVÁSOK KISTELEPÜLÉSI KÖRNYEZETBEN.

In Kovács K., Somlyódiné Pfeil E. (szerk.) (2008) Független. Közszolgáltatás-szervezés a kistelepülések világában. Budapest: KSZ ROP 3.1.1. Programigazgatóság. Kozoktatási statisztikai évkönyv 2011/2012. Emberi Erőforrások Minisztériuma.

http://www.kormany.hu/download/8/f9/b0000/Oktat%C3%A1si_%C3%89vk%C3%B6nyv_2011_2012.pdf

KÖLLŐ J. – SCHARLE Á. (2011) A KÖZCÉLÚ FOGLALKOZTATÁS KIBŐVÜLÉSÉNEK HATÁSA A TARTÓS MUNKANÉLKÜLISÉGRE.

In Fazekas K. – Kézdi G. (szerk.) (2011) Munkaerő-piaci Tükör 2011. Budapest: MTA KTI, OFA.

http://econ.core.hu/file/download/mt_2011_hun/egyben.pdf

KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL (KSH) (2013/a) MUNKAERŐ-PIACI FOLYAMATOK, 2012. STATISZTIKAI TÜKÖR. VII. évf. 18. sz. 2013. március 8.

<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mpf/mpf1212.pdf>

KSH (2013/b) LÉTMINIMUM, 2012. STATISZTIKAI TÜKÖR. VII. évf. 53. sz. 2013. július 10.
<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/letmin/letmin12.pdf>

KSH (2013/c) GYORSTÁJÉKOZTATÓ. Keresetek, 2013. január–szeptember. Sorszám: 175. 2013. november 20.
<https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/let/let21309.pdf>

KULINYI M. (2013) FOGLALKOZTATÁS-FEJLESZTÉS KOMPLEX STRUKTÚRÁBAN. „A KÖZMUNKA ÉS A KIÚT 2013.” A Budapest Esély és az Esély Labor Egyesület konferenciája. 2013. szeptember 26. (Előadás)
http://www.eselylabor.hu/images/Projektek/Ut_a_piaci/Konferencia1/kulinyi_komplex_.pdf

MOLNÁR GY. – KAPITÁNY ZS. (2013) MIÉRT ELÉGEDETLENEK ANNYIRA A MAGYAROK AZ ÉLETÜKKEL? A szubjektív jóllétet befolyásoló tényezők mikroszintű összehasonlító elemzése magyar és osztrák adatokon. MTA KRTK Műhelytanulmányok, MTDP 2013/47.

NEMZETI FOGLALKOZTATÁSI SZOLGÁLAT (NFSZ) (2013) TÁJÉKOZTATÓ A KÖZFOGLALKOZTATÁSHOZ KAPCSOLÓDÓ LEGFONTOSABB BÉREK ÉS JUTTATÁSOK VÁLTOZÁSAIRÓL.
http://www.afsz.hu/resource.aspx?ResourceID=nfsz_kozfoglalkoztatas_berekjuttatasok

SZABÓ A. (2013) A KÖZFOGLALKOZTATÁS JELENTŐSÉGE KÉT GAZDASÁGI RECESSZIÓ TÜKRÉBEN. Esély 2013/4. Budapest: Hilscher Rezső Alapítvány.

SZIVOS P., TÓTH I. GY. (szerk.) (2013) EGYENLŐTLENSÉG ÉS POLARIZÁLÓDÁS A MAGYAR TÁRSADALOMBAN. Tárki Monitor Jelentések. Budapest: Tárki.
http://www.tarki.hu/hu/research/hm/monitor2012_teljes.pdf

TAJTI J. (2012) AZ AKTÍV FOGLALKOZTATÁSPOLITIKAI ESZKÖZÖK FONTOSABB LÉTSZÁMADATAI 2011-BEN. Nemzeti Munkaügyi Hivatal.
http://www.afsz.hu/resource.aspx?ResourceID=stati_foglalk_politikai_eszk_2011

TAJTI J. (2013) AZ AKTÍV FOGLALKOZTATÁSPOLITIKAI ESZKÖZÖK FONTOSABB LÉTSZÁMADATAI 2012-BEN. Nemzeti Munkaügyi Hivatal.
http://www.afsz.hu/resource.aspx?ResourceID=stati_foglalk_politikai_eszk_2012

VÁRADI M. M. (2010) A KÖZFOGLALKOZTATÁS ÚTJAI ÉS ÚTVESZTŐI EGY APRÓFALVAS KISTÉRSÉGBEN. Esély 2010/1. Budapest: Hilscher Rezső Alapítvány.
http://www.esely.org/kiadvanyok/2010_1/05varadi.indd.pdf

Adatbázisok

a) Ha másképpen nem jelezzük, akkor az országos összehasonlító adatok a KSH online STADAT adatbázisából származnak: www.ksh.hu/stadat

b) International Social Survey Programme (ISSP) (2009): www.issp.org

c) Eurostat, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

A kutatás lebonyolításában részt vettek

Bagdi Tímea
Balogh Gyuláné
Baranyiné Rácz Andrea
Bereczky Béla
Botos Laura
Csonka József
Dénes Ágnes Dóra
Erdész Szilvia
Iglói Attila
Ipacs János
Jármai Ágota
Kardos Gábor
Karkuszová Adriana
Kiss Andrea
Kónya Lilla
Kormos Nikolett
Kovács Tímea
Kubik Ilona
Marsi Attila
Murzsa Csilla
Nagy Gizella
Nagy Károly András
Nagy Nikolett
Ökrösi Dóra
Pásztor Éva
Petró Lászlóné
Sangula Anikó
Sólyom Éva
Szabóné Juhász Sára
Szarvák Éva
Szeifl Blanka
Szemes Melinda
Szvoboda Zoltánné Keresztes Irén
Veres Zsoltné Demeter Mariann

A Magyar Szegénységellenes Hálózat bemutatása

A Magyar Szegénységellenes Hálózat a szegénység megszüntetése érdekében tenni akaró civil szervezetek és szegénységben élő emberek informális csoportjainak összefogása.

A Hálózat 2004 áprilisában alakult meg. Még ebben az évben az Európai Szegénységellenes Hálózat teljes jogú tagjává vált. A Hálózat több mint száz tagszervezetével, magánszemély tagjaival, önkénteseivel az egész országot lefedi.

Alapvető feladatunk az érdekvédelmi tevékenység, amelyet lobbizással, a szegénységben élő emberek társadalmi részvételének erősítésével, a nyilvánosság megszólításával, a szegénységgel kapcsolatos társadalmi tudatosság növelésével kívánunk elérni.

Hálózatunk nyitott. Tagjaink közé várjuk a szegénység csökkentése érdekében dolgozó civil szervezeteket, és szegénységben élő magánszemélyeket. Várjuk önkéntesek, aktivisták, szimpatizánsok jelentkezését, együttműködését!

Alapelvünk, hogy nemcsak a szegénységben élőkért, hanem a szegénységben élőkkel együtt teszünk a társadalmi kirekesztés csökkentéséért. Meggyőződésünk, hogy a szegénység elleni küzdelem az egész társadalom ügye. Valljuk, hogy a kisebb egyenlőtlenség, a nagyobb társadalmi összetartozás nem önmagukban való célok, hanem mindannyiunk életének jobbá tételéhez, a közös társadalmi fejlődéshez szükségesek.

Elérhetőségeink:

Telefon: 0630 298 8826

E-mail: hapn@hapn.hu

Honlap: www.mszeh.hu